ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО
STUDENT SCIENTIFIC SOCIETY

ԵՀՀ ՈՒԳԸ ՀԱՆԴԵՍ
ЖУРНАЛ СНО ЕУА
YHU SSS JOURNAL

2022

ԵՀՀ Էլիրատ – Эл Издание ЕУА - YHU E Edition

2022

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԵԳԻԱ

Պրոֆ. Մ. Աբրահամյան
Պրոֆ. Հ. Վահրադյան
Պրոֆ. Հ. Պետրոսյան
Պրոֆ. Հ. Սաֆարյան
Դոց. Գ. Գևորգյան

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Проф. М. Абрамян
Проф. А. Ваградян
Проф. Г. Петросян
Проф. Г. Сафарян
доц. Г. Геворгян

EDITORIAL COUNCIL

Prof. M. Abrahamyan
Prof. H. Vahradyan
Prof. H. Petrosyan
Prof. H. Safaryan
Associate Prof. G. Gevorgyan

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

NAVNEET ARORA - A Comprehensive Pharmacovigilance guidance and systems for Biotherapeutics: an approval rate Fast Track, 4th year GM

KENZA SALEEM - Catalase as a powerful antioxidant: determination of its activity in green plants, GM 2nd year, sv Shogik Hakobyan

JEFRIN JOHNY - Understanding factors that affect burnout rates of medical students in Armenia, 3th year GM, sv Tigran Petrosyan

ԱՎԹԱՆԴԻԼՅԱՆ Գ. - Հեպատիտներ: օրնիտինային ցիկլ, 2-րդ կուրս, բուժական գործ: Ղեկ. Գալոյան Գ.

ОГАНЕСЯН М. - Перспективы лечения и профилактики сахарного диабета, Фармация, 2 курс. Рук. **ГАЛОЯН Г.**

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ և ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԱՀԻՏ ՎԻՐԱԲՅԱՆ, ԱՍՏՂԻԿ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ - Աշխատող ուսանողի ժամանակի կառավարման արդյունավետությունը, Հոգեբանություն, *Մագ.* 1-ին կուրս, *Ղեկ.՝* Ա. Վահանյան

ՄԵՐԻ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ - Տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաները տարրական դպրոցում, «Ընդհանուր մանկ.»/«Տարրական մանկ. և մեթոդիկա», ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, բակալավրիանտ

ԼՈՒՍԻՆԵ ԱՆԴՈԿՅԱՆ - Ընտանեկան դաստիարակության առանձնահատկությունները ուսանողների շրջանում, ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, Հոգեբանություն, 3-րդ կուրս

ԵՎԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ - Հուզական ինտելեկտի դրսևորման սեռադերային առանձնահատկությունները, ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, 2-րդ կուրս

ՍՈՒԶԱՆՆԱ ՈՓՅԱՆ - Ծնողավարության հմտությունների գնահատման սոցիալ հոգեբանական առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցականի շրջանում, ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, Հոգեբանություն, 3-րդ կուրս

ԿԱՐԻՆԵ ՂԱԶԱՐՅԱՆ - Երիտասարդների աշխատանքային գործունեության առանձնահատկություններն ու շարժառիթները, ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, 3-րդ կուրս

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ВИКТОРИЯ БАБАЯН - Отражение гедонистического мировоззрения в творчестве авторов “потерянного поколения”, ≪Рослин≫ Академия, 3 курс

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ - Դերանունների և դերանվանական ձևերի սխալ գործածությունը ժամանակակից հայոց լեզվում, ԵՀՀ «Ռոսլին» ակադեմիա, 3-րդ կուրս

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

МАРИЯ САХИНОВА - Влияние информационных потоков в процессе управления организацей, «Менеджмент» IV курс, рук. Г. Геворгян

ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԽՈՍՏԵՂՅԱՆ - ՀՀ բանկային համակարգի կառավարման ժամանակակից պատկերը եվ արձագանքը ներկայիս մարտահրավերների պայմաններում, «Կառավարում» IV Կուրս, ղեկավար՝ Ա. Ավագյան

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՍԱՀԱԿՈՎԱ - ՀՀ հանրային կառավարման զարգացման ընթացքը, «Կառավարում» IV Կուրս, ղեկավար՝ Գ.Գևորգյան

ԱՆԳԵԼԻԿԱ ԹՈՐՈՍՅԱՆ - Մարդկային կապիտալի առանձնահատկությունները և մարդկային կապիտալի զարգացման համաթիվը, «Կառավարում» III Կուրս, ղեկավար՝ **Ա. Հարությունյան**

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՍՅՈՒԶԱՆՆԱ ՊԻՊՈՅԱՆ - Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի գործունեությունը, Իրավագիտություն 5-րդ կուրս, ղեկավար՝ Գ. Առաքելյան

ԿԱՐԻՆԵ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ - Անմեղության կանխավարկածի իրավահամեմատական բնութագիր, Իրավագիտություն 3-րդ կուրս, Ղեկավար՝ Մկրտիչ Մուրադյան

ՄԻՔԱՅԵԼ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ - Անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների հիմնախնդիրները, Իրավագիտություն 3-րդ կուրս, Ղեկավար՝ Ռ. Սիրունյան

ԱՆԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ - Կյանքի իրավունք/ հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատում, Իրավագիտություն 3-րդ կուրս, Ղեկավար՝ Գ. Ստեփանյան

ՄԱՐԻԱ ՀԱԽՎԵՐԴՅԱՆ - Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը, Իրավագիտություն 2-րդ կուրս, Ղեկավար՝ Ա.Հակոբյան

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

A COMPREHENSIVE PHARMACOVIGILANCE GUIDANCE AND SYSTEMS FOR BIO-THERAPEUTICS: AN APPROVAL RATE FAST TRACK

NAVNEET ARORA
Fourth Course General Medicine, YHU, Yerevan 0038, Armenia

Abstract: Despite the establishment of a specific approval pathway, the issuance of detailed scientific guidelines for the development of similar biological medicinal products (aka - "biosimilars") and the approval of several biosimilars in the European Union, and in the medical community continues to be low. This is especially true in therapeutic indications for which no specific clinical trials with the biosimilar have been performed and that have been licensed based on extrapolation of efficacy and safety data from other indications. This article addresses the concerns frequently raised in the medical community about the use of biosimilars in such extrapolated indications and explains the underlying scientific and regulatory decision making including some real-life examples from recently licensed biosimilars.

Keywords: Biosimilars; Therapeutic Indications; Safety; Regulatory decision

1. Introduction

A Biosimilar sponsor has to generate evidence, substantiating the similar nature, in terms of quality, safety and efficacy, to the new similar biological medicinal product and the chosen reference medicinal product authorized in the Community.

Under the enacted Biologics Price Competition and Innovation Act (***BPCIA***) by the US congress, providing an abbreviated pathway to gain FDA approval, a follow-on biologic means, the biological product is highly similar to the reference product, notwithstanding minor differences in clinically inactive components; and no clinically meaningful differences exist between the biological product and the reference product in terms of the safety, purity, and potency.

The WHO, states that "Similar Biotherapeutic Products" is a biotherapeutic product that is similar in terms of quality, safety and efficacy to an already licensed biotherapeutic product.

So, Biosimilars are those products that are "highly similar" to the reference biologic product based on submission of quality, safety and efficacy data. The chemical medicines however, are chemicals made by chemists out of other chemicals. That's why they are also known as "small molecules" or "chemically- synthesized drugs." They follow the same "recipe", which yields exactly the same product.

Whereas Biologics firstly, are grown from living things. Secondly, they are manufactured under precise conditions, after going through many exact steps, yielding a consistent product. And thirdly, they are highly sensitive to manufacturing conditions.

- Biologics are made in living organisms highly sensitive to external conditions.
- Cell lines grown by two different manufacturers will inevitably exhibit structural differences (as illustrated in Fig 1).
- Biosimilars differ from their innovative reference products and from each other.
- They are not "generics" and each must be treated as a unique entity.

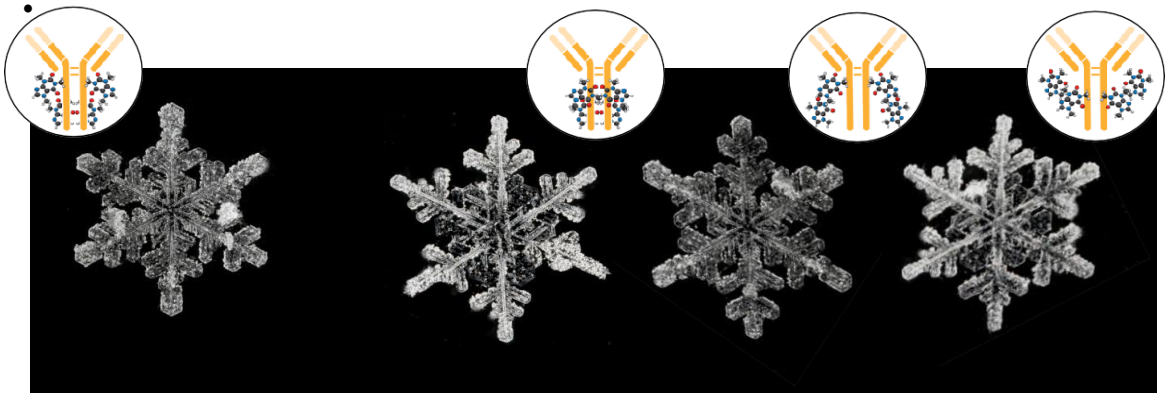

Figure 1: Monoclonal antibodies (shown within the circles): the reference product and each biosimilar has different post-translational modifications (in this case, in their glycosylation patterns).

Distinctive Characteristic	Small Molecules	Biologics
Source	Chemical Synthesis	Living organisms (human, animal or microorganism) with DNA/RNA synthesis
Active Ingredients	Unique, well defined	Complex mix of heterogeneous proteins and impurities
Characterization	Well-defined structures, sensitive methods, available standards, discriminators	Limited characterization, difficult to quantify
Immunogenicity[1]	Rare	Potential formation of antibodies, difficult to predict
Manufacturing Process	Highly reproducible, products that do not depend extensively on the manufacturing process	Sensitive to minor changes, products generally very sensitive to the manufacturing process

Table 1: Differences between small molecule medications and biologics. (1 - The ability to induce an immune response)

2. Regulatory requirements for Biosimilars

To be approved as a biosimilar, products must demonstrate high similarity to the reference biologic in manufacturing quality, biologic activity, clinical safety and efficacy, and in the rate of immune reactions. Specific clinical studies are required to demonstrate this equivalence, which are Chemical Manufacturing Control, Clinical Data- preclinical and clinical, Post Marketing Considerations.

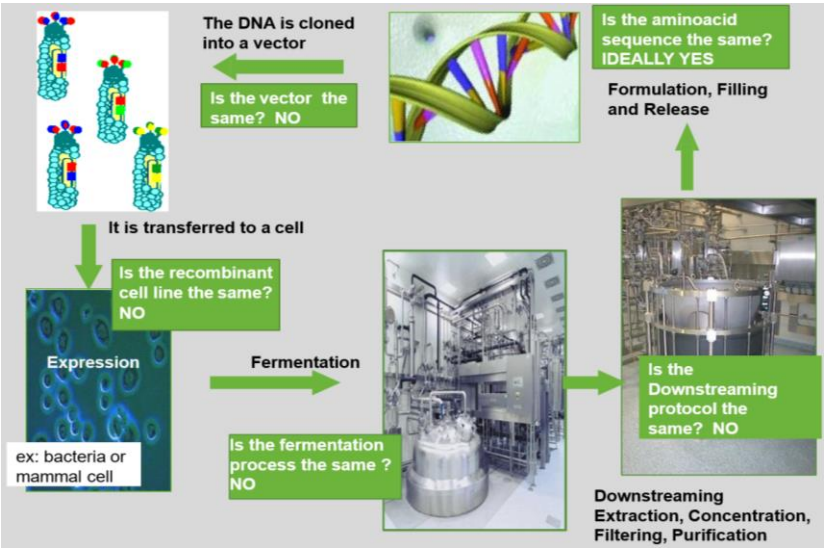

Figure 2: The process of manufacturing

2.1 Chemical Manufacturing Control (CMC)

A biosimilar is defined by characteristics related to both the molecule (product-related) and its manufacturing process (process-related). Both need to be adequately addressed during the CMC portion of the biosimilarity exercise:

- Full chemistry and manufacturing data
- Extensive side-by-side (biosimilarity) characterization of biosimilar vs. the Reference Biologic Product (Innovator)
- Physio-chemical properties
- Biological activity
- Purity and impurities

Results from the CMC comparability exercise determine the extent of data requirements for non-clinical studies in animals

2.2 Clinical Data

With stepwise procedures of clinical efficacy and safety trials, the generation of data with the biosimilar as a product in the final manufacturing process, completes the clinical

study. The target population (TP) of a particular indication for which the approval is sought, the dosage used represent a clinical test system, which instead is known to be sensitive enough to detect potential differences between the biosimilar/bio-comparable and the reference biologic. Studies should be designed as equivalence trials and sufficiently powered either to detect any difference in efficacy that are clinically important; in limited cases, a non-inferiority design may be used. Safety data from sufficient number of patients and sufficient duration to allow for comparison of the nature, severity and frequency of AE (Adverse Effects)/ADR (Adverse Drug Reaction). The immunogenicity of the biosimilar has to be tested using the art methods to ascertain the effect of immunogenicity of the product on both its efficacy and its safety (usually a 12-month study is expected).

2.3 Post-Marketing Considerations

Post-marketing monitoring is the key in ensuring long-term safety and effectiveness of biologics, including biosimilars. Adequate mechanisms to differentiate between the Adverse Effects, associated with the reference or the biosimilar product are necessary. Seldom, but potentially serious, safety risks that may not have been detected, may occur. Thus, a pre-approval must be addressed. That is the use of RMP (Risk Management Plans), REMS (Risk Evaluation and Mitigation Strategies), PASS (Post Approval Safety Study), new/existing Registries, etc. are strongly advised for. So, they

–Should be strongly considered if not already in place.

–Should be jointly defined by the Sponsor and the RA.

–Should not be less than what is required from the reference.

3. Indication Extrapolation

Extrapolation of efficacy and safety data from one indication to another may be considered if biosimilarity to the reference product has been shown by a comprehensive comparability program, including safety, efficacy, and immunogenicity in a key indication that is suitable to detect potentially clinically relevant differences, and there is sufficient scientific justification for extrapolation. Extrapolation of data is an established scientific and regulatory principle that has been exercised for many years

3.1 Why Extrapolate?

After an approval in Indication A, a comparative CMC/quality, safety and efficacy studies of a biosimilar in a single disease or specific patient population, gets completed. But can there be an Extrapolation, of the same Indication A to other diseases or patient populations? Yes, we may have other Indications as well, Indication B Indication C Indication D. So, with regard to extrapolation to other indications, the study population and treatment regimen,

that are the most sensitive for detecting a difference in immune responses should be selected.

3.2 Monoclonal Antibodies are a special consideration

They are highly immunogenic and complex engineered biotherapeutics. Their MOAs (Mechanisms of action) are in many cases extremely hard to identify or understand. Animal studies offer little or no value in predicting immunogenicity in humans. And, target complex diseases; "most sensitive" indication is not yet defined

3.3 Selecting the most sensitive Indication in the Population (with an example)

Q1: What is the most sensitive indication among these indications?
Rheumatoid Arthritis, Crohn's Disease, Psoriasis
Q2: What is the most sensitive patient population within rheumatoid arthritis?
Methotrexate – Naïve, Methotrexate Insufficient Responders, other biologic insufficient responders

Q3: Which of these is the most sensitive indication for the detection of differences?

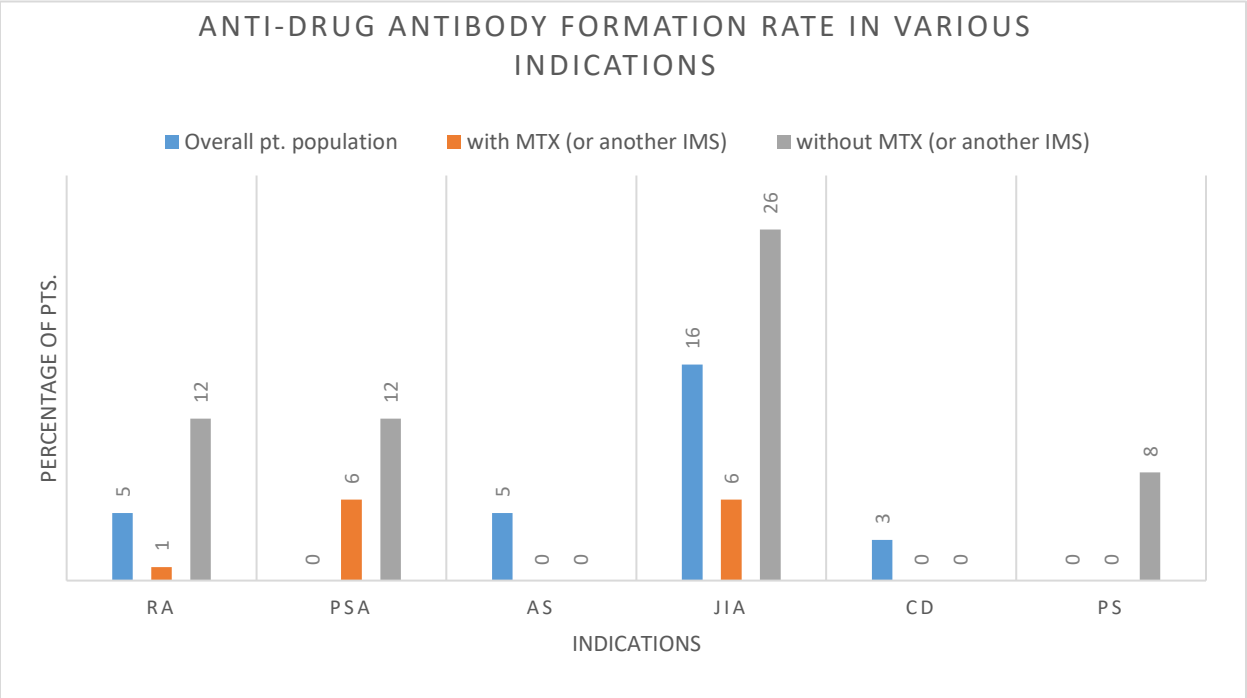

*Figure 3: Antibody formation in different indications (RA=rheumatoid arthritis; PsA=psoratic arthritis; AS= Ankylosing spondylitis; JIA=juvenile ideopathic arthritis; CD=Crohn's Diisease; Ps=Psoriais; MTX=Methotrexate; IMS=Immunomodulator(s); IFX=Infliximab) *percentages not shown are not available in HUMIRA's US PI*

Different Dosage Regime	Juvenile Idiopathic Arthritis	Crohn's Disease	Psoriasis
Adalimumab Loading Dose (Y/N)	N	Y* Day 1=160mg Day 15=80mg	Y Day 1=80mg Day 8=40mg
Adalimumab Maintenance Dose	Fixed Dose: • 15Kg to <30Kg= 20mg every other week • ≥30Kg= 40mg eow BMI-based: 24mg/Kg/m^2 (max 40mg) eow	40 mg every other week	40 mg every other week
Adalimumab Monotherapy (Y/N)	Y	Y but usually administered with other immune suppressors	Y. Randomized clinical trials have <u>not</u> shown differences in efficacy when used concomitantly with IMS (Such as MTX)

Table 2: Describing the dosage dependent action of Adalimumab on various Indications

Indication Extrapolation for Biosimilar mAbs should <u>not be</u> permitted

For complex biologics like monoclonal antibodies, science still needs to fully characterize their mechanism of action(s). The medical community still needs to determine which indications are the most sensitive for testing. Clinical immunogenicity cannot be predicted or extrapolated from studies in one indication or population to another. Until then, indication extrapolation is not justified and the clinical immunogenicity of biosimilar mAbs has to be tested in each indication for which approval is sought by different government agencies.

4. Interchangeability and substitution

An interchangeable biosimilar product may be substituted without the intervention of the health care professional who prescribed the reference product, much like how generic drugs are routinely substituted for brand name drugs. This is commonly called pharmaceutical-level substitution and is subject to state pharmaceutical laws.

4.1 Their importance in context to biotherapeutics

Interchangeable - a designation given by the health regulatory authority after the biosimilar has proven that it:

a) produces the same clinical result as the reference product in any given patient; and

b) switching between the biosimilar and the reference product presents no greater risk in terms of efficacy and safety than the continued use of the reference product

Substitution - A process that allows a pharmacist to substitute a certain prescribed product by another equivalent product. If without the prescribing physician's permission or knowledge (e.g., by the pharmacist), it is considered "automatic substitution" or "involuntary substitution.

Switching - When a prescribing physician determines (in consultation with the patient) that change in a patient's treatment is appropriate whether another biologic product or a biosimilar.

For generics, pharmaceutical equivalence = therapeutic equivalence

➢ Thus, regulators designate the two as interchangeable.

A physician should be able to switch one for the other and expect comparable benefit and no increased risk in patients.

• Depending on local or institutional rules, pharmacists may be authorized or even required to substitute a generic for the original without informing the prescribing physician.

For biologics, (including biosimilars) pharmaceutical equivalence ≠ therapeutic equivalence

➢ Therefore, granting biosimilar status by a regulator does not imply interchangeability

Depending on the regulatory agency, interchangeability has to be shown by the biosimilar sponsor.

4.2 Interchangeability

To be considered Interchangeable by a health authority the biosimilar applicant must demonstrate through switching studies. The study design should address both switching and alternating (i.e. switching more than once); the recommended design would be a modified Balaam's crossover trial:

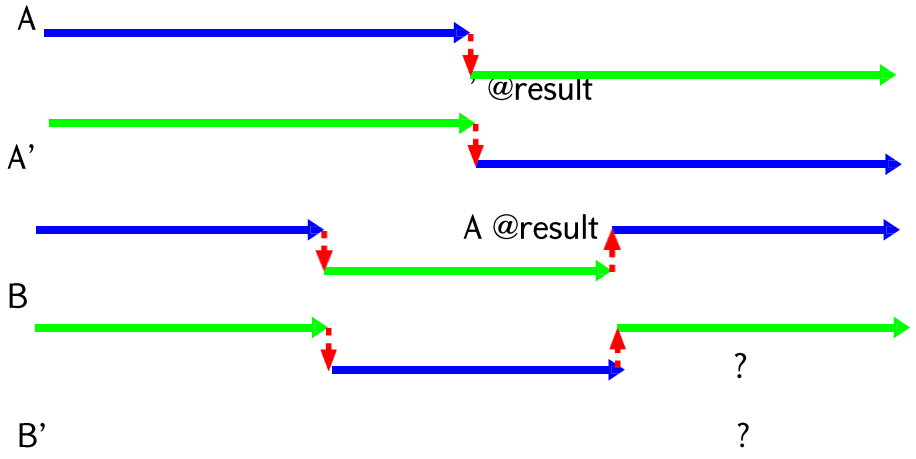

Figure 4: Balaam's crossover trial

Issues faced are firstly, long t½ of majority of biologics will lead to drug effect versus carry-over effect? Secondly, what will occur to the feasibility of wash-out period(s)?

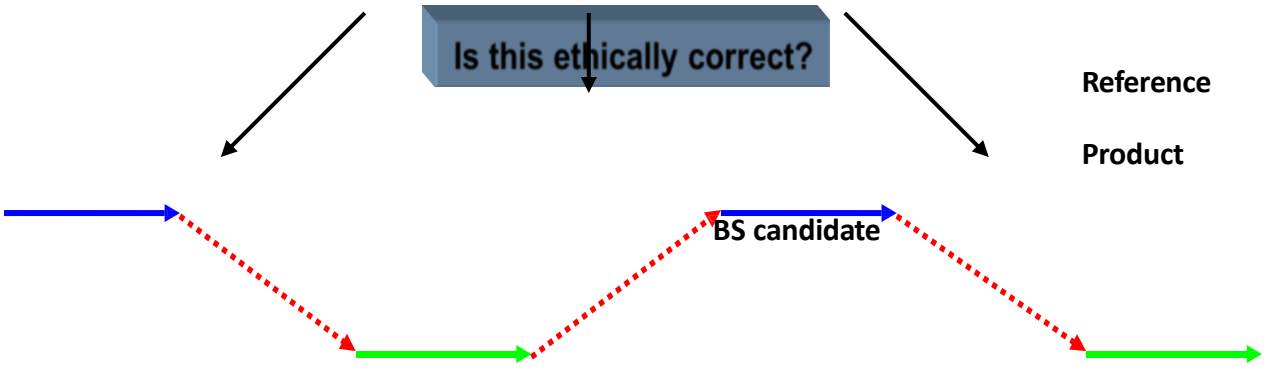

Figure 5: Therapeutic interchangeability in biosimilars for the same Indication.

4.3 Interchangeability and Substitution should not be permitted

Switching and alternating studies are complex for technical and ethical reasons; very little data is available on this topic, no studies with switching as the primary end point have been performed to date comparing a biosimilar to its reference product. Until such studies have been performed, interchangeability for any biosimilar, including monoclonal antibodies, are not medically/scientifically justified.

On the other side, only a treating physician who has carefully evaluated the consequences of a patient's response to an approved biotherapeutic products should make the decision to alter a treatment regime.

5. Pharmacovigilance

The pharmacovigilance program of biosimilars can be expanded to include both post authorization safety studies and post authorization efficacy studies. As the number of patients exposed to the biosimilars are relatively less, data and publications demonstrating efficacy and safety are also less.

5.1 Today's Pharmacovigilance

Systems developing at different rates, with different requirements, many countries still without strong pharmacovigilance systems. INN system weakening, different approaches to naming at national levels. The focus is on the development of comprehensive pharmacovigilance systems including:

- Need to establish basic pharmacovigilance guidance to ensure patient safety
- Improving identification, naming of products, record keeping

• Increased emphasis on robust adverse event collection/reporting, surveillance, signal detection and evaluation

• Focus on risk in context of benefit. Thus, Important to take the entire prescription/dispensing/using/ADR reporting chain into consideration for traceability

5.2 Risk Management

Risk management needs to be appropriately tailored to specific risks including nature, type, seriousness, incidence of adverse drug reactions. A comprehensive pharmacovigilance and risk management plan is fundamental for all biotherapeutic products since even minor differences in the manufacturing process may affect the efficacy and/or safety profile, the Innovator Products, the Biosimilar may have potential for different safety profile than innovator, Non-comparable biotherapeutics - different safety and efficacy profiles compared to other biotherapeutics of the same product class possibly due to lack of comparability information, i.e. unknown whether and which physicochemical differences exist (Weise, M., et al.)

5.3 EU Pharmacovigilance legislation

EU Objectives:

- Strengthen post-authorization regulation of medicines
- Improve efficiency within the industry
- Reduce duplication of Member State efforts
- Improve patient safety
- Maintain compliance by meeting the new EU PV Legislation
- Adapting to new treatment developments and innovative therapies

Compliance by all stakeholders is therefore of utmost importance!

Example: New EU Requirement in EU

Article 102(e) of the Medicinal Products Directive 2011/83/EU, as amended by Directive 2010/84/EU, deals with the identification of medicinal products when reporting adverse events. Article 102(e) provides clarification specifically for biological medicinal products.

The Member States shall:

(e) Ensure, through the methods for collecting information and where necessary through the follow-up of suspected adverse reaction reports, that all appropriate measures are taken to identify clearly any biological medicinal product prescribed, dispensed, or sold in their territory which is the subject of a suspected adverse reaction report, with due regard to the name of the medicinal product, in accordance with Article 1(20), and the batch number [Emphasis added].

GVP Module VI requires MAH to follow up until batch number, brand name and active substance are known

So, there are common practices of a robust Pharmacovigilance system -

- Clear governance – laws establish national authorities to oversee pharmacovigilance and enforce reporting and monitoring
- Central database – like the Uppsala Monitoring Centre, safety analysis depends on robust, comprehensive data
- Centralized or closely coordinated analysis – within and across countries, a dedicated unit exists to collect and evaluate adverse events, with appropriate medical information for analysis
- Not forgetting the need for clearly identified medicines as the basis of this process.

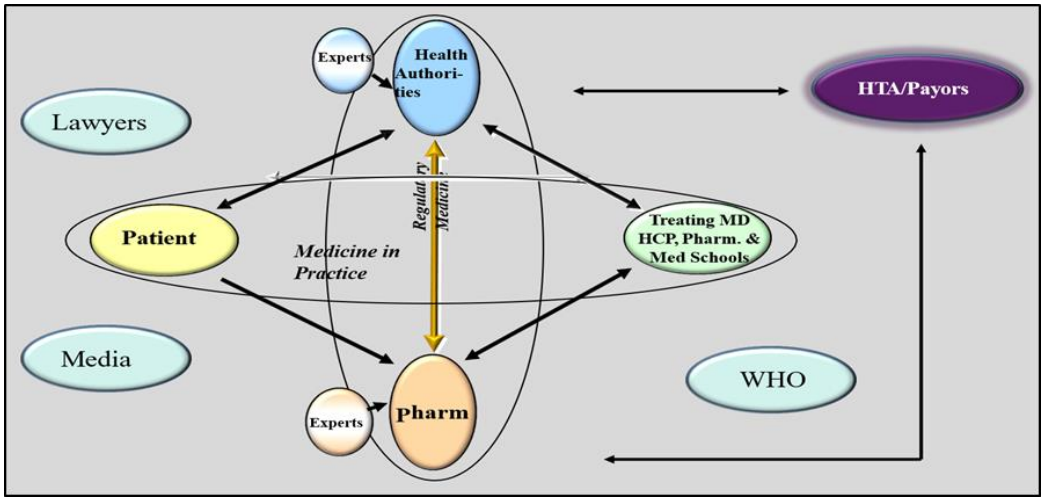

Figure 6: Effective pharmacovigilance: Needs not only effective systems, but active participation (so how engaged are all the stakeholders in pharmacovigilance)

Due to their unique product characteristics and practices in prescribing and use, all biotherapeutics – innovator, SBPs and non-comparable biotherapeutics – require comprehensive pharmacovigilance guidance and systems. Effective, global pharmacovigilance for patient safety requires that we:

1. Identify the specific product - distinguishable INN
2. Recordation/Reporting - Spontaneous reporting, Periodic reports, Robust data Patient Records
3. Monitor and Assess - Safety signals identified, explored

6. Nomenclature, their trace and tracking

The Non-proprietary name designated for each originator biological product, related biological product, and biosimilar product will be a proper name that is a combination of the core name and a distinguishing suffix that is devoid of meaning and composed of four lowercase letters.

6.1 Global Practice Nomenclature

INN (International Non-proprietary Names) plays a central role in:

- National pharmacovigilance and traceability systems
- National systems for substituting medicines

Limited control over use of existing INNs

- Applicant decides if new INN wanted/required
- If existing INN is chosen, National Regulators need to ensure implementation of WHO naming system

Under current WHO criteria, possible for multiple biologics to have the same INN with different clinical characteristics

As a result: no clear INN differentiation between similar products

Identical amino acid sequences?	Significant post-translational modifications?	Impact on INN Names	Examples
Yes	No	Same INN Names	somatropin (Humatrope® and Valtropin®)
Yes	Yes	INN names different but related (Add Greek letters α, β	epoetin alfa (Eprex®) epoetin zeta (Silapo®)
No (one or more amino acid is different but codes for same protein)	No	INN names different but related (Begin with different prefixes)	darbepoetin alpha (Aranesp®)

Table 3: The INN Naming Policy (Current policy: INN biosimilar name = INN reference product name (if the amino acid sequence s are the same))

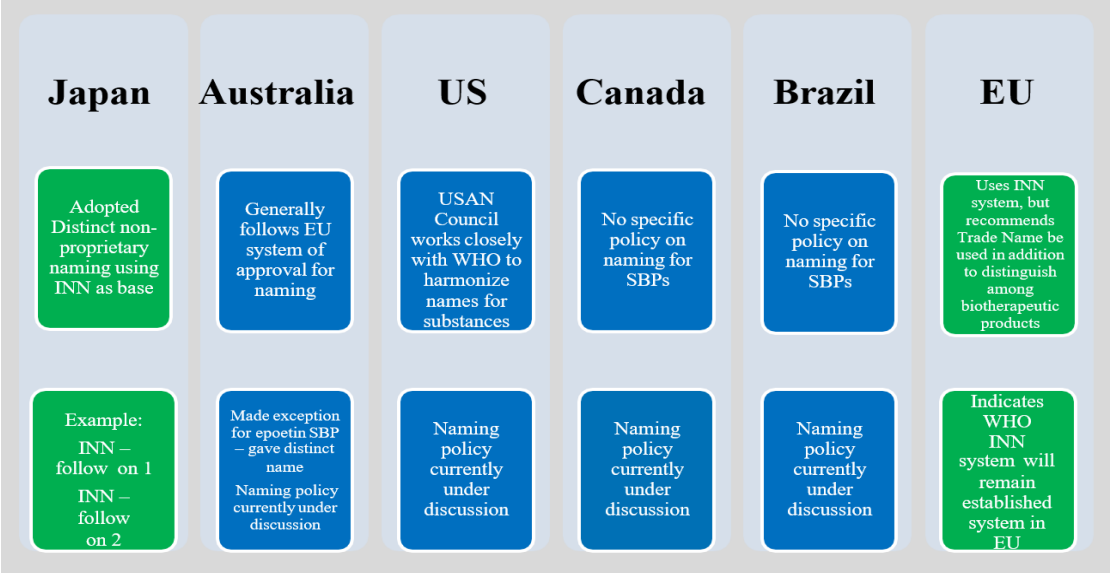

Figure 7: Current Naming norms: globally a different approach to the same

INN modifications for simpler recombinant biologics: Used numbers and Greek letters, with mixed success. And multiple interferons now "interferon beta-1α"

Let's take an example of US FDA approval of tbo-filgrastim -

What are the ingredients in tbo-filgrastim?

Active ingredient: tbo-filgrastim
Inactive ingredient: glacial acetic acid, sorbitol, polysorbate 80, sodium hydroxide, and Water for Injection.

So, the Non-proprietary name: *tbo-filgrastim*; Proprietary name: *pending*

– Approved under the full Biologics License Application process and filed before the BPCIA* became law

FDA Week (vol. 18, No 36, September 7, 2012)

– "FDA determined that a unique non-proprietary name (tbo-filgrastim) is required to distinguish this product from *Neupogen* (filgrastim), a previously licensed biological product that contains a related drug substance", the agency said.

– "The non-proprietary name *tbo-filgrastim* is intended to differentiate this product from *Neupogen, so* as to minimize medication errors and facilitate post-market safety monitoring."

– "The agency also said it intends to evaluate the need for distinct non-proprietary names on a product-specific basis"

Other Example(s):

Brand Name	INN Name	Route / Dosing Schedule
Avonex®	Interferon beta-1a	i.m. 30 mcg injected once each week
Rebif®	Interferon beta-1a	s.c. 22 or 44 mcg, injected three times a week
Betaseron®	Interferon beta-1b	i.m. 0.25 mg injected every other day

Same INN name, different administration and different safety/efficacy profiles

Table 4: Modification of INN for simpler biologics

6.3 Some jurisdictions *require* prescribing by INN

China prohibits prescribing biotherapeutics by proprietary name (with an exception for a patented biotherapeutic with a new active ingredient).

Colombia prohibits prescribing reimbursed biotherapeutic by proprietary name.

Latvia prohibits prescribing reimbursed biotherapeutics by proprietary name at the initiation of therapy (physicians may prescribe by proprietary name to continue a patient's treatment on a particular medicine).

Requirements for prescribing by INN are still being proposed in Russia, a draft Ministry of Health decree would mandate INN prescribing.

Sometimes even where prescribing by proprietary name is allowed, it is sometimes discouraged. The Indian regulatory authorities recommend prescribing by INN and have directed physicians in hospitals to prescribe by INN. A healthcare professional association in the Netherlands has recommended prescribing by INN.

EU requires brand name plus INN for biotherapeutics in prescriptions under the Cross-Border Healthcare Directive.

UK has provided guidance:

- On prescribing: *"when prescribing biological products, it is good practice to use the brand name. This will ensure that substitution of a biosimilar medicine does not occur when the medicine is dispensed."* (1)
- On recording: "*in addition to the substance please ensure that you provide the brand name (or product licence number and manufacturer), and the specific batch-number, on the report."* (2)

Naming System Ambiguity in the EU:

Brand name of reference product	Brand names of biosimilars	INN Name

Genotropin®	Omnitrope®	Somatropin
Humatrope®	Valtropin®*	Somatropin
Eprex®	Abseamed®, Binocrit® & Epoetin alfa Hexal®	Epoetin alfa
	Retacrit® and Silapo®	Epoetin zeta
Neupogen®	Biograstim®, Ratiograstim® and Tevagrastim®	Filgrastim
	Filgrastim Hexal® and Zarzio®	Filgrastim
	Nivestim®	Filgrastim

Table 5: Biosimilars and Brands in the EU (as of July 2012)

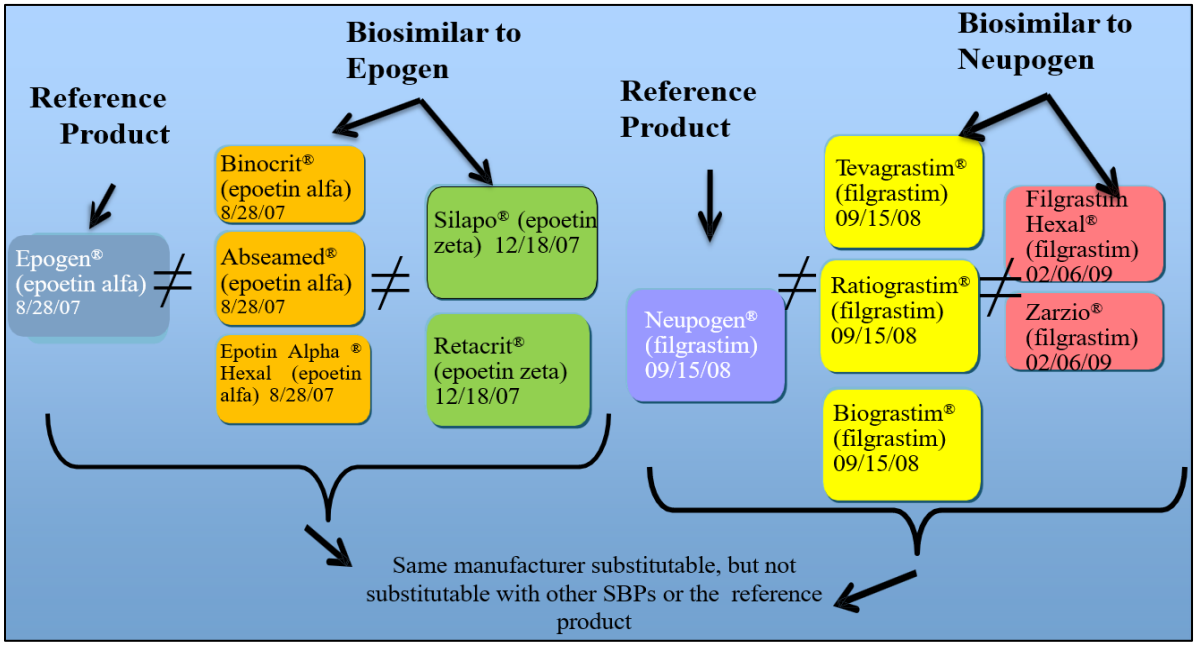

Figure 8: Biosimilar substitution policy in Germany: No substitution among other biosimilars

6.4 Recent Research Highlights for Adverse Effects

Data from FDA's Adverse Event Reporting System (FAERS) was utilized for an assessment of eight small molecule drugs to see how adverse event reporting practices might affect the need for distinct names for biosimilars

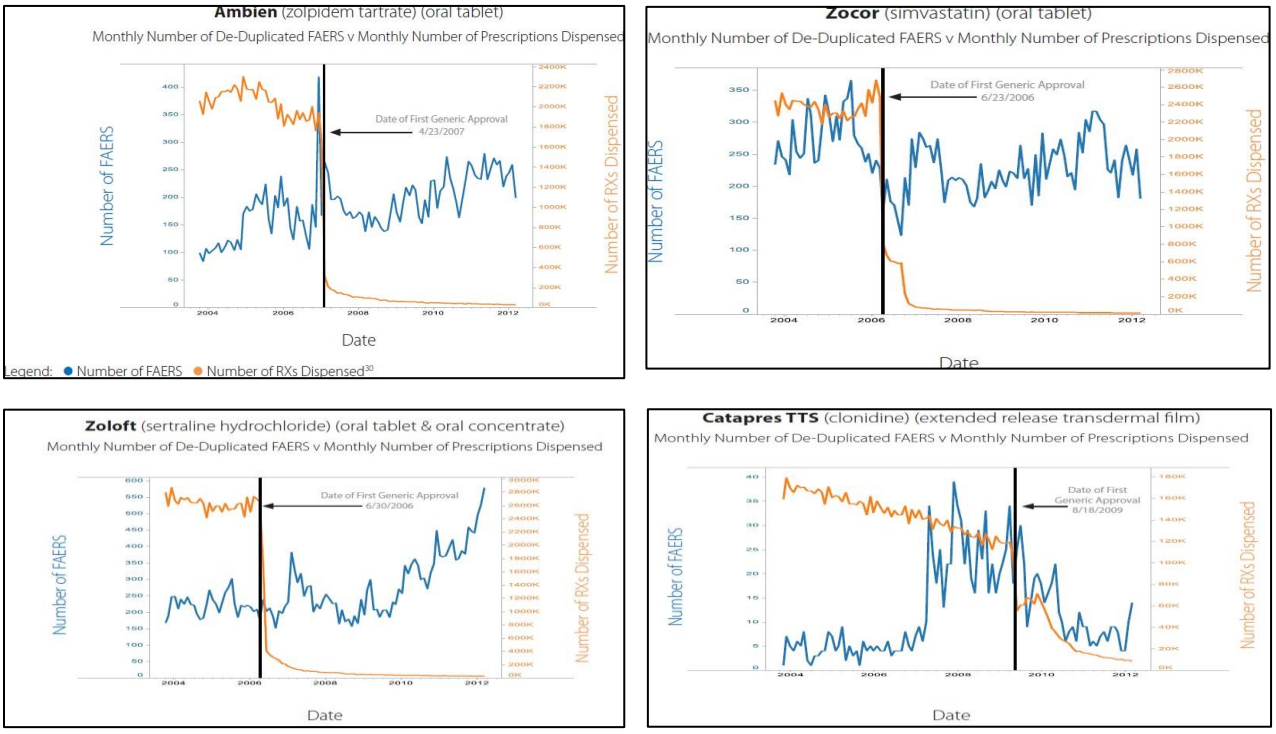

Figure 9: Recent Research Highlights Challenges, even for Small Molecule Medicines; (a) Ambien (top left), (b)Zocor (top right), (c) Zoloft (bottom left), (d)Catapres TTS (bottom right)

Analysis of adverse event (AE) reporting for non-biological drugs revealed increases in the rate of AE reports to prescriptions after generic introduction attributed to the originator which ranged from approximately 5 times the rate of pre-generic introduction to over 411 times the rate of pre-generic introduction despite dramatic decrease in innovator sales for 6 of the 8 drugs

Finds that AE reporting in practice suffers – for various reasons - from widespread product misattribution and gaps in information that hinder traceability of small-molecule medicines

With these lessons applied to the anticipated introduction of biosimilars in the USA, the authors conclude that distinct nonproprietary names for biosimilars would promote their traceability.

Concludes that to facilitate robust and accurate pharmacovigilance for biologics, we require that each biosimilar label bear a non-proprietary name that distinguishes the product from the reference product and from other biosimilars that cite the same reference product. Issue guidance on the process through which FDA will work with biosimilar sponsors to assign “distinct” non-proprietary names. The reporting of AEs only by product name (brand or non-proprietary) is not sufficient for proper identification. Work with the World Health Organization and national regulatory agencies around the world to help develop consistent naming policies for biosimilars.

6.5 Practical Aspects of Biotherapeutical Naming

INN is still the most consistently and widely reported piece of information on adverse event (AE) reports, but safe prescription and dispensing for biotherapeutics requires more

Biotherapeutics are not Synthetic Molecules & Biosimilars are not Generics:

Correct recordation of AE is key to accurate and effective signal detection

- Lot numbers not routinely recorded
- Brand name not always available or present
- Interchangeability/Substitution
- Not all products will be approved for all indications
- Automatic substitution of biological products is not compatible with high levels of patient safety
- Right of the prescriber (physician) and patient to choose appropriate product based on proper and transparent information

7. Conclusion

Due to their unique product characteristics and practices followed for their prescribing and usage, all biotherapeutics require comprehensive PV(pharmacovigilance) guidance and systems. Effective, global pharmacovigilance for patient safety through the establishment of a reliable risk-benefit profile are being practiced, mandated across the globe, that effectively Track and Trace their Adverse Effects.

Countries and Provinces/States are attempting to determine the best practice to promote safety and encourage competition. Practices, not only vary between countries, but also vary within Provinces or States of a specific country. Some countries are moving to unique non-proprietary naming or unique identifiers to distinguish products, as trade name as unique identifier is not enough. Unique INNs Minimize risk of unintentional prescribing; risk of inappropriate, involuntary or automatic substitution. Promote effective track and trace pharmacovigilance. They Increase accuracy and transparency of reporting and eventual corrective action. And finally, they enhance control of physicians to make prescribing recommendation.

References

Horne, R: Compliance, adherence and concordance: implications for asthma treatment. Chest, 2006;130;65-72; Concordance, adherence and compliance in medicine taking.

Report for the *National Co-ordinating Centre for NHS Service Delivery and Organisation* R&D, December 2005.

Martin Kuhlmann , Adrian Covic Protein Science of Biosimilars. *Nephrol Dial Transplant (Oct 2006) [Supplement 5]: v4-v8*

Weise, M., et al. (2011). Biosimilars *-why terminology matters*. Nat Biotech 29(8): 690-693.

Modified from Access Excellence of the National Health Museum available: https://www.educationworld.com/awards/past/r0398-01.shtml

Vodicka MA. Global Dis-Harmonization of Biosimilars similar Naming and Labelling, Hogan Lov. Available at http://www.biosimilarslawblog.com/2012/01/18/global-dis-harmonization-of-biosimilar

Preclinical studies Model approach by Biopharminternational. Available at https://www.biopharminternational.com/view/adopting-a-modeling-approach-for-preclinical-studies

British National Formulary, http://www.bnf.org/bnf/go?bnf/current/PHP60-general-guidance.html

Biologics Price Competition and Innovation Act of 2009 (BPCIA) – a U.S. Law

Draft FDA Guidance for Industry, Scientific Considerations in Demonstrating Biosimilarity to a Reference Product. Feb 2012.

New Regulation (EU) No 1235/2010 and Directive 2010/84/EU on Pharmacovigilance became law on 02 July 2012 and 21 July 2012, respectively.

Meeting report of the 47th Consultation on International Nonproprietary Names for Pharmaceutical Substances Geneva, 18-20 November 2008, Page 3. Last accessed 18 June 2012 at http://www.who.int/medicines/services/inn/47thFINALINNreport.pdf AND Rader RA. *BioProcess Int*. 2011; 9:26-33.

EBE - EFPIA Position Paper Naming of Biosimilar Medicinal Products: Option for Addressing distinguishable Safety Concerns. Page 4. 7 (July 2006).

Source: EF Lietzan et al., FDLI *Food and Drug Policy Forum*, Volume 3, Issue 6, March 27, 2013; http://www.fdli.org/~/resources/resources-order-box-detail-view/biosimilar-naming- how-do-adverse-event-reporting-data-support-the-need-for-distinct-non-proprietary-names-for-biosimilars.pdf

MHRA *Drug Safety Update* Volume 6, Issue 4, **November 2012**

EMA website accessed 25 April 2013; *Valtropin* – authorized and then withdrawn

CATALASE AS A POWERFUL ANTIOXIDANT: DETERMINATION OF ITS ACTIVITY IN GREEN PLANTS

KENZA SALEEM, SHOGIK HAKOBYAN
Yerevan Haybusak University

Introduction

Reactive oxygen species are toxic compounds it is only due to the activity of antioxidant system it is under the control of the organism. Catalase is a heme-containing enzyme, which is produced by all aerobic microorganism, animals, and plants; it decomposes hydrogen peroxide into water and oxygen.

Catalases are found in peroxisomes (animals) and in glycosomes (plants). In oxidative state, catalase plays the role of peroxidase. Catalyses in the oxidation alcohol into aldehyde, which is ten times faster that peroxidase. It supplies oxygen to the part of tissues where oxygen penetration is difficult for one reason or another.

In humans, catalase deficiency or malfunction is associated with many common as well as rare disorders or diseases like vitiligo, diabetics, anaemia, cardiovascular diseases, hypertension, and rare diseases like Takahara diseases or acatalasemia.

Due to the ability of catalase to neutralize toxic hydrogen peroxide, it is used as a therapeutic agent against a numerous oxidant stress related disease. Polynanoparticles are used to deliver catalase into human neuronal cells. The only difficulty in application is delivering the request amount to the specific site. It has been found in *E. coli* that Kat E and Kat G are two catalase gene which encodes monofunctional catalase and catalase- peroxidase respectively.

Material and Methods

To determine the catalase activity in green plant an experiment was performed by titration method. The procedure contains following steps of homogenization, preparation of control and sample solutions, incubation. At the end of the reaction, the amount of hydrogen peroxide not decomposed by the enzyme is determined by titration with a solution by potassium permanganate in an acid medium. All experiments were conducted in triplicates and results were represented with mean and standard deviation calculations by Microsoft excel program.

Results and Discussion

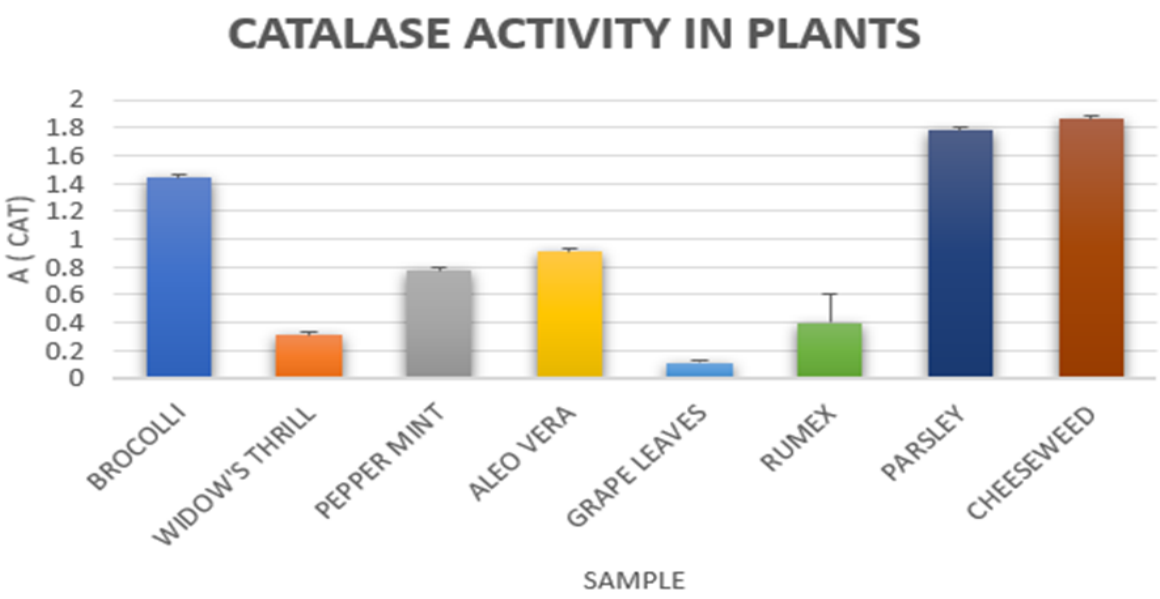

Figure 1: Catalase activity in different green plants

From the experiment, it is concluded that grape leaves has the lowest catalase activity (0.004 µcat) and cheese weed has the highest (0.07 µcat) catalase activity. It is noted that the catalase activity of cheese weed is approximately 17 times greater than grape leaves. In all taken sample highest activity of enzyme was found in three sample in the following order: cheeseweed > parsley >broccoli. The catalase activity of parsley and broccoli were two times higher compared to aloe vera and peppermint. Similar catalase activity was observed in rumex and widow's thrill (0.025µcat and 0.024 µcat respectively).

UNDERSTANDING FACTORS THAT AFFECT BURNOUT RATES OF MEDICAL STUDENTS IN ARMENIA

[1]JEFRIN JOHNY, [2]TIGRAN PETROSYAN

Third year medical student at Yerevan Haybusak University, Armenia
Professor of rehabilitation medicine at Yerevan Haybusak University, Armenia

Abstract: Burnout is prevalent among the medical student community and whether most medical students acknowledge that they do face burnout in some way or not, it has been shown to be one of the leading reasons as to why most medical students are not able to perform to their full potential in their medical studies. Although many studies regarding burnout in medical schools have been done in many countries, it was difficult to find such similar studies done in Armenia, which was why my research into this particular topic needed to first establish that there were factors that were closely associated with burnout among medical students in Armenia. To do so, a primary polling experiment was done to assess the relation between certain factors and their association with symptoms of burnout using the Public Policy Assessment Criteria. In the poll, a series of statements were given mentioning factors such as opportunities and support, environment, field/ profession, other preventive factors and based on whether the 12 participants that were selected agreed or not, on that they did experience negative or positive associations with such statements, it was possible to associate certain factors more closely to burnout. The results showed us that 50% of the participants associated other preventive factors as most common cause of burnout like symptoms while 33.34% associated their field/profession as the second most common cause and 25% associated both the environment and opportunities/support as the other causes for such symptoms.

Keywords: Burnout, factors, medical students, medical schools, Armenia

Background

Understanding factors that contribute to burnout among students would take an extremely long time as there are no shortages as to the number of reasons why one should be associating each and every different factor that they can think of with burnout. It is also possible that some of these factors may also be linked to one another thus bringing in more complexity in trying to understand how these factors play into causing burnout in the student population. Since experiencing burnout in itself is seen as a subjective experience that differs from each individual it becomes important to distinguish burnout and it's symptoms from other conditions that might also be mistaken for being cause to burnout.

The most common symptoms that student burnout is associated with are: loss of interest in studying, lack of motivation to do daily tasks, exhaustion caused by pressure to keep up with the study workload, a cynical and detached behavior towards their field of study and a sense of inadequacy as a student. It is important to note that there might be other underlying

symptoms and factors that also play into a medical student's life such as stress, negative life events, poor peer relationship…etc. that also have to be taken into account. This is also why early detection of burnout is a crucial strategy for preventing the further impacts of burnout that include academic performance. This study also sheds light on mental health awareness among medical students to acknowledge that they are not alone when it comes to facing this issue.

Introduction

Medical students are frequently exposed to stressful psychological situations especially as they progress into their medical profession over the years and hence the circumstances to get burnout become more likely to happen. The severity and consequences of facing burnout are also as complex and varied as their symptoms and in some cases end up being the reason why certain students decide to pursue other careers either in healthcare or in entirely different fields. That is why it is important for administrative bodies of such institutions to recognize the prevalence of burnout among their students and to take measures to address the issues and decrease burnout rates by considering the factors that play into them.

Method

For the experiment, the number of participants included 12 medical students who were all attending different medical universities in Armenia and were in different years of their studies (from year 2 to year 6). Our participants were nationals of different countries and they had at least one year of experience studying in their respective universities. All 12 of the participants were aware of what the purpose of the experiment was and were picked as randomly as possible. And as to not create a bias towards an expected result the polling data was entered anonymously. The poll was created on an online platform called Strawpoll and comprised of just 5 statements, which the participants then had to decide to which extent did they agree on disagree upon, based on the options that were given below each statement. The option under each statement were I agree, I agree but not entirely, I disagree and I disagree but not entirely emphasizing the different emotions that may have been brought with each statement. The polling was done within a span of two days and the data was analyzed using the PPA criteria which only considers a positive statement with negative options or vice versa (negative statement with positive options) as a determinant in establishing a connection between the factor mentioned in the statement and burnout.

For example the statement mentioned below in figure.1 has the factor "negative thoughts" as part of its statement making it a negative statement. So our indication that the factor "negative thoughts" being connected with burnout is only appreciated in the positive options that were voted for.

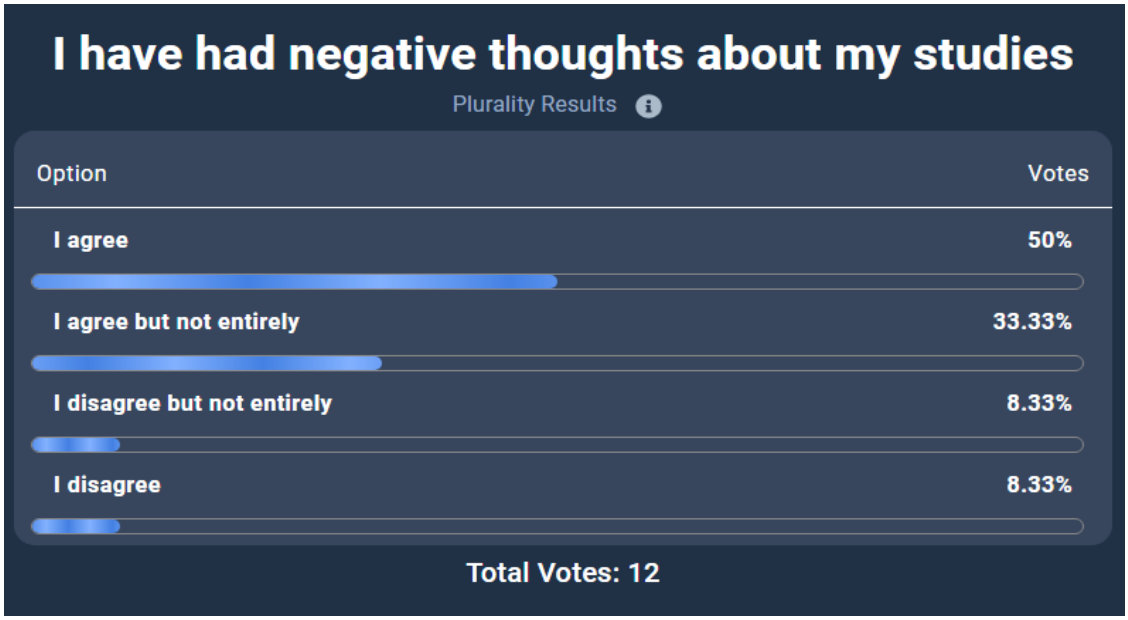

Figure.1

In figure.1 we see that a total collective of 83.33% of the participants agree to various degrees that factors with "negative thoughts" do have association with their burnout. Seeing as the statement is negative and the options with the most votes are positive, this is a clear indication that the factor "negative thoughts" is associated more with burnout.

Do note that the factor "negative thoughts" were given as an example in the poll and hence was disregarded when results of the other 4 statements were analyzed.

Results

The results of each statement were closely considered with only one option being able entered for each statement by the participant (multiple option selection was disabled) and the results were as follows:

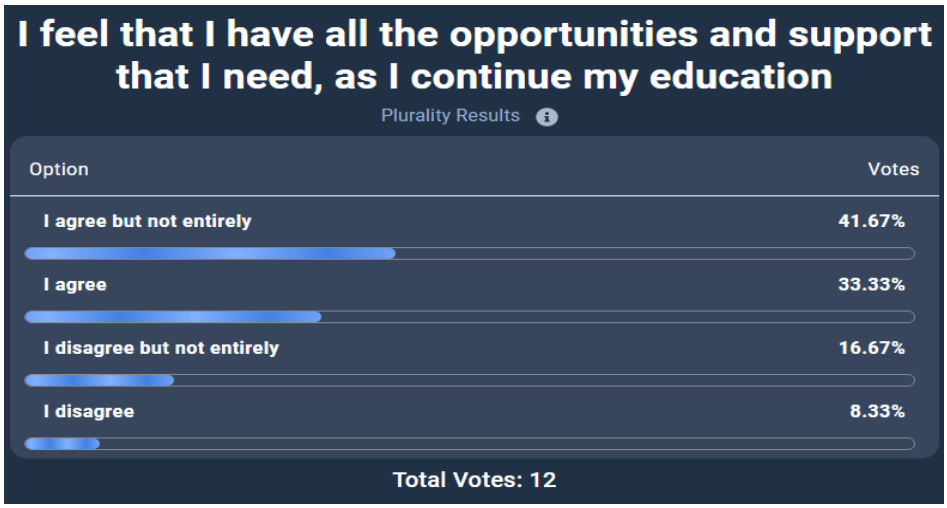

In figure.2 the statement is regarded as a positive statement with the keyword "opportunities and support" being the factor here and hence all negative options such as I disagree

but not entirely (16.67%) and I disagree (8.33%) show that a collective percentage of 25% (16.67+8.33) of the participant entries disagree to various degrees with the statement and hence to them, the factor “opportunities and support” might a concerning factor related to burnout but considering that the remaining 75% voted in favor of the statement, this shows that that the relation between the factors “opportunities and support” isn’t as related as other factors might be (this was later found when comparison with the results of the rest of the factors were made).

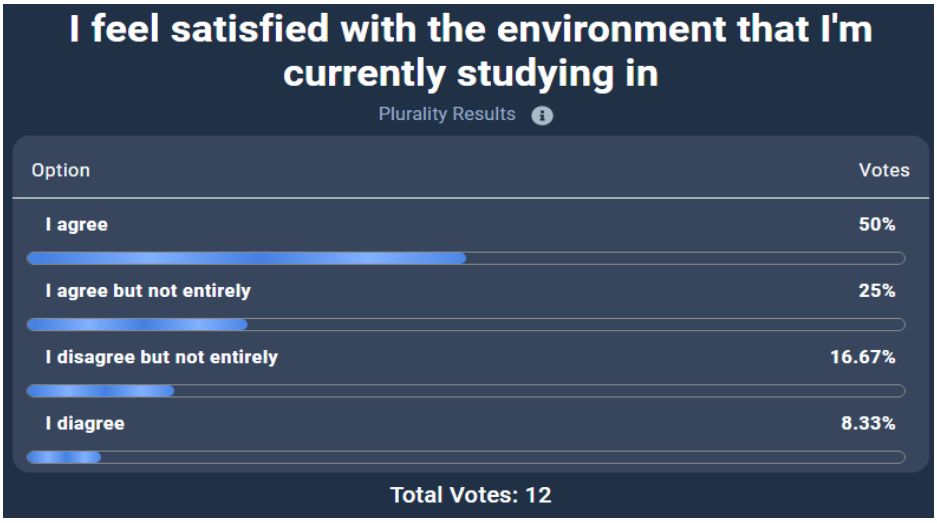

In figure.3 the statement is positive with the factor “environment” being included in it and with a collective voting of 25% (16.67+8.33) disagreeing to various degrees with either negative options such as I disagree but not entirely(16.67%) or I disagree(8.33%), which means that the factor “environment” is not as associated with burnout among students as one would think as 75% of the remaining participants agreed with the statement, hence its association with burnout isn’t as prevalent as expected when we considered it in the poll.

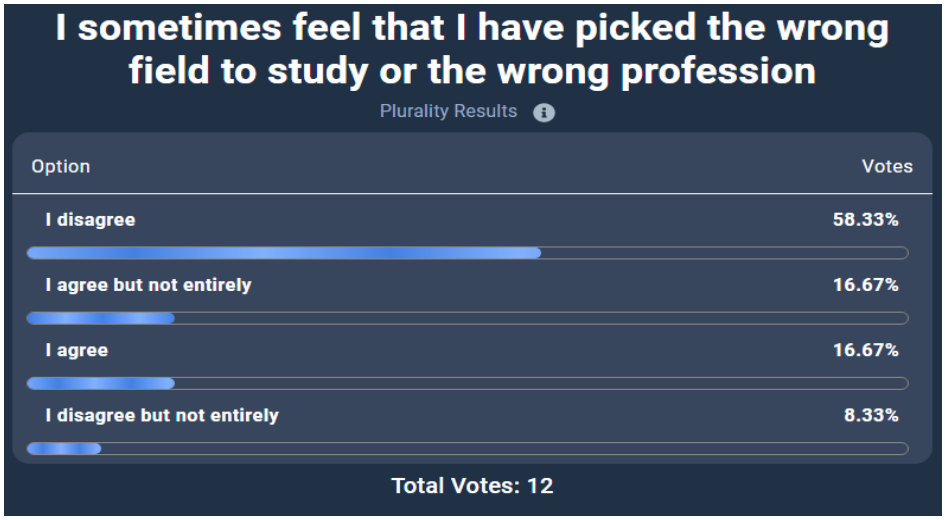

In figure.4 we see that the factors “field and profession” being mentioned along with a context of the word wrong being associated with the statement making it a negative one.

Hence the collective voting of the positive options is 33.34% (16.67+16.67) which makes it more closely linked to the cases of burnout but since there are again a number of factors that within the field or profession of medicine that have to be considered, this polling result will need further investigations.

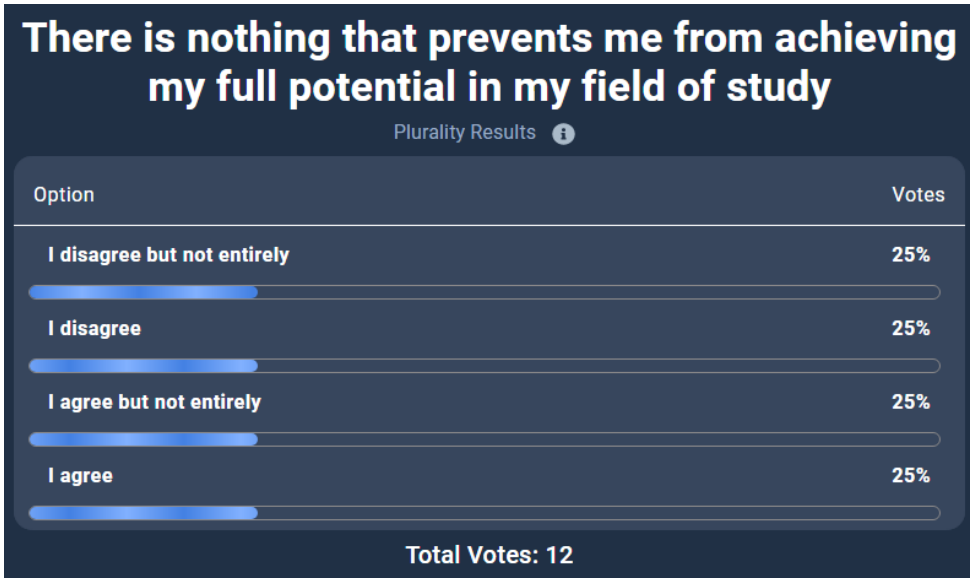

In figure.5 we have an ambiguous statement that states a positive meaning and its inherent intention was to consider if there are factors that were not taken into account and or factors that have actually been considered in this study that contribute to a negative response (not being able to perform to their best) being selected. It is interesting to note that 50% of our participants agree that there are preventive factors that stop them from performing at their best but the determination of whether these factors have been already included in the previous statements or not will require further investigations for an accurate determination. Also worth noting that 50% disagree that there are preventive factors that affect their performance but upon further discussion it was agreed that factors that are not directly related to burnout (such as procrastination, financial burdens…etc.) could have been factored in, thus needing further investigations to be made to know more about the other preventive factors that also should be considered.

Discussions

Although many of our objectives were met with this experiment, many questions still remain to be asked and so have many liabilities also to be considered when the polling was completed. The experiment also acknowledges that there might be certain points and flaws in our polling that may have been overlooked in getting an accurate result. Our experiment did prove that some factors showed a closer relationship to burnout then others but the complexity of the factors mentioned in the poll also highlight the fact that many other sub-factors are also categorized within those factors and hence further investigations and experiments must be done to gain further clarity.

Acknowledgement

The authors would like to thank all the students who participated in this experiment.

References

Vale TCB, Paiva JHHGL, Medeiros VN, Gomes PÍO, Bezerra HCB, Bachur TPR, Castro DBd. Factors behind burnout increase in medical students. Are the criteria so important? Rev Bras Educ Méd 45(2): (2021)

Low, Z. X., Yeo, K. A., Sharma, V. K., Leung, G. K., McIntyre, R. S., Guerrero, A., Lu, B., Sin Fai Lam, C. C., Tran, B. X., Nguyen, L. H., Ho, C. S., Tam, W. W., & Ho, R. C. (2019). Prevalence of Burnout in Medical and Surgical Residents: A Meta-Analysis. *International journal of environmental research and public health*, *16*(9), pp14-79

Yahya, M.S., Abutiheen, A.A. & Al- Haidary, A.F. Burnout among medical students of the University of Kerbala and its correlates. *Middle East Curr Psychiatry* **28,** 78 (2021).

Alicia N. (April 2021). Warning Signs of Burnout: 11 reliable Tests and Questionnaires. IEEE positivepsychology [Online]. Available: https://positivepsychology.com/burnout-tests-signs/

Link to the online poll. Available: https://strawpoll.vote/polls/cpbol00q/vote?s=0

ՀԵՊԱՏԻՏՆԵՐ: ՕՐՆԻՏԻՆԱՅԻՆ ՑԻԿԼ

[1]Գ. Ս. ԱՎԹԱՆԴԻԼՅԱՆ, [2]Գ. Մ. ԳԱԼՈՅԱՆ

[1]Բուժական գործ, երկրորդ կուրս, [2]կենսաքիմիայի ամբիոնի դասախոս
Երևանի «Հայբուսակ» Համալսարան

Բանալի բառեր. *հեպատիտներ, օրնիտինային ցիկլ, միզանյութ*

Նախաբան

Լյարդը մարդու օրգանիզմի ամենախոշոր գեղձերից մեկն է, կատարում է ավելի քան 500 ֆունկցիա և յուրաքանչյուր հիվանդություն կարող է բերել այս կամ այն ֆունկցիայի խանգարման, որն էլ իր հերթին կարող է պատճառ հանդիսանալ մեկ այլ հիվանդության համար: Լյարդի այսպիսի հիվանդությունների շարքին են պատկանում հեպատիտները, որոնք կարող են հանգեցնել օրնիտինային շղթայի գործունեության խաթարման:

Հեպատիտների տեսակները

Գոյություն ունեն դեղորայքային, ալկոհոլային, աուտոիմուն, ոչ ալկոհոլային, ինչպես նաև վիրուսային 5 տեսակի՝ A, B, C, D և E հեպատիտներ:

Վիրուսային հեպատիտները կարող են ընթանալ անախտանիշ կամ ցայտուն արտահայտված, սակայն ավելի վտանգավոր է հեպատիտների անախտանիշ ընթացքը՝ ուշ հայտնաբերման պատճառով: Հեպատիտները ունենում են սուր և քրոնիկական ընթացք, ընդ որում սուր ընթացքը կարող է վերափոխվել քրոնիկականի, իսկ քրոնիկական հեպատիտները կարող են հանգեցնել ցիռոզի, լյարդային անբավարարության, կարցինոմայի:

Հեպատիտները ունեն մեծ վարակելիություն և տարածվում են արյունային ու սեռական ճանապարհով և հանգեցնում են տարեկան ավելի քան 1մլն մարդու մահվան:

Հեպատիտների ախտորոշումը

Ախտորոշումը հաստակեցվում է արյան բիոքիմիկական հետազոտության, հիվանդության պատմության տվյալների, որովայնի խոռոչի ուլտրաձայնային հետազոտության և լյարդի բիոպսիայի հիման վրա:

Հեպատիտների ախտանիշները

Տարբերակում են ախտանիշների երկու խումբ՝ լյարդային և արտալյարդային: Ցայտուն ախտանիշներից է ալանինամինոտրանսֆերազայի քանակի փոփոխությունը, հիվանդության տարբեր փուլերում աջ թուլակողմի դիսկոմֆորտը, սակայն կարող են հիվանդության ավելի ուշ փուլերում միանալ նաև սուբֆեբրիլ ջերմությունը, ասցիտը, միալգիաները, ստամոքսաղիքային արյունահոսությունները, կոագուլոպաթիան, զզվանք սննդի և ծխախոտի հանդեպ, լյարդային էնցեֆալոպատիան և կոման:

Արտալյարդային ախտանիշներն են զարկերակային հիպերթենզիան, ցանավորումները, երիկամների, սրտի, հոդերի, ինչպես նաև նյարդային համակարգի ախտահարումները:

Հեպատիտ B-ն ունի պատվաստանյութ, որի համար հակացուցում չի հանդիսանում ո՛չ հղիությունը, ո՛չ էլ կրծքով կերակրումը, իսկ հեպատիտ C-ն առայժմ չունի [1]:

Հեպատիտները կարող են բերել օրնիտինային ցիկլի բնականոն ընթացքի խաթարման:

Օրնիտինային ցիկլը հայտնաբերել են Հանս Կրեբսը իր աշակերտ Հենզելեյթի հետ և ի պատիվ նրանց անվանվել է Կրեբս-Հենզելեյթի կամ օրնիտինային ցիկլ [2]:

Օնիտինային ցիկլի էությունը օրգանիզմում ամոնիակի վնասազերծումն ու հեռացումն է: Օրգանիզմում ամոնիակի վնասազերծման հիմնական ճանապարհը լյարդում միզանյութի առաջացումն է, որի կազմում օրգանիզմից դուրս է բերվում փոխանակման ընթացքում առաջացած ազոտի մոտ 90%-ը [3]:

Օրնիտինային ցիկլը ամբողջությամբ ընթանում է միայն լյարդում, սակայն ցիկլի որոշ ֆերմենտներ հայտնաբերվել են նաև այլ հյուսվածքներում: Տարբերվում են ցիկլի միտոքոնդրիալ և ցիտոզոլային փուլեր: Ամոնիակ առաջանում է ամինաթթուների դեզամիացման արդյունքում, տոքսիկ է հատկապես ԿՆՀ-ի համար:

Ամոնիակի որոշ մասը առաջանում է նաև աղիներում բակտերիալ միկրոֆլորայի ազդեցությամբ սպիտակուցների նեխման պրոցեսում և առաջացած ամոնիակը դռներակով անցնում է լյարդ ու այնտեղ վնասազերծվում: Հիպերամոնեմիան առաջացնում է տրեմոր, հոդաբաշխ խոսքի խանգարում, հիշողության տրանզիտոր խանգարում, ջղակծկումներ, գիտակցության կորուստ, գլխապտույտ, սրտխառնոց, փսխում, ուղեղի այտուց և կոմա: Օրնիտինային ցիկլը ընթանում է մի շարք ֆերմենտների մասնակցությամբ և դրանց բացակայության կամ անբավարարության դեպքում կարող է առանձին բաղադրիչների քանակը ավելանալ, որն իր հերթին հանգեցնում է հիպերամոնեմիայի, արգինինսուկցինատ ացիդուրիայի, հիպերար-գինինեմիայի [2]:

Հիպերամոնեմիայի տեսակները.

Հիպերամոնեմիայի I տիպ - կարբամոիլսինթետազա I ֆերմենտի դեֆեկտ

Հիպերամոնեմիայի II տիպ - օրնիտին կարբամոիլտրանսֆերազ ֆերմենտի դեֆեկտ

Ցիտրուլինեմիա - արգինինասուկցինատ սինթետազա ֆերմենտի դեֆեկտ

Արգինինասուկցինատուրիա - արգինինասուկցինատ լիազա ֆերմենտի դեֆեկտ

Հիպերարգինինեմիա - արգինազա ֆերմենտի դեֆեկտ

Գրականություն

1. https://ysmubooks.am/uploads/book5_20-21.pdf
2. Աղաջանով Մ.Ի. «Կենսաքիմիա», 2015, 722 էջ:
3. http://ysu.am/science/hy/1350281486

ПЕРСПЕКТИВЫ ЛЕЧЕНИЯ И ПРОФИЛАКТИКИ САХАРНОГО ДИАБЕТА

М.С. ОГАНЕСЯН, Г.М. ГАЛОЯН

Ереванский университет «Айбусак», Армения

Ключевые слова: сахарный диабет, инсулин, глюкоза

Введение

СД характеризуется абсолютным дефицитом инсулина, то есть его не хватает для выполнения своей функции. Такое заболевание диагностируется у детей и подростков, но необязательно с рождения. Основные причины подобной дисфункции поджелудочной железы – разрушение бета-клеток иммунной системы. Происходит оно постепенно – до появления первых признаков болезни может пройти от нескольких месяцев до нескольких лет [1].

Причина разрушения бета-клеток кроется в генетической предрасположенности и присутствии в организме аутоантигенов. В редких случаях процесс деструкции запускается под действием вирусов (энтеровируса Коксаки, краснухи или ВИЧ) [1].

Сахарный диабет (diabetes mellitus) - это группа эндокринных заболеваний, связанных с нарушением усвоения глюкозы и развивающихся вследствие абсолютной или относительной недостаточности гормона инсулина, в результате чего развивается гипергликемия — стойкое увеличение содержания глюкозы в крови. Заболевание характеризуется хроническим течением, а также нарушением всех видов обмена веществ: углеводного, жирового, белкового, минерального и водно-солевого. Кроме человека данному заболеванию подвержены также некоторые животные, например кошки и собаки [1,2].

Норма глюкозы в крови:

У женщин- 6,1 ммоль/л до еды и 7,8 ммоль/ л после еды.

У мужчин- 3,9 ммоль/л – 5,6 ммоль/л до еды и 4,1 ммоль/л – 8,2 ммоль/л после еды.

Типы сахарного диабета:

- СД первого типа. Он вызван дефицитом инсулина. Поджелудочная железа не справляется, поэтому больному необходимо принимать препараты, содержащие этот гормон.

- СД второго типа. Его причина – инсулинорезистентность. Самого гормона в организме достаточно, но клетки к нему нечувствительны, поэтому транспортировка глюкозы не происходит.

- Гестационный диабет. Развивается во время беременности в отсутствие сахарного диабета и угрожает здоровью матери и ребенка [1,2].

Симптомы: Обоим типам заболевания присущи частые приступы голода, постоянное ощущение жажды и учащенное мочеиспускание. Все это – признаки гипергликемии. Это значит, что в крови больного много сахара. Его нельзя ограничивать в жидкости во избежание обезвоживания.

При диабете первого типа возможно ночное недержание мочи. Второй тип нередко проявляется черным акантозом – темными кожными уплотнениями на шее, в подмышках, в паху, на локтях[1,2].

Данные ВОЗ: По данным ВОЗ, на сегодняшний день диабетом страдает около 422 млн человек, что составляет 6,028% от всего населения планеты. Статистика заболеваемости диабетом ежегодно растёт. Если ситуация будет развиваться теми же темпами, то к 2025 году количество пациентов с диабетом увеличится в 2 раза.

Всемирный день борьбы против диабета отмечается по инициативе ВОЗ и Международной диабетической федерации с 1991 года. С 2007 года Всемирный день борьбы против диабета проводится под эгидой ООН 14 ноября.

Число больных сахарным диабетом I типа составило 339 360 человек, в том числе 20 373 детей, 10 038 подростков, 308 949 взрослых, а число больных сахарным диабетом II типа - 3 625 529 человек, в том числе 409 детей, 342 подростка, 3 624 778 взрослых. Однако вряд ли эти цифры отражают реальное положение дел [3].

Лечение сахарного диабета:

- Диета — это необходимая часть лечения при диабете, так как без нее невозможна компенсация углеводного обмена.

- Самоконтроль уровня гликемии — еще один важный пункт в лечении диабета, позволяющий добиться эффективной длительной компенсации углеводного обмена. Он производится, как правило, с помощью глюкометров.

- Инсулинотерапия. Лечение инсулином является жизненно необходимым людям, страдающим диабетом 1-го типа и иногда может проводиться больным диабетом 2-го типа. Доза вводимого инсулина зависит от времени суток, а также от количества съеденной пищи больным диабетом.

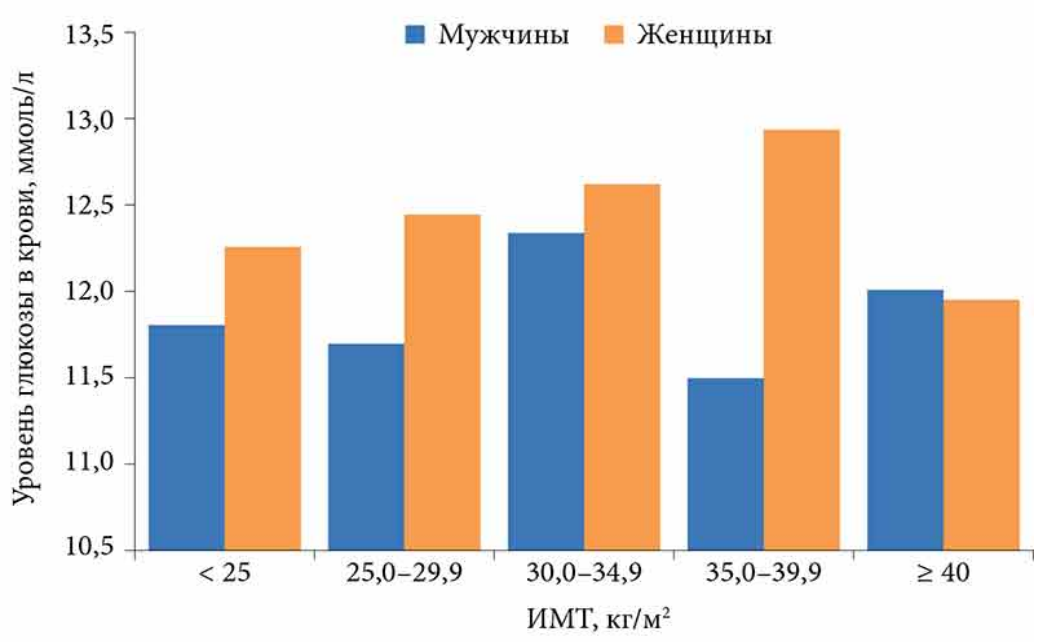

- Сахаропонижающие препараты назначаются вместе с диетой и несут функцию уменьшения усвоения сахара (глюкозы) в кишечнике [1,3].

Профилактика: В первую очередь необходимо позаботиться о нормализации веса и каждый день делать физические упражнения. Во время занятий спортом мышцы поглощают почти в 20 раз больше глюкозы. Самыми полезными являются плавание, велосипед и ходьба. При этом нагрузка не обязательно должна быть большой. С занятиями на тренажерах по действию вполне сравнимы уборка квартиры, отказ от лифта и даже обычная ежедневная пешая прогулка [1,2].

Опасность сахарного диабета: Сахарный диабет — это заболевание всего организма. Хотя, прежде всего, повреждается сосудистая стенка и оболочка нервных клеток. Поэтому на первый план выступают серьезные сосудистые осложнения, что чревато развитием инфарктов, инсультов, а при поражении сосудов нижних конечностей — гангреной и ампутацией конечности.

Сахарный диабет настолько сильно поражает сетчатку, артерии, вены и капилляры глаза, что возможна даже полная слепота. Также при диабете резко снижаются защитные свойства организма — снижается иммунитет и человек начинает чаще и тяжелее болеть, снижается заживляемость и даже самая маленькая царапина может превратиться в огромную гнойную рану [1].

Общие правила диеты при диабете:

Режим питания для диабетика предполагает соблюдение основных норм приема пищи и дополнительных мер:

—полноценный и сбалансированный рацион — основа хорошего самочувствия при диабете;

—нельзя пропускать завтрак, обед или ужин. Прием пищи необходимо выполнять регулярно и соблюдать временные интервалы;

—порции блюд не должны быть маленькими или очень большими. Объем пищи должен быть оптимальным для насыщения;

—необходимо следить за весом. Ожирение снижает чувствительность к инсулину, потому значительно затрудняет лечение болезни;

—помимо основных приемов пищи, в диете должны присутствовать дополнительные перекусы, например второй завтрак и полдник;

—лучше всего для диетотерапии подходит дробное питание до пяти-шести раз в сутки [1,3].

Заключение:

Для предупреждения серьезных осложнений предпринимается снижение уровня сахара в крови. При инсулинозависимом СД больным назначаются ежедневные инъекции инсулина, а при инсулиноНЕзависимом – сахаропонижающие препараты. Также предписывается строжайшее соблюдение диеты, которая помогает значительно снизить уровень сахара, нормализовать самочувствие и предупредить развитие различных

осложнений в будущем. При строгом соблюдении всех предписаний врача болезнь удается контролировать, а так же сохранять нормальную работоспособность и полноценный уровень жизнь [1].

Литература:

1. Назина Юлия. Сахарный диабет. Медицина, 2017, стр. 180.

2. Северин Е.С., Алейникова Т.Л., Осипов Е.В., Силаева С.А. Б63 Биологическая химия. — М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2008, стр. 779.

3. www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/diabetes

Сведения об авторах:

Оганесян М.С - студентка 2 курса Ереванского Университета ‘’Айбусак’’ факультет Фармации .

Галоян Г.М. – Кандидат биологических наук

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՇԽԱՏՈՂ ՈՒՍԱՆՈՂԻ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՆԱՀԻՏ ՎԻՐԱԲՅԱՆ, ԱՍՏՂԻԿ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ
Հոգեբանություն, *ԵՀՀ Մագիստրատուրա* 1-ին կուրս

Ղեկավար՝ **Ա. ՎԱՀԱՆՅԱՆ**

Ամփոփագիր. Ուսումնասիրած է աշխատող ուսանողների շրջանում ժամանակի կառավարմամբ պայմանավորված արդյունավետ գործունեության ձեւավորումը: Արդյունքում տրված են առաջարկներ:

Հիմնաբառեր - ժամանակի կառավարում, արդյունավետ կառավարում, ուսանողի հոգեբանական բնութագիր, աշխատող ուսանող, գործունեության ընտրություն, գործունեւության կազմակերպում, սոցիալական հմտություններ, ուսանողական խմբեր, թրեյնինգային ծրագրեր

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը՝

Ժամանակակից անձը աճում և զարգանում է ինտենսիվ փոփոխվող միջավայրում: Երիտասարդներն իրենց կյանքում առաջնորդվում են «Վերցրու կյանքից ամեն ինչ» կարգախոսով: Այսօր բազմաթիվ հնարավորություններ կան նրանց գաղափարների ու ցանկությունների իրականացման համար: Մնում է միայն հասկանալ, թե ինչպես կարելի է համատեղել աշխատանքն ու ուսումը: Ժամանակի կառավարումը կյանքին հատուկ մոտեցում է, որտեղ անձն օգտագործում է իր ժամանակի ռեսուրսները: Ի վերջո ժամանակի կառավարումը գործունեության կազմակերպումն է սեփական նպատակին հասնելու համար:

Նպատակը՝ Ուսումնասիրել աշխատող ուսանողների շրջանում ժամանակի կառավարմամբ պայմանավորված արդյունավետ գործունեության ձեւավորումը:

Խնդիրները՝

1. Պարզել, որքանով են աշխատող ուսանողները կարևորում ժամանակի արդյունավետ օգտագործումը:
2. Ուսումնասիրել ուսանողների աշխատանքի և կրթության համատեղելիության մակարդակը:
3. Պարզել, թե որքանով են աշխատող ուսանողները տիրապետում ժամանակի կառավարման հմտություններին:

Հետազոտության օբյեկտն է ուսանողի գործունեության տեսակները:

Հետազոտության առարկան է ուսանողի ժամանակի կառավարման եւ գործունեության արդյունավետության համահարաբերակցումը:

Աշխատող ուսանողի սոցիալ-հոգեբանական առանձնահակությունները

Համալսարանում սովորելու ժամանակը համընկնում է պատանեկության երկրորդ շրջանի կամ հասունության առաջին շրջանի հետ, որն առանձնանում է անհատականության գծերի ձևավորման բարդությամբ: Այս տարիքում բարոյական զարգացման բնորոշ հատկանիշը վարքի գիտակցված մոտիվների ամրապնդումն է:[4]

Այն որակները, որոնք լիովին բացակայում էին բարձր դասարաններում, նկատելիորեն ամրապնդվում են՝ հավատի զգացում, նպատակասլացություն, վճռականություն, հաստատակամություն, անկախություն, նախաձեռնողականություն, ինքնատիրապետում[1]: Միայն բուի ընդունվելը ստեղծում է հնարավորություններ և որոշում է նրա հետագա կյանքը: Ուսման ընթացքում ձևավորվում է ուսանողական խումբ, ձևավորվում են կազմակերպչական աշխատանքի հմտություններ և կարողություններ, աշխատանքի համակարգ՝ մասնագիտական նշանակալի գծեր զարգացնելու համար: Ուսանողական շրջանի գործունեությունը ենթադրում է կարողությունների առկայություն և օգտագործում, որոնք թույլ են տալիս հաջողությամբ տիրապետել գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների համակարգին: Կա այնպիսի փաստ, ինչպիսին է սովորելու չձևավորված պատրաստակամությունը, անկախություն դրսևորելու, կարողանալ կամովի վերահսկել սեփական վարքն ու գործունեությունը, գնահատել իրեն և շրջապատող մարդկանց, կարողանալ ճիշտ բաշխել իր աշխատանքային ժամանակը: Սոցիալական աշխատանքը, ինտելեկտուալ զարգացումը, ձևավորում է կազմակերպչական ինքնուրույնության խնդիրները [3]: Երիտասարդությունը միշտ կապված է սոցիալական առաջընթացի, հասարակության ավելի լավ ապագայի հույսի հետ: Ուսանողական շրջանը միշտ կյանքի փորձերի, բոլոր տեսակի փորձությունների, սխալների և ինքնաբացահայտման ժամանակ է: Ոմանք ամբողջովին նվիրված են ուսմանը: Ոմանք փորձում են համատեղել աշխատանքի հետ, մինչդեռ ամենահամարձակները փորձում են ամեն ինչ միանգամից: Դրա համար պետք է ճիշտ կազմակերպել ժամանակը, որպեսզի կարողանաք հաղթահարել և՛ ուսումնական պլանը, և՛ աշխատանքային առաջադրանքը, և դեռ ժամանակ ունենաք հանգստանալու: Շատ ուսանողներ, պլանավորելով կարիերայի աճ, սկսում են աշխատել ուսման ընթացքում: Եվ սա խելացի որոշում է մասնագիտական փորձ ձեռք բերելու համար: Նման աշխատողները միշտ եղել են և կլինեն պահանջարկված:Շատ դեպքերում համատեղման հարցը այլ լուծումներ է պահանջում: Դրանցից մեկը կարող է լինել ուսման ընթացքում հարմար աշխատանքային տարբերակի ընտրությունը՝ [2]

Աշխատել տանը. Կան մարդիկ, ովքեր բեղմնավոր աշխատանքի համար հարմարավետ միջավայրի և լռության կարիք ունեն, այնուամենայնիվ, տանը աշխատելու բացասական կողմն այն է, որ մասնագիտական միջավայրում փորձի փոխանակում չկա, ընդգրկվելով աշխատանքային գործունեության մեջ, արագ ձեռք են բերում անհրաժեշտ հմտություններ, քանի որ դիտարկում են բազմաթիվ մասնագետների:[2]
Աշխատել ճկուն ժամերով կամ հերթափոխով. Սա թույլ է տալիս, վերլուծելով

դասընթացի մանակացույցը, ընտրել հարմար աշխատանքային գրաֆիկ: Աշխատելով երեկոյան ժամերին, կարելի է դասերի հաճախել ցերեկը, իսկ երեկոյան՝ աշխատանք կատարել: Ժամանակի կառավարման գործընթացը ուղղակիորեն կապված է անձի գործունեության արդյունավետության հետ:[2]

Ժամանակի կառավարում

Ժամանակի կառավարումը արդի երեւույթ է, որը հիմք է դարձել հաջողակ մարդու կյանքը կազմակերպելու համար:

Ի՞նչ ենք հասկանում ժամանակի ճիշտ կառավարում ասելով: Ժամանակի կառավարումը տեխնիկական համակարգ է, որը թույլ է տալիս մարդուն արդյունավետ կերպով կազմակերպել գործունեությունը: «Ժամանակի կառավարում» եզրույթ այնքան էլ ճիշտ չէ. ժամանակն անհնար է կառավարել, բայց հնարավոր է կազմակերպել:

Եթե դիտարկենք ժամանակի կառավարում հասկացությունը ուսումնական գործընթացում ապա այն բոլորովին նոր երեւույթ է կրթական տարածքում: *Արդյունավետ կառավարման հարցը կապված է ոչ միայն արդյունքի հասնելու հետ, այլև այն բանի հետ, թե ինչ գնով է դա ձեռք բերվել:* Ժամանակի կառավարման խնդիրը չի սահմանափակվում միայն սովորելով, այլ թե ինչպես պլանավորել և կազմակերպել գործունեությունը: Գործելով պլանավորվածի համաձայն՝ նա իր վրա է վերցնում նախագծի իրականացման պատասխանատվությունը (մասնագիտական, կենցաղային, անձնական): Այս ամենն ուսումնասիրելուց հետո հարց է առաջանում՝ ինչ պետք է հաշվի առնի դասավանդողը, ով իր առջև խնդիրն է դրել ձևավորել իր սովորողների ժամանակի կառավարման հմտությունները:[5]

«Թայմ-մենեջմենթի» հմտությունների ձևավորման հետ կապված աշխատանքը մեծահասակների մոտ կառուցվել է երեք ուղղությամբ՝[6]

1. Նպատակ
2. Ժամանակ
3. Կառավարում

Այս ուղղությունները սահմանում են հիմնական բովանդակությունը նաև սովորողների հետ աշխատելու դեպքում: Պետք է հաշվի առնել երկու առանձնահատկություններ, նախ տարիքային, ապա երկրորդը՝ կյանքի կազմակերպումը կրթական միջավայրում: Որպեսզի սովորողը կարողանա ձևակերպել գործունեության նպատակը, նախ պետք է ունենա ինքնագիտակցության զարգացման բարձր մակարդակ, ռեֆլեքսիվ ունակություններ:

Շատ աշխատելն ու շատ հասցնելը տարբեր են: Արդյունավետություն ասելով՝ հասկանում ենք արդյունքը, այլ ոչ թե ընթացքը: Ժամանակի կառավարումը կամ պլանավորումը մեզ նվիրում է ազատ ժամանակ: Ամենօրյա պլանավորումը հանգեցնում է բարձր արդյունավետության, ինչը ձեռքբերումների գրավականն է:

ՆՊԱՏԱԿ

Նպատակ դնելու խնդիրն անքակտելիորեն կապված է մարդու ինտելեկտուալ զարգացման հետ: Պատճառահետևանքային հարաբերություններ տեսնելու, գործողությունների հաջորդականություն սահմանելու ունակություն, վերլուծելու և համադրելու կարողություն - սա այն հիմքն է, որի վրա կձևավորվի այս ունակությունը: [6]

ԺԱՄԱՆԱԿ

Ժամանակը բարդ հասկացություն է ինչպես փիլիսոփայական, այնպես էլ ֆիզիկական առումներով: Սովորողի համար շատ դժվար խնդիր է հետագծվում: Ընկալումը փոխվում է սուբյեկտիվորեն և ընթանում է որոշակի տեղից դեպի ժամանակային գործունեություն, դեպի հետաքրքրություն կատարվածի նկատմամբ, հետեւաբար դրանք բոլորն էլ նշանակալի ազդեցություն են ունենում ժամանակի ընկալման վրա: Ժամանկն ունի նկարագրման տարբեր ձևեր, օրինակ՝ փաստացի ժամանակ և հոգեբանական ժամանակ:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Կառավարման առանձնահատկությունը որոշվում է նրանով, որ տեսականորեն անհնար է տիրապետել կառավարման տեխնիկային: Սա գործնական ուսուցում է: Ուսումնական ծրագրում չկա որևէ առարկա, որն առնչվի, թե ինչպես պետք է կազմակերպել գործողություններ՝ նպատակներին հասնելու համար: Այս հարցը կարող է լուծվել երկու ճանապարհով. գիտակցելով այս հարցի կարևորությունը ուսումնական հաստատությունը՝ հնարավորություն է ստեղծում, կազմակերպել այդ գործընթացը, որը կունենա կառավարչական որոշում եւ համակարգային բնույթ կկրի: Երկրորդ՝ կրթական միջավայրում՝ դասավանդողը, հասկանալով այս գործընթացի կարևորությունը, փնտրում է իր գործունեության կազմակերպման սեփական եւ հնարավոր ռեսուրսները:[6]

Այս ամենի հետ մեկտեղ, գոյություն ունի նաև հարկադրված արդյունավետության օրենք: Հարկադրված արդյունավետության օրենքը սովորեցնում է կատարել առաջնային այն աշխատանքը, որն առավել տեսանելի և իրական արդյունք կտա: Նման արդյունքի հասնելու համար նախ անհրաժեշտ է՝

Բոլոր գործերը բաժանել չորս խմբի.[7]

1. Անհետաձգելի և կարևոր
2. Կարևոր, սակայն ոչ հրատապ
3. Հրատապ, բայց ոչ կարևոր
4. Ոչ հրատապ և ոչ կարևոր

Անհրաժեշտ է նշել, որ նման դասակարգումը կրում է Միացյալ Նահանգների նախագահի անունը և անվանվում է Էյզենհաուերի մեթոդ:

1. ***Անհետաձգելի և կարևոր գործեր***: Նման գործերի հետաձգումը մեծ խնդիրներ կարող է առաջացնել, դրանք պետք է իրագործել ինքնուրույն և անհապաղ:

2. ***Կարևոր, սակայն ոչ հրատապ***: Նման գործերը հնարավոր է հետաձգել, սակայն դրանք կարող են անդրադառնալ հետագա անելիքների վրա՝ ծանրաբեռնելով դրանք: Քանի որ նման խմբի պատկանող գործերն ունեն հատկություն վերաձվելու անհետաձգելիի և կարևորի, եթե դրանք անընդհատ չիրականացած մնան:

3. ***Հրատապ, սակայն ոչ կարևոր*** գործերը քիչ են անդրադառնում հաջողության վրա: Նման գործերով զբաղվելը չի տալիս հստակ արդյունք և չի կարող ազդել ձեր արդյունավետության վրա: Դրանք կարծես ժամանակի պահուստից խլում են մեծ ժամանակահատված: Սրանք հենց այն խնդիրներն են, որոնք կարելի է հանձնարարել օգնականին կամ մտովի արժեզրկել՝ կրճատելով քանակը:

4. ***Անհրատապ և անկարևոր գործերն*** են, որոնք սկզբունքորեն չունեն ոչ մի նշանակություն և հետևանքներ, եթե դրանք մնան անկատար:[7]

Կարևոր խնդիրն է սովորել մի գործից անցնել մյուսին, երբ կա անհրաժեշտություն, այլ ոչ թե կատարել միաժամանակ 2 գործողություն:

Հավասարակշռության հիմնական սկզբունքն է. «Կարևոր է տանը անցկացրած ժամանակը և աշխատանքի վայրում անցկացրած ժամանակի որակը»:

Փորձարարական մաս

Մեր առջև դրված խնդիրները պարզելու համար, անհրաժեշտություն առաջացավ իրականացնել թեստ-հարցարան՝ «Կարո՞ղ եմ կառավարել իմ ժամանակը» (Н. Водопьянова), 25 հարցից բաղկացած, որը հնարավորություն է տալիս ստանալ ժամանակի կառավարման անհատական գնահատում, ինչպես բոլորի՝ այնպես էլ աշխատող ուսանողների անհատական ժամանակի կառավարման համատեքստում:

Հետազոտությունն իրականացվել է 18-25 տարեկան թվով 30 ուսանողների հետ, ովքեր համատեղում են աշխատանքն ու կրթությունը: Ըստ հետազոտության՝ արդյունքները ներկայացված են դիագրամների տեսքով՝

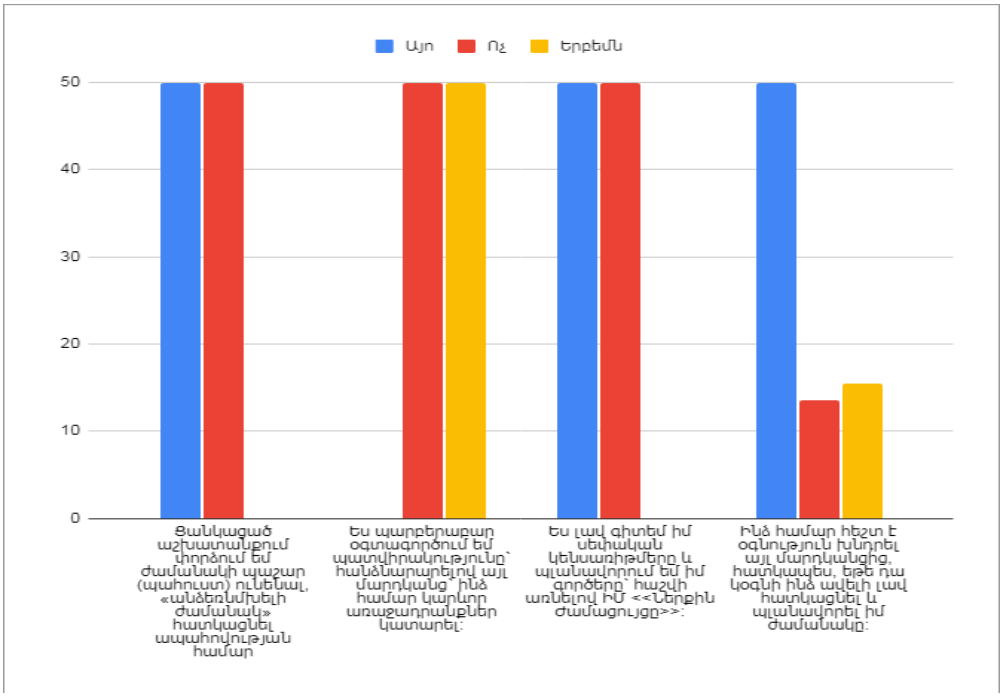

(Նկ. 1)

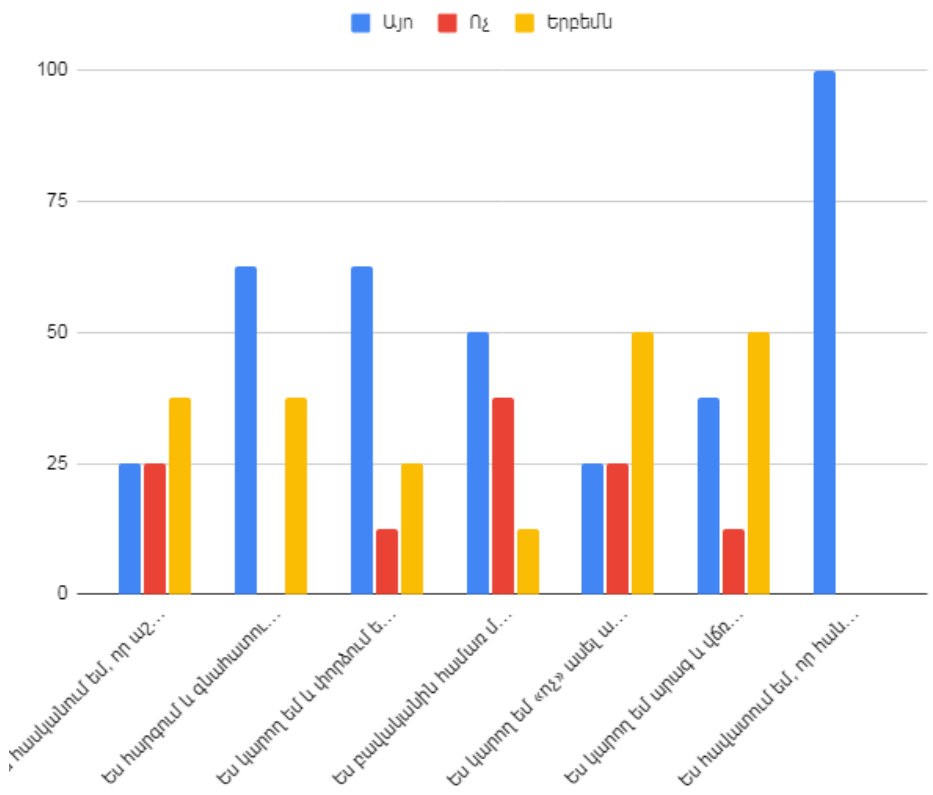
Այո
Ոչ
Երբեմն
100
75
50
25
0
Ես հասկանում եմ, որ աշ...
Ես հարգում և գնահատու...
Ես կարող եմ և փորձում ե...
Ես բավականին համառ մ...
Ես կարող եմ «ոչ» ասել ա...
Ես կարող եմ արագ և վճռ...
Ես հավատում եմ, որ հան...

(Նկ. 2)

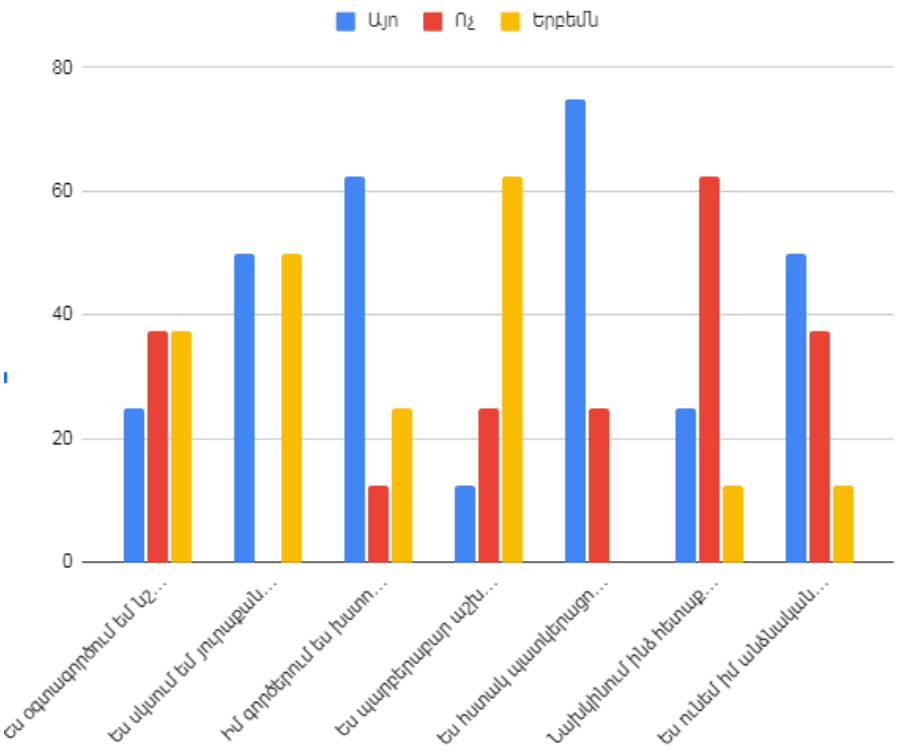
Այո
Ոչ
Երբեմն
80
60
40
20
0
Ես օգտագործում եմ նշ...
Ես սկսում եմ յուրաքան...
Իմ գործերում ես խստո...
Ես պարբերաբար աշխ...
Ես հստակ պատկերացո...
Նախկինում ինձ հետաք...
Ես ունեմ իմ անձնական...

(Նկ. 3)

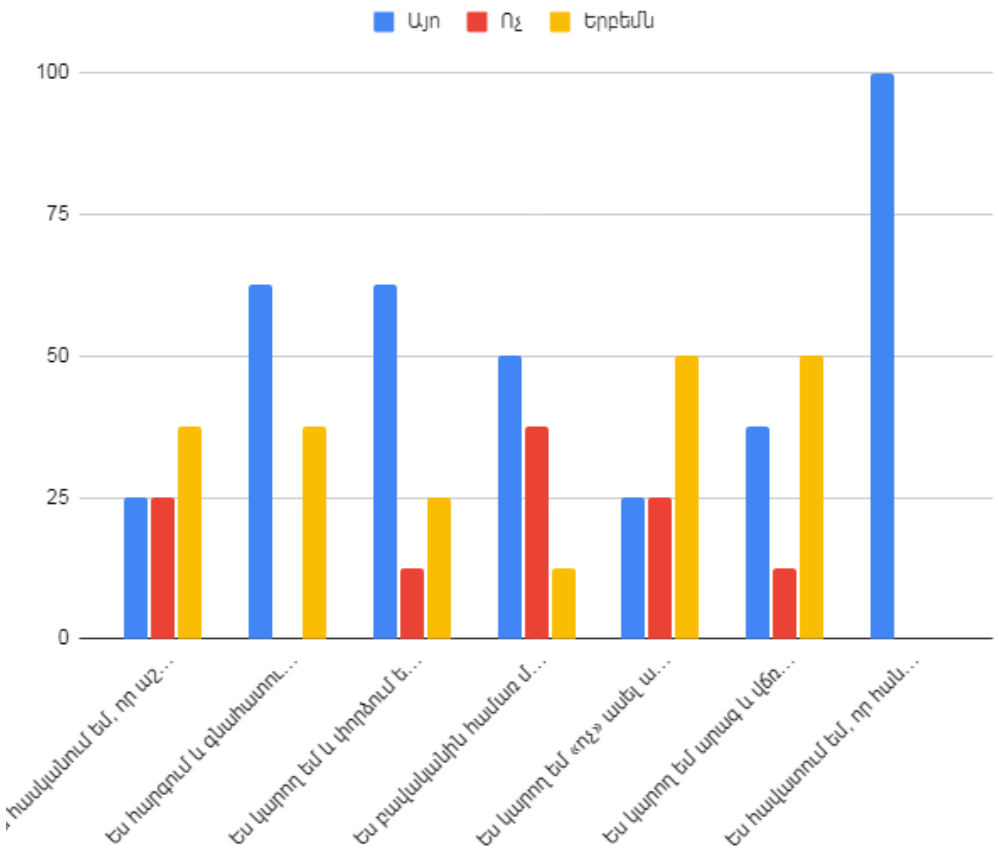

(Նկ. 4)

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հարցման ստացված արդյունքները փաստում են , որ

Ο Աշխատող ուսանողները կարեւորում են ժամանակի արդյունավետ օգտագործումը, սակայն միշտ չէ, որ այն արդյունավետ օգտագործվում է:

Ο Հնարավոր է ուսանողների աշխատանքի եւ կրթության համատեղելիություն, սակայն մշտապես երկու գործընթացներից որեւէ մեկը ամբողջապես չի իրականացվում:

Ο Գերակշռող մեծամասնությունը (75%) աշխատող ուսանողների ամբողջապես չի տիրապետում ժամանակի կառավարման հմտություններին:

ԱՌԱՋԱՐԿ

Ο Հայտորոշել ուսանողների՝ժամանակի կազմակերպման հմտությունները, դրանց զարգացման մակարդակը և անհրաժետության դեպքում ժամանակի կազմակերպման հիմնական դժվարությունները խմբավորել:

Ο Բուհական կրթական միջավայրում կազմակերպել և իրականացնել սոցիալ-հոգեբանական թրեյնինգ՝ նվիրված ուսանողների /հատկապես 1 կուրսեցիների/ ժամանակի կառավարման(Time Managment) կարողությունների և հմտությունների ձևավորմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աբուլխանովա - Սլավսկայա, Կ.Ա. Օ մտավոր գործունեության առարկա/ K. A. Abulkhanova - Slavskaya. - Մ., 1973 - 288 էջ.
2. Անանիև Բ.Գ.Կ ուսանողի հոգեֆիզիոլոգիա/ Բ. Գ. Անանիև // Բարձրագույն կրթության ժամանակակից հոգեբանական խնդիրները. -Լ., 1974 - 280-ական թթ.
3. Շապովալենկո Ի. Բ. Զարգացման հոգեբանություն (Զարգացման հոգեբանություն ևՏարիք հոգեկան հոգեբանություն)/ I. V. Shapovalenko. - M: Gardinki, 2005 - 349 p.
4. Վիգոտսկի Լ.Ս. Հոգեբանություն / Ս.Լ. Վիգոտսկի - Մ.: Հրատարակչություն EKSMO-Press, 2000.-1008s.
5. Г. Архангельский, М. Лукашенко, Т. Телегина, С. Бехтеров. Тайм-менеджмент. Полный курс. 2012. ISBN 978-5-9614-1881-1
6. Le Blanc, Raymond (2008). Achieving Objectives Made Easy! Practical goal setting tools & proven time management techniques. Maarheeze: Cranendonck Coaching. ISBN 978-90-79397-03-7.
7. Secunda, Al (1999). The 15 second principle : short, simple steps to achieving long-term goals. New York: New York : Berkley Books. p. 157. ISBN 0-425-16505-1.

EFFECTIVE TIME MANAGEMENT OF THE WORKING STUDENT

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЕМ ВРЕМЕНИ РАБОТАЮЩЕГО СТУДЕНТА

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ-ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

ՄԵՐԻ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ԵՀՀ «Ընդհանուր մանկավարժության»/«Տարրական մանկավարժություն և մեթոդիկա», բակալավրիանտ

Ամփոփագիր՝ Ներկայիս տեղեկատվական աշխարհում ՏՀՏ-ները ակտիվորեն կիրառվում են կրթության բոլոր բնագավառներում, այդ թվում նաև տարրական դպրոցում: Տարրական դասարաններում ՏՀՏ-ների կիրառումը հնարավորություն է տալիս կազմակերպել ակնառու-պատկերավոր դասեր: Այն նպաստում է նաև նյութի ամբողջական ընկալմանը: Տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը տարրական դպրոցում խթանում է ուսուցման գործընթացը:

Հիմնաբառեր- նորարարություն, հետազոտություն, տեխնոլոգիաներ, էլեկտրոնային ռեսուրսներ, տեղեկատվություն, մեդիագրագիտություն:

Տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաներն իրենց անսահմանափակ հնարավորություններով փոխել են մեր կյանքը: Դժվար է պատկերացնել մարդկային գործունեության որևէ բնագավառ, որ թափանցած չլինեն ՏՀՏ միջոցները:

Դրանք լայնածավալ կիրառություն են գտել նաև երեխաների կյանքում ու դարձել նրանց առօրյայի անբաժանելի մասը:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների դերն առանձնահատուկ է կրթության ոլորտում, համակարգիչը դպրոցում համարվում է ուսումնառության հիմնական միջոցներից մեկը, որը զգալիորեն ընդլայնում է ուսումնական նյութի հաղորդման, դասավանդման, որոնման և յուրացման հնարավորությունները:

Անժխտելի է, որ յուրաքանչյուր մարդ ինչ-որ չափով կախված է այդ տեխնոլոգիաներից և այդ կախվածությունը գնալով ավելի ու ավելի մեծանում է: Այսօր արդեն տեղեկատվական տեխնոլոգիաներն ակտիվորեն օգտագործվում են կրթության մեջ՝ այդ թվում նաև տարրական դասարաններում: Կրթության համակարգում ՏՀ տեխնոլոգիաների ներառումը նպատակ ունի կատարելագործել ներկայիս կրթության որակը: Կրթության զարգացման հեռանկարն անհնար է պատկերացնել առանց ՏՀ տեխնոլոգիաների կիրառման:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ կրտսեր դպրոցականների մոտ ձևավորել ճշգրիտ պատկերացումներ ՏՀ տեխնոլոգիաների կիրառման մասին և ներկայացնել այդ տեխնոլոգիաների կիրառման արդյունավետ կողմերը:

Այդ նպատակին հասնելու համար առաջադրել ենք հետևյալ խնդիրները՝

- Ուսումնասիրել տարրական դասարաններում ՏՀՏ-ների կիրառման ընթացքը:
- Ներկայացնել տարրական դասարաններում ՏՀՏ միջոցների, էլեկտրոնային ռեսուրսների կիրառման առավելություններն ու թերությունները:
- Բացահայտել ՏՀՏ միջոցների ընձեռած հնարավորությունները:

Տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաները տվյալների հավաքման, մշակման և փոխանցման մեթոդների ու միջոցների մի ամբողջություն է, որը նախատեսված է նախնական տեղեկատվությունից օբյեկտի, գործընթացի կամ երևույթի վիճակի մասին նոր որակի տեղեկատվություն ստանալու համար [3]:

Կրթության ոլորտում «Տեղեկատվական տեխնոլոգիա» հասկացությունն առավել հաճախ կիրառվել է 20-րդ դարի 80-ականների վերջին՝ միջնակարգ դպրոցներում անհատական համակարգիչների զանգվածային ներդրման պահից:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումն ու օգտագործումն ուսումնական գործընթացում, ուսումնասիրվել և ուսումնասիրվում են բազմաթիվ մասնագետների կողմից:

Այդ ուսումնասիրությունների նպատակն է պարզել, թե ինչպիսի ազդեցություն ունեն տեղեկատվական հաղորդակցական տեխնոլոգիաները կրթության որակի վրա:

Ժամանակակից հասարակության զարգացման գլխավոր նախապայմանը կրթությունը և կրթական համակարգն են, քանի որ դպրոցը հասարակական, սոցիալական փորձի փոխանցման հիմնական օղակն է: Այսօր կրթության որակը բարձրացնելու համար շարունակում են մի շարք բարեփոխումներ իրականացնել,

որոնցում առանցքային դեր ունեն ՏՀՏ-ների ինտեգրումը կրթության տարբեր ոլորտներում:

Չնայած հակառակ կարծիքներին՝ հետազոտողների գերակշիռ մասը պնդում է, որ ՏՀՏ-ներն արդյունավետ է կիրառել կրթական գործընթացում՝ տարրական դասարաններից սկսած:

Ինչպես գիտենք, «տարրական դպրոցում ուսուցումը կազմակերպվում է աշակերտների առկա տարիքային և անհատական առանձնահատկությունների հաշվառմամբ»[2]: Այդ իսկ պատճառով՝ կրտսեր դպրոցականների ուսումնական գործընթացում ՏՀՏ-ների օգտագործման նպատակահարմարության մասին են խոսում նրանց տարիքային այնպիսի առանձնահատկություններն, ինչպիսիք են ակնառու-պատկերավոր մտածողության զարգացումը՝ վերացական և տրամաբանական մտածողության համեմատ, ինչպես նաև անալիզատորների անհավասար և ոչ բավարար զարգացումը, որոնց շնորհիվ երեխաներն ընկալում են ինֆորմացիան՝ դրա հետագա մշակման համար: Եթե տեղեկատվությունը չի ընկալվել, ապա այն չի կարող հասկանալի, յուրացված լինել, չի կարող դառնալ անհատի սեփականությունը, նրա մշակույթի տարրը: Այսպիսի հանգամանքները հաշվի առնելով՝ յուրաքանչյուր ուսուցիչ պետք է բարձր պատասխանատվությամբ մոտենա իր աշխատանքին: Ուսուցչի կողմից փոքր ինչ թերացումն անգամ խորը հետք է թողնում ուսումնական գործընթացի արդյունավետության վրա:

Կրթության արդյունավետությունը միշտ էլ կախված է եղել ուսուցիչների պատրաստվածության աստիճանից: Այսօր էլ ուսուցիչը, նախկինի պես, մնում է ուսուցման բարդ պրոցեսի անհրաժեշտ միջնորդը նոր գիտելիքների և աշակերտների միջև, սակայն ՏՀՏ-ի կրթության մեջ ինտեգրումը նպաստում են ուսուցչի նոր դերի ձևավորմանը: Ուսուցիչը ՏՀՏ-ի միջավայրում հանդիսանում է ոչ միայն ինֆորմացիայի և գիտելիքների, փաստերի «աղբյուր», այլև սովորողներին օգնում է հասկանալ ուսուցման գործընթացը: Օգնում է աշակերտներին փնտրել նոր ինֆորմացիա, պարզաբանել, թե գտածը արդյոք համապատասխանում է տրված պահանջներին, ինչպես նաև հասկանալ, թե այդ ինֆորմացիան ինչպես օգտագործել իրենց առջև դրված հարցերի և բարդ պրոբլեմների լուծման համար: Ներկայումս շատ ուսուցիչներ դասը մատուցում են պրեզենտացիաների կամ էլեկտրոնային ձեռնարկների միջոցով: Եթե տվյալ առարկայի էլեկտրոնային ձեռնարկը չկա, կամ առկայության դեպքում չի համապատասխանում մատուցվելիք նյութին, ապա պարզագույն դեպքում կիրառում են պրեզենտացիաներ, որոնց պատրաստման համար անհրաժեշտ է տեղեկատվության որոնում համացանցից, այլ աղբյուրներից տեղեկատվության մուտքագրում համակարգիչ, պատշաճ ձևով պատրաստում և ներկայացում, ինչը աշխատատար և ժամանակատար պրոցես է: Ուստի կարևորվում է յուրաքանչյուր ուսուցչի՝ համակարգչային գիտելիքների իմացությունը: Նման պարագայում շատ ուսուցիչներ հանձնարարում են աշակերտներին, որ իրենք տանը ծնողների օգնությամբ գտնեն և մշակեն ինֆորմացիան և հաջորդ դասին ներկայացնեն իրենց մշակած նյութը: Սակայն այստեղ աշխատանքի ողջ ծանրությունը մնում է ծնողի ուսերին:

Այսպիսի դժվարությունների լուծման համար կարող ենք առաջադրել այլընտրանքային տարբերակ. տարրական դասարաններում հատկացնել առանձին դասաժամ, որի ընթացքում ուսուցիչն աշակերտների օգնությամբ կամ աշակերտներն ուսուցչի ուղորդմամբ (պայմանավորված դասարանով) համապատասխան ՏՀ տեխնոլոգիայի միջոցով կորոնեն, կգտնեն և կմշակեն անհրաժեշտ նյութը: Այսպիսի դասաժամերը մեծ հնարավորություն կտան, որպեսզի աշակերտները ձեռք բերեն ՏՀՏ գրագիտություն և տիրապետեն դրանց գործնական բոլոր հնարներին:

Կրտսեր դպրոցը կրթության այն հիմնաքարն է, որի որակից է կախված երեխայի հետագա ուսուցումը: Սա տարրական դպրոցի ուսուցչի համար հատուկ պատասխանատվություն է սահմանում: Նրա խնդիրն է ոչ միայն կարդալ ու գրել սովորեցնել, այլ նաև երեխայի հոգևոր հիմքը հաստատել, բացահայտել նրա լավագույն որակները, ուսումնական գործունեության ուղիները ցույց տալ: Հենց վերջինն էլ հատկապես կարևոր է այժմյան արագ փոփոխվող, տեղեկատվությամբ հեղեղված աշխարհում: Պետք է սովորեցնել երեխային աշխատել տեղեկատվության հետ, սովորեցնել սովորել:

Կրտսեր դպրոցի ուսումնական գործընթացում տեղեկատվական ու հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը մի քանի կարևոր կողմեր ունի, մասնավորապես.

- Տեղեկատվական ու հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը նպաստում է առարկաների միջև կապի դրսևորմանը: Դա առանձնապես կարևոր է ուսուցման տարրական աստիճանում, երբ ուսումնական առարկաների մեծ մասն ինտեգրված է դասավանդվում:
- Տեղեկատվական ու հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը նպաստում է ստեղծագործական ու նորարարական մոտեցումների զարգացմանը, ինչը չափազանց կարևոր է հիմնախնդիրների վրա հիմնված կառուցողական դասարանային միջավայր ստեղծելու համար:
- ՏՀՏ-ի գործածությամբ հնարավոր է այնպիսի ակներևություններ ստեղծել, որոնք անհրաժեշտ են նոր հասկացություն, օբյեկտ և ընթացակարգ ներմուծելիս: Դրա օրինակներն են. թվաբանական գործողություններ թվերով, երբ այդ գործողությունների իրականացումը, հիմնականում, տեղի է ունենում առարկայական ակներևությունների գործածությամբ, նոր բառեր և արտահայտություններ սովորելը, երբ անծանոթ բառերն ու արտահայտություններն աշակերտները կապում են համապատասխան գրաֆիկական արտահայտության հետ, այնպիսի բնական երևույթների կեղծակերպում, որոնց դիտարկումն անհնար է կամ չափազանց դժվար է իրական հանգամանքում:
- ՏՀՏ-ի գործածությունը կարող է ռավել արդյունավետ ու ինտենսիվորեն նպաստել ազգային ուսումնական պլանով նախատեսված կարողությունների ու հմտությունների զարգացմանը: Այդպիսիք են, օրինակ՝ թե՛ տեսողական, թե՛ քանակական օրինաչափությունների հայտնաբերման կարողությունը (առարկաների հաջորդականության օրինաչափությունը, գրաֆիկական պատկերի օրինաչափությունը, քանակական փոփոխության օրինաչափությունը), օբյեկտների չափերը գտնելու և գնահատելու կարողությունը, տեղեկատվությունը վերլուծելու և մեկ ձևաչափը մյուսով փոխարինելու կարողությունը (օր.՝ տեքստային նյութի համար գրաֆիկական պատկեր ընտրելը և ընդհակառակը, բառերով նկարագրված քանակական տեղեկատվությունը պատկերելը

և ընդհակառակը), տարածության ընկալումը, համագործակցության կարողություններն ու հմտությունները, աշխատանքային միջավայրի պատրաստումը և անհրաժեշտ միջոցներ ընտրելու կարողությունը:

Թեմայի շրջանակներում կատարել ենք հետազոտական աշխատանք, պարզելու համար, թե՝

- Որքանո՞վ է արդյունավետ ՏՀՏ-ի կիրառումը տարրական դասարաններում
- Կրթական համակարգում ինտեգրված ՏՀ տեխնոլոգիաներն ինչպե՞ս են անդրադառնում կրտսեր դպրոցականի կրթության բարելավման վրա:
- Որքանո՞վ են դրանք նպաստում կրտսեր դպրոցականի ուշադրության, հիշողության և ստեղծագործական մտածողության զարգացմանը:
- Նպաստո՞ւմ են արդյոք աշակերտների ուսումնական մոտիվացիայի առաջացմանը:

Հետազոտական աշխատանքի իրականացման համար օգտագործել ենք հարցման, անկետավորման մեթոդները:

Հետազոտությունը անց է կացվել Վայոց Ձորի մարզի, Մալիշկա համայնքի թիվ 1 և թիվ 2, Հորբատեղի թիվ 1, Եղեգնաձորի թիվ 2 և Ջերմուկ քաղաքի թիվ 1 դպրոցներում: Հետազոտական աշխատանքի իրականացման նպատակով կատարած հարցմանը մասնակցել են տարրական դպրոցի 27 ուսուցիչ և 43 ծնող:

Հարցման պատասխանների վերլուծության արդյունքում պարզեցինք, որ տարրական դասարաններում ՏՀՏ-ների կիրառումը նպաստում է երեխայի՝

Ուշադրության, հիշողության և ստեղծագործական մտածողության զարգացմանը (32%)

Նյութի դյուրընկալմանը (44%)

Ուսումնական մոտիվացիայի ձևավորմանը (38%)

ՏՀՏ միջոցների առկայությամբ դասերը գրեթե չեն նպաստում երեխայի՝

Արագ մտածողության զարգացմանը(2%)

Ինքնուրույնության դրսևորմանը (10%)

Հաղորդակցական որակների զարգացմանը (14%)

Հուզական լարվածության առաջացմանը (0%)

Երեխաների աշխարհաճանաչողական գիտելիքների ձեռք բերման նպատակով ծնողների մեծ մասը (44%) օգտվում են ուսուցողական մուլտֆիլմերից, մինչդեռ ավելի նվազ մասը(20%) օգտվում են միայն գրքերից:

Ծնողների զգալի մասը(70%) հետամուտ են, որ երեխաները օգտվեն ՏՀՏ-ներից ոչ միշտ և այնքան ժամանակ, որքան նախատեսված է այդ տարիքի երեխաների համար և դիտեն ուսուցողական մուլտֆիլմեր: Մինչդեռ նրանց ավելի փոքր զանգվածը (30%) թույլ է տալիս երեխային օգտվել ՏՀՏ-ներից որքան ծնողը կցանկանա և դիտի այն ինչ երեխան կորոշի:

Ծնողների մեծամասնությունը (90%) համարում է, որ երեխաները պետք է ունենան ՏՀՏ իրազեկվածության որոշակի մակարդակ: Սակայն ծնողների որոշ մասը (18%) ունենում են մտահոգություն, երբ երեխաները օգտվում են ՏՀՏ-ներից, մինչդեռ նրանց

ավելի մեծ մասը (74%) մշտապես հետևողական են և միշտ տեղեկացնում են երեխաներին ՏՀՏ ոլորտում հանդիպող հնարավոր վտանգների մասին:

Այսպիսով, հետազոտության արդյունքում ստացված տվյալներից կարող ենք եզրակացնել, որ տարրական դասարաններում ՏՀՏ-ների կիրառումը նպաստում է երեխաների իմացական գործընթացների զարգացմանը, ուսումնական մոտիվացիայի ձևավորմանը, նոր նյութի ամբողջական ընկալմանը, հետևաբար խթանում է երեխաների ուսումնառությունը: Այն նպաստում է ուսուցիչների աշխատանքի արդյունավետությանը՝ օգնելով մշտապես տեղեկացված լինել նոր ժամանակների ձեռքբերումներին, ձեռք բերել աշխատանքի համար անհրաժեշտ նյութեր, ստեղծել դասի համար անհրաժեշտ ակնառու դիդակտիկ նյութեր, դասերը դարձնել հետաքրքիր ու բովանդակալից: Տարրական դպրոցում էլեկտրոնային ռեսուրսների կիրառությունը հնարավորություն է տալիս ընդլայնել ուսումնառության տարածքը, բարձրացնել սովորելու շարժառիթը, ուսումնական գործընթացը դարձնել առավել գրավիչ և հետաքրքիր: ՏՀՏ-ների կիրառությամբ ուղեկցվող դասերը ՝իրենց տեսանելիության շնորհիվ առավել մեծ տպավորություն են թողնում ովորողների հոգեբանահուզական ֆոնի վրա, ուսումնական նյութը դարձնում են ավելի գրավիչ, մատչելի ու տպավորիչ, զարգացնում են սովորողների պատկերավոր մտածողությունը:

Առաջարկներ.

- Խմբակների միջոցով՝
  - Զարգացնել աշակերտների ՏՀՏ գրագիտությունը
  - Ձևավորել ՏՀՏ-ների օգտագործման կարողություններ և հմտություններ:
- Մշակել, փորձարկել, ներդնել հայալեզու էլեկտրոնային ուսուցողական պաշարներ: Ստեղծել էլեկտրոնային միջավայր:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աստվածատրյան Մ., Թերզյան Գ., Թորոսյան Ա., Շարխաթունյան Հ., Տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառումը հանրակրթական դպրոցում, «Աստղիկ» հր., Երևան 2004թ., էջ231:

2. Ամիրջանյան Յու. Ա., Սահակյան Ա. Ս., Մանկավարժություն, «Մանկավարժ» հրատ., 2005թ.,էջ 446:

3. Հակոբյան Մ. Զ., Պետրոսյան Գ. Ռ., Մանուկյան Վ. Ա.: Ինտերակտիվ տեխնոլոգիաների ուսուցման որոշ հարցեր, Գյումրու Մ. Նալբանդյանի անվան Պետական Մանկավարժական Ինստիտուտ, 2013թ.:

4. Ուղեցույց Թվային միջավայրում երեխայի իրավունքները հարգելու, պաշտպանելու և իրացնելու համար: Եվրոպայի խորհուրդ, 2018թ., էջ 22:

5. Ուսուցման արդյունավետ հնարներ, Խաչատրյան Ս., Ֆրիդրիխ Էբերտ հիմնադրամ, Երևան 2020թ., էջ 76:

6. Глушков В.М. Основы безбумажной информатики, Москва 1987, 552 с.

7. ՀՀ ԿԳՄՍՆ «Հայաստանի Հանրապետության կրթության մինչև 2030 թվականը զարգացման պետական ծրագիր»: https://escs.am/am/news/

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В современном информационном мире ИКТ активно используются во всех сферах образования, в том числе и в начальной школе. Использование ИКТ в начальной школе предоставляет возможность организовать наглядные уроки. Этот акже способствует полному усвоению материала. Использование информационных и коммуникационных технологий в начальной школе продвигает процесс обучения.

Ключевые слова- Инновации, исследования, технологии, электронные ресурсы, информация, медиаграмотность.

INFORMATION-COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PRIMARY SCHOOL

Summary: In today's informational world, ICTs are actively used in all spheres of education, also primary school. The use of ICT in elementary school allows organizing visual lessons. It also promotes complete understanding of the material. The use of information and communication technologies in the elementary school stimulates the learning process.

Keywords- Innovation, research, technologies, electronic resources, information, media literacy.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ԼՈՒՍԻՆԵ ԱՆԴՈԿՅԱՆ
Հոգեբանություն, 3-րդ կուրս

Ամփոփագիր- Հետազոտական աշխատանքի տվյալների վերլուծության արդունքում եզրակացրեցվում է, որ ուսանողների շրջանում գերակշռում են ընտանեկան դատիարակության հետևյալ տիպերը՝ ամենաթողություն (y+) 5%, հիպերպաշտպանություն (r+) 4%, հիպոպաշտպանություն (r-) 3%, պատժամիջոցների նվազագույն չափ (c-) 2%, երեխային կորցնելու ֆոբիա (φy) 1%: Մնացած բոլոր տիպերը բացակայում են:

Հիմնաբառեր- դաստիարակություն, ընտանեկան դաստիարակություն, դաստիարակության ոճեր, անհատական և տարիքային առանձնահատկություններ:

Պատմական ցանկացած շրջանում ընտանիքը հանդիսանում է այն առաջնային սոցիալական խումբը, որը ձևավորում է անձի բարոյական և հոգեկան նկարագիրը, երիտասարդ սերնդին է փոխանցում ընտանեկան և մշակութային արժեքներ, հանդիսանում է պետության կայունության գրավականը: Ընտանիքի հոգեբանական մթնոլորտը, նրա անդամների միջև հարաբերություններն անմիջականորեն ազդում են մարդու մասնագիտական գործունեության, ադապտացիայի և ցանկացած տարիքում ստեղծագործական ընդունակությունների զարգացման վրա:

Ընտանիքը հասարակության կառուցվածքի առաջնային միավորն է, որի գոյությունը կախված է կյանքի փոփոխվող պայմաններին և հանգամանքներին նրա հաջող ադապտացիայից, դրա համար ընտանիքը պետք է ուսումնասիրել որպես սոցիալական ամբողջական համակարգ:

Ընտանիքը՝ որպես համակարգ բնութագրվում է ոչ միայն այն կազմող տարրերի (ընտանիքի անդամների) միջև կապերի և հարաբերությունների (ամուսնական, արյունակցական) առկայությամբ, այլ նաև հասարակության հետ իր անբաժան փոխկապակցվածությամբ, ինչի շնորհիվ էլ ընտանիքը դրսևորում է իր ամբողջականությունը:

Ընտանիքը դասվում է համակարգի առավել բարդ տեսակների թվին: Նրա՝ որպես սոցիալական համակարգի հիմնական նպատակն է հանդիսանում հասարակության անդամների վերարտադրությունը, ինչպես նաև նրանց սկզբնական սոցիալականացումը:

Ըստ Է. Էյդեմիլլերի և Վ. Յուստիցկի, ովքեր ուսումնասիրել են ծնողների դաստիարակության ոճերը, առանձնացրել են ընտանեկան դաստարակության հետևյալ ոճերը.

1. Հիպերպաշտպանություն (r+). Հիպերպաշտպանությամբ ծնողները մեծ էներգիա, ժամանակ և ուշադրություն են հատկացնում դեռահասին. դաստիարակությունը ծնողների կյանքում առանցքային խնդիր է: Նման ծնողների բնորոշ արտահայտություններն արտացոլում են այն կարևոր տեղը, որը դեռահասն է զբաղեցնում նրանց կյանքում և պարունակում են սարսափելի պատկերացումներ այն մասին, թե ինչ կլինի, եթե դուք նրան չտաք ձեր ամբողջ ժամանակն ու էներգիան:

2. Հիպերպաշտպանություն (r-) - իրավիճակ, երբ երեխան գտնվում է ծնողների ուշադրության ծայրամասում: Դեռահասը հաճախ անտեսվում է, ընդունվում է միայն ժամանակ առ ժամանակ, երբ ինչ-որ լուրջ բան է տեղի ունենում: Այս սանդղակի հարցերը արտացոլում են նման ծնողների բնորոշ հայտարարությունները:

3. Ինդուլգենցիա (y+): Ամենաթողության մասին է խոսվում, երբ ծնողները ձգտում են երեխայի ցանկացած կարիքի առավելագույն և ոչ քննադատական բավարարմանը: Նրան «փչացնում են». Նրա ցանկացած ցանկություն նրանց համար օրենք է: Բացատրելով նման դաստիարակության անհրաժեշտությունը՝ ծնողները բերում են փաստարկներ, որոնք բնորոշ ռացիոնալացում են. , առանց հոր և այլն:

4. Անտեսելով դեռահասի կարիքները (y-): Դաստիարակության այս ոճը հակադրվում է ամենաթողությանը և բնութագրվում է երեխայի կարիքները բավարարելու ծնողների հավատարմության բացակայությամբ: Միևնույն ժամանակ ավելի հաճախ են տուժում հոգևոր կարիքները, հատկապես զգացմունքային շփման, ծնողների հետ շփման և նրանց սիրո կարիքը: Նկարագրված ոճը դրսևորվում է ծնողների որոշակի հայտարարություններում՝ անուղղակիորեն արտացոլելով երեխաների հետ շփվելու նրանց չկամությունը, նախապատվությունը տալով երեխաներին, ովքեր ոչինչ չեն պահանջում իրենց ծնողներից: Այս երկու սանդղակները չափում են երեխայի կարիքների բավարարման աստիճանը, այսինքն՝ որքանով են ծնողների գործունեությունն ուղղված դեռահասի կարիքները բավարարելուն, ինչպես նյութական, այնպես էլ կենցաղային (սննդի, հագուստի, զվարճանքի պարագաների) և հոգևոր (հիմնականում ծնողների հետ շփման, նրանց սիրո և ուշադրության մեջ):

5. Ավելորդ պահանջներ (պարտականություններ) (T+). Հենց այս հատկությունն է ընկած ոչ պատշաճ դաստիարակության «աճած բարոյական պատասխանատվության» տեսակի հիմքում: Երեխային ուղղված պահանջներն այս դեպքում շատ բարձր են, չափից դուրս, չեն համապատասխանում նրա հնարավորություններին, ոչ միայն չեն նպաստում նրա անձի զարգացմանը, այլ ընդհակառակը, վտանգում են նրան: Մի դեպքում երեխայի վրա է փոխանցվում ծնողների պարտականությունների քիչ թե շատ զգալի մասը (տնային տնտեսություն, փոքր երեխաների խնամք): Նման ծնողները, որպես կանոն, տեղյակ են, որ երեխան շատ զբաղված է, բայց չի տեսնում ավելորդ ծանրաբեռնվածությունը: Նրանք վստահ են, ընդ որում, դա է պահանջում այն հանգամանքը, որում այս պահին գտնվում է ընտանիքը: Մյուս դեպքում երեխայից ակնկալվում է զգալի հաջողությունների հասնել դպրոցում կամ այլ հեղինակավոր նպատակներով (սիրողական արվեստ, սպորտ և այլն), որոնք չեն համապատասխանում նրա կարողություններին:

6. Դեռահասի պարտականությունների անբավարարություն (T-). Այս դեպքում երեխան ունի նվազագույն թվով պարտականություններ ընտանիքում: Դաստիարակության այս հատկանիշը դրսևորվում է ծնողների այն հայտարարություններում, որ երեխային դժվար է ներգրավել կենցաղային որևէ գործի մեջ: Այս երկու սանդղակները պատկերացում են տալիս երեխայի պահանջ-պարտականությունների, այսինքն՝ նրա

կատարած առաջադրանքների մասին (ուսումնասիրություն, ինքնասպասարկում, առօրյա կյանքի կազմակերպմանը մասնակցություն, ընտանիքի անդամներին օգնություն):

7. Ավելորդ պահանջ-արգելքներ (գերիշխանություն) (3+). Այս դեպքում երեխան «չի կարող ամեն ինչ անել»: Նրան ներկայացվում են հսկայական թվով պահանջներ, որոնք սահմանափակում են նրա ազատությունն ու անկախությունը: Ստենիկ դեռահասների մոտ նման դաստիարակությունը արագացնում է էմանսիպացիոն ռեակցիան, ավելի քիչ ստենիկ դեռահասների մոտ՝ առաջացնում է զգայուն և տագնապալի-կասկածելի (հոգեաստենիկ) շեշտադրումների զարգացում: Ծնողների բնորոշ հայտարարությունները արտացոլում են նրանց վախը երեխայի անկախության ցանկացած դրսևորման նկատմամբ: Այս վախը դրսևորվում է այն հետևանքների կտրուկ ուռճացման մեջ, որոնք կարող են առաջանալ նույնիսկ արգելքի աննշան խախտմամբ, ինչպես նաև դեռահասի մտքի անկախությունը ճնշելու ցանկությամբ:

8. Երեխային ուղղված պահանջ-արգելքների անբավարարություն (3-). Ծնողները այսպես թե այնպես հաղորդում են երեխային, որ նրա համար «ամեն ինչ հնարավոր է»: Եթե նույնիսկ որոշ արգելքներ կան, երեխան հեշտությամբ խախտում է դրանք՝ իմանալով, որ իրեն ոչ ոք չի հարցնի: Նա ինքն է որոշում երեկոյան տուն վերադառնալու ժամը, ընկերների շրջանակը, ծխելու և ալկոհոլ խմելու հարցը: Նա ծնողներին ոչ մի բանի համար պատասխան չի տալիս: Միևնույն ժամանակ, ծնողները չեն ցանկանում կամ չեն կարող որևէ սահմանափակում դնել նրա վարքագծի մեջ: Այս դաստիարակությունը խթանում է դեռահասի բնավորության հիպերտիմիկ տիպի զարգացման:

9. Չափից դուրս պատժամիջոցներ (դաժան դաստիարակության ոճ) (С+): Այս ծնողներին բնորոշ է խիստ պատիժների հավատարմությունը, նույնիսկ աննշան խախտումների նկատմամբ չափազանց մեծ արձագանքը: Այս ծնողների բնորոշ հայտարարությունները արտացոլում են նրանց հավատը երեխաների համար առավելագույն խստության օգտակարության վերաբերյալ:

10. Պատժամիջոցների նվազագույն չափը (С-). Ծնողները հակված են անել առանց պատժի կամ կիրառել դրանք շատ հազվադեպ: Նրանք հույս են դնում պարգևների վրա, կասկածում են ցանկացած պատժի արդյունավետության վրա: Այս երկու սանդղակները պատկերացում են տալիս ծնողների կողմից երեխայի նկատմամբ կիրառվող պատիժների խստության մասին՝ ընտանիքի պահանջները չկատարելու համար:

11. Դաստիարակության ոճի անկայունություն (н). Այս մասշտաբի գնահատականները թույլ են տալիս խոսել կրթության ոճի, կրթության մեթոդների մշտական կտրուկ փոփոխության մասին: Դրանք վկայում են ծնողների «խիղճը»՝ շատ խիստ ոճից մինչև լիբերալ և, ընդհակառակը, երեխայի նկատմամբ զգալի ուշադրությունից մինչև էմոցիոնալ մերժում: Միևնույն ժամանակ, ծնողները, որպես կանոն, ճանաչում են դեռահասի դաստիարակության զգալի տատանումները, բայց թերագնահատում են շրջանակը (այդ տատանումների հաճախականությունը): Հնարավոր են ընտանեկան կրթության թվարկված ոճերի մեծ թվով համակցություններ: Երեխան գտնվում է

ընտանիքի ուշադրության կենտրոնում, որը ձգտում է առավելագույնս բավարարել իր կարիքները: Կրթության այս տեսակը նպաստում է երեխայի մոտ ցուցադրական (հիստերիկ) և հիպերտիմիկ բնավորության գծերի ձևավորմանը: Գերիշխող հիպերպաշտպանություն Երեխան գտնվում է նաև ծնողների ուշադրության կենտրոնում, ովքեր նրան տալիս են շատ ժամանակ և էներգիա, բայց միևնույն ժամանակ զրկում են անկախությունից՝ դնելով բազմաթիվ սահմանափակումներ և արգելքներ: Հիպերտիմիկ դեռահասների մոտ նման դաստիարակությունը ուժեղացնում է էմանսիպացիայի արձագանքը: Անհանգիստ և կասկածելի (փսիխաստենիկ), զգայուն, ասթենոնևրոտիկ բնավորության շեշտադրումների դեպքում գերիշխող հիպերպաշտպանությունը ուժեղացնում է ասթենիկ հատկանիշները: Զգացմունքային մերժումը ներառում է նվազեցված պաշտպանության և երեխայի կարիքների անտեսման համադրություն և հաճախ դրսևորվում է նրա նկատմամբ կոշտ վերաբերմունքով: Ծայրահեղ տարբերակում սա «Մոխրոտի» նման դաստիարակություն է:

Նման դաստիարակությամբ ուժեղանում են էպիլեպտոիդ բնավորության ընդգծման առանձնահատկությունները, և դեռահասների մոտ կարող են ձևավորվել հուզական անկայուն, զգայուն և ասթենոևրոտիկ բնույթի շեշտադրումներ, դեկոմպենսացիոն գործընթացներ և նևրոտիկ խանգարումներ:

12. Ծնողական զգացմունքների ոլորտի ընդլայնում (ըրկ). Սովորաբար այս երեւույթը նկատվում է կրթության այնպիսի խախտումներով, ինչպիսին է ինդուլգենտ կամ գերիշխող հիպերպաշտպանությունը: Կրթության խախտման այս աղբյուրն առավել հաճախ առաջանում է, երբ ինչ-ինչ պատճառներով խախտվում են ծնողների միջև ամուսնական հարաբերությունները: Հաճախ մայրը (հազվադեպ՝ հայրը), առանց գիտակցելու, ցանկանում է, որ դեռահասը իրենց համար ավելին դառնա, քան պարզապես երեխա: Ծնողները ցանկանում են, որ նա բավարարի գոնե որոշ կարիքներ, որոնք սովորական ընտանիքում պետք է բավարարվեն ամուսնական հարաբերությունների գործընթացում (փոխադարձ բացառիկ ջերմություն, մասամբ էրոտիկ կարիքներ): Երբ երեխան հասնում է պատանեկության, ծնողը վախենում է դեռահասի աճող անկախությունից, ինչը հանգեցնում է նրան պահելու ցանկության՝ դավաճանող կամ գերակշռող հիպերպաշտպանության օգնությամբ:

13. Դեռահասի մոտ նախապատվությունը երեխաների որակներին (ոդհ). Կրթության այս տեսակի խախտումը պայմանավորված է ներողամիտ հիպերպաշտպանությամբ: Ծնողները ցանկություն ունեն անտեսելու երեխաների մեծանալը, խթանելու նրանց մանկական հատկությունները (մանկական իմպուլսիվություն, ինքնաբերականություն, խաղասեր): Նման ծնողների համար երեխան դեռ «փոքր» է: Հաճախ նրանք բացահայտ խոստովանում են, որ հիմնականում փոքր երեխաներին ավելի շատ են դուր գալիս, ինչը մեծերի մոտ արդեն այնքան էլ հետաքրքիր չէ: Երեխայի մեծանալու վախը կամ չցանկանալը կարող է կապված լինել ծնողի սեփական կենսագրական առանձնահատկությունների հետ: Երեխային համարելով «դեռ փոքր»՝ ծնողները նվազեցնում են նրա նկատմամբ պահանջների մակարդակը՝ ստեղծելով ներողամիտ հիպերպաշտպանություն և խթանելով մտավոր ինֆանտիլիզմի զարգացումը:

14. Ծնողների կրթական անորոշությունը (вн). Այն նկատվում է առավել հաճախ կրթության այնպիսի խախտումներով, ինչպիսիք են ներողամիտ հիպերպաշտպանությունը կամ պահանջների նվազեցված մակարդակը: Ծնողի կրթական անապահովությունը կարելի է անվանել ծնողի անձի «թույլ կետը»: Այս դեպքում ընտանիքում տեղի է ունենում իշխանության վերաբաշխում երեխայի և ծնողի միջև: Ծնողը «շարունակում է» դեռահասը, զիջում է նույնիսկ այն հարցերում, որոնցում, իր կարծիքով, անհնար է զիջել: Դա տեղի է ունենում այն պատճառով, որ երեխան կարողացել է մոտեցում գտնել այս ծնողի նկատմամբ, գտել է իր «թույլ տեղը» և իր համար հասնել «նվազագույն պահանջներ՝ առավելագույն իրավունքներ» իրավիճակին: Նման ընտանիքում բնորոշ իրավիճակ է աշխույժ, ինքնավստահ երեխան, ով համարձակորեն պահանջում է, և անվճռական ծնողը, ով մեղադրում է իրեն երեխայի հետ ունեցած բոլոր անհաջողությունների համար: Որոշ դեպքերում «թույլ կետը» պայմանավորված է ծնողի հոգեկան խանգարումներով: Մյուսներում ընտանեկան դաստիարակության ոճի ձևավորման մեջ էական դեր կարող է խաղալ ծնողի հարաբերությունները սեփական ծնողների հետ: Որոշակի պայմաններում պահանջկոտ, եսակենտրոն ծնողների կողմից դաստիարակված երեխաները, երբ նրանք չափահաս են դառնում, իրենց երեխաների մեջ տեսնում են նույն պահանջկոտ, եսակենտրոն էակներին, նրանց նկատմամբ ապրում են «չվերադարձված պարտքի» նույն զգացումը, ինչ նախկինում ունեցել են իրենց նկատմամբ: սեփական ծնողները. Նման ծնողների բնորոշ առանձնահատկությունն այն է, որ գերակշռությունն է նրանց հայտարարություններում՝ կրթության ոլորտում թույլ տրված սխալների զանգվածի ճանաչման հետ: Այն ծնողները, ովքեր իրենց անապահով են զգում դաստիարակի դերում, վախենում են իրենց երեխաների համառությունից ու դիմադրողականությունից և բավական պատճառներ են գտնում զիջելու նրանց:

15. Երեխային կորցնելու ֆոբիա (фу). Ամենից հաճախ այն կազմում է գերիշխող կամ գերիշխող հիպերպաշտպանության հիմքը: «Թույլ կետ» - ծնողների անապահովության ավելացում, սխալվելու վախ, «երեխայի» փխրունության, նրա ցավի չափազանցված պատկերացում: Որպես կանոն, նման վերաբերմունքը պայմանավորված է երեխայի ծննդյան պատմությունով (երկար սպասել են, գինեկոլոգներին ոչինչ չեն տվել, նա ծնվել է փխրուն ու ցավոտ, մեծ դժվարությամբ է կարողացել դուրս գալ և այլն):. Մյուս աղբյուրը երեխայի ծանր հիվանդություններն են, հատկապես, եթե դրանք երկարատև են եղել: Ծնողի վերաբերմունքը երեխայի նկատմամբ այս դեպքում ձևավորվում է երեխային կորցնելու կուտակված վախի ազդեցության տակ: Այս վախը ստիպում է որոշ ծնողների անհանգստությամբ լսել դեռահասի յուրաքանչյուր ցանկություն և շտապել այն իրականացնել (ներողամիտ հիպերպաշտպանություն), իսկ մյուսները մանրակրկիտ հովանավորում են նրան (գերիշխող հիպերպաշտպանություն): Նման ծնողների բնորոշ հայտարարությունները արտացոլում են երեխայի նկատմամբ նրանց հիպոքոնդրիկ վախը. նրանք նրա մեջ շատ ցավոտ դրսևորումներ են տեսնում: Ծնողները թարմ հիշողություններ ունեն անցյալի, նույնիսկ ժամանակի հեռավոր, երեխայի առողջության մասին փորձառությունների մասին:

16. Ծնողների զգացմունքների թերզարգացումը (нрч) կանխում է ընտանիքի ինտեգրումը եւ ընդգծում է կրթության կրթության այսպիսի տեսակները, ինչպիսիք են հիպերպրոպտոտեկը, հուզական մերժումը, «Բարոյական պատասխանատվությունը բարձրացնում են»: Կրթությունը համարժեք է միայն այն ժամանակ, երբ ծնողները բավականին ուժեղ դրդապատճառներ են շարժվում. Պարտականության, համակրանքի, երեխայի հանդեպ սերը, երեխաների մոտ «շարունակելու» անհրաժեշտությունը: Ծնողների զգացմունքների թուլությունը, թերզարգացումը հաճախ հանդիպում են դեռահասների ծնողների մոտ, բնավորության շեղումներով: Միեւնույն ժամանակ, այս երևույթը նրանց կողմից շատ հազվադեպ է ճանաչվում, եւ նույնիսկ ավելի քիչ հաճախ ճանաչվում է որպես այդպիսին: Արտաքինից, դա դրսևորվում է դեռահասի հետ գործ ունենալու, իր հասարակության անբավարար հանդուրժողականության մեջ, իր գործերի մակերեսային հետաքրքրության մեջ:

17. Նախագծում է իր անցանկալի որակների երեխայի (пнк): Շատ դեպքերում դա հուզական մերժման, դաժանության հիմքն է: Դեռահասի այս կրթության պատճառն այն է, որ երեխայի մոտ ծնողը տեսնում է այդ հատկությունները, որի ներկայությունը զգում է, բայց ինքն իր մեջ չի ճանաչում: Սա կարող է լինել ագրեսիվություն, ծուլության միտում, ալկոհոլի փափագ, տարբեր բողոքի ռեակցիաներ, անզսպություն եւ այլն, երեխայի նույն իրական կամ երեւակայական հատկություններով պայքարը, ինքնուրույն զգայուն օգուտ է քաղում: Անցանկալի որակի դեմ պայքարն է մեկ ուրիշը օգնում է նրան հավատալ, որ չունի այս որակը: Այս ծնողները շատ են եւ պատրաստակամորեն խոսում են իրենց անթափանցելի եւ մշտական պայքարի մասին երեխայի բացասական որակների եւ թույլ կողմերի հետ, այն պատժի միջոցների մասին, որոնց հետ նրանք դիմում են այս առումով: Ծնողների հայտարարություններում վստահությունը, որ դեռահասը անճիշտ է, հաճախ նրանք լի են հետաքրքրասերական ինտոնացիաներով, որպեսզի տեսան դեռահասի վատ որակների դրսեւորումը, որի միջոցով ծնողը պայքարում է:

18. Խնջույքների միջև կոնֆլիկտը կրթության ոլորտում (вк): Որպես կանոն, դա դաստիարակության տիպի արմատային պատճառ է, համատեղելով մեկ ծնողի անձնավորության հիպերպրրոպ արտադրությունը ՝մյուսի մերժման կամ գերակշռող հիպերպրոպկային: Ամուսինների հարաբերությունների մեջ բախումը հաճախակի երևույթ է նույնիսկ համեմատաբար կայուն ընտանիքներում: Բայց միայն մի շարք ընտանիքներում կրթությունը վերածվում է հակասական ծնողների «մարտադաշտ»: Այստեղ նրանք հնարավորություն են ստանում ավելի բացահայտորեն դժգոհություն հայտնել միմյանցից, առաջնորդվելով «երեխայի բարօրության համար»: Միևնույն ժամանակ, ծնողների կարծիքը առավել հաճախ տրամագծորեն հակառակ է՝ մեկը պնդում է շատ խիստ կրթություն ՝բարձրացված պահանջներով, արգելքներով և պատժամիջոցներով, մինչդեռ մյուս ծնողը հակված է երեխային, հետևելուն: Նման «ճակատամարտի» բնութագրական դրսևորումը դժգոհության արտահայտություն է մեկ այլ ամուսնու կրթական մեթոդների հետ: Միևնույն ժամանակ, հեշտությամբ պարզվում է, որ բոլորին հետաքրքրում է ոչ այնքան, ինչպես կրթել դեռահասին, քան ով է ճիշտ կրթական վեճերում:

19. Արական հատկությունների նախապատվությունը (пжк):

20. Կանանց հատկությունների նախապատվությունը (пмк):

Այս երկու կշեռքը թույլ է տալիս հայտնաբերել ծնողի կայանքների տեղաշարժը դեռահասի հետ կապված, կախված նրա սեռից: Երեխայի տղամարդկանց կամ կին հատկությունների նախապատվությունը որոշում է նման կրթության ձևավորումը, ինչպիսիք են անտարբեր հիպերպրրոպը կամ հուզական մերժումը: Հաճախ, ծնողի նկատմամբ ծնողի վերաբերմունքը կախված չէ երեխայի իրական հատկություններից, այլ միայն ծնողը վերագրում է նրան հատակին, այսինքն, «ընդհանուր առմամբ տղամարդիկ»: Այնպես որ, եթե կա նախապատվություն կանանց հատկություններին, նկատվում է անգիտակցական մերժում տղամարդկանց հատկանիշների դեռահասի մոտ: Այս դեպքերում, ընդհանուր առմամբ տղամարդկանց մասին ստերեոտիպական բացասական հայտարարությունները բնորոշ են. «Տղամարդկանց մեծ մասը կոպիտ է, անխոով: Դրանք հեշտությամբ հարմար են կենդանիների դրդապատճառներով, դրանք ագրեսիվ են, հակված են ալկոհոլիզմի

Ուսանողների շրջանում ընտանեկան դաստիարակության ոճերի հայտորոշման համար կիրառվել է Է. Գ. Էյդեմիլլերի և Վ. Վ. Յուստիցկի <<Ընտանեկան հարաբերությունների վերլուծություն>> մեթոդիկան: Ստացված արդյունքները ներկայացված են աղյուսակի տեսքով՝

У+	Ամենաթողություն	5%
Г+	Հիպերպաշտպանություն	4%
Г-	Հիպոպաշտպանություն	3%
С-	Պատժամիջոցների նվազագույն չափ	2%
ФУ	Երեխային կորցնելու ֆոբիա	1%

Այսպիսով՝

- Ընտանեկան դաստիարակությունը պայմանավորված է, ինչպես անհատական առանձնահատկություններով, այպես էլ՝ արտաքին միջավայրի ազդեցիկ գործոններով:
- Տարբերում ենք ընտանեկան դաստիարակության տարբեր ոճեր՝ ավտորիտար, լիբերալ, հեղինակային և անտարբեր:
- Ընտանեկան դաստիարակությունը դրսևորվում է որպես սահմանային վիճակ, որը կարող է դրսևորվել անձ վարքի տարբեր ձևերում:
- Հետազոտական աշխատանքի տվյալների վերլուծության արդյունքում, եկանք այն եզրակացության, որ ուսանողների շրջանում ունենք ընտանեկան դատիարակության հետևյալ պատկերը՝
- Ընտանեկան դաստիարակությունը կարևորագույն բաղադրիչներից մեկն է անձի կառուցվածքում, որը կարող է պայմանավորել անձի ուղղվածությունը և տիպային վարքը:

Գրականության ցանկ

1. Ա. Վ. Պետրովսկի, թարգմանիչ՝ Ա. Ա. Նալչաջյան, <<Տարիքային և մանկավարժական հոգեբանություն>> Երևան 1977թ., 398 էջ.

2. Յու. Ա. Ամիրջանյան, Ա. Ս. Սահակյան <<Մանկավարժություն>>, Երևան 2005թ., 455էջ.

3. В. Зунгом, Т. Н. Балашовой. « Шкала определения уровня депрессии» 2002г.

4. Марковская И. М. Опросник для изучения взаимодействия родителей с детьми// Семейная психология и семейная терапия. 1999г. № 2.

5. Н. И. Олифирович, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента, « Психология семейных кризисов », Санк-Петербург 2006г., 359с.

6. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение семьи и семейного воспитания. Курган, 2002г.

7. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства. М., 2003г.

8. Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис . Опросник « Анализ семейной тревоги » 2000г.

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ

ЛУСИНЕ АНДОКЯН

В любой исторический период семья является основной социальной группой, формирующей нравственно-духовный облик человека, транслирующей семейные и культурные ценности подрастающему поколению, являющейся залогом стабильности государства. Психологическая атмосфера семьи, отношения между ее членами напрямую влияют на профессиональную деятельность человека, адаптацию, развитие творческих способностей в любом возрасте.

Ключевые слова: воспитание, семейное воспитание, стили воспитания, индивидуальные особенности, возрастные особенности.

FAMILY EDUCATION FEATURES AMONG STUDENTS

LUSINE ANDOKYAN

In any historical period, the family is the primary social group that shapes the moral and spiritual image of a person, transmits family and cultural values to the younger generation, and is the guarantee of the state's stability. The psychological atmosphere of the family, the relations between its members directly affect the professional activity of a person, adaptation, development of creative abilities at any age.

Keywords: upbringing, family upbringing, upbringing styles, individual characteristics, age characteristics.

ՀՈՒԶԱԿԱՆ ԻՆՏԵԼԵԿՏԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՍԵՌԱԴԵՐԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԵՎԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Երևանի Հայբուսակ համալսարանի «Ռոսլին» ակադեմիա, 2-րդ կուրս

Ամփոփագիր. Օգտագործելով Ն. Հոլլի «Հուզական ինտելեկտի հայտորոշման թեստ»-ը ուսումնասիրվել են 18-25 տարեկան, տարբեր մասնագիտական ուղղվածություն ունեցող իգական և արական սեռի 20-ական երիտասարդների հուզական ինտելեկտի սեռադերային առանձնահատկությունները: Արդյունքում կատարվել է եզրահանգում, որ հուզական ինտելեկտի մակարդակն ավելի բարձր է արական սեռի ներկայացուցիչների շրջանում: Դրա հիման վրա տրվել է առաջարկ:

Հիմնաբառեր. Հուզական ինտելեկտ, սեռադերային վարք, սոցիալական գործունեություն, ապրումակցում, հուզական վիճակ, զգացմունքների նույնականացում, ագրեսիա, հուզական ոլորտ:

Յուրաքանչյուր անձ իր կյանքի ընթացքում ունենում է թե՛ վերելքներ, թե՛ վայրէջքներ, և այստեղ կարևորվում է հուզական ինտելեկտի դերը: 1980-ական թ.թ.-ին հոգեբաններին արդեն սկսել էր հետաքրքրել, այն հարցը, թե ինչու ինտելեկտուալ մեծ հնարավորություններով անձինք հաճախ չեն կարողանում գիտակցված և արդյունավետ հարաբերություններ կառուցել այլ անձանց հետ, կայանալ որպես մասնագետ [1;475-476]: Այս հայեցակարգի հանրաճանաչության պատճառ են հանդիսանում անձի՝ ուրիշների հետ հուզական փոխազդեցության միջոցով հարմարվելու, ավելի ամբողջական գնահատելու փորձերը, ինչպես նաև սոցիալական գործունեության տարբեր ոլորտներում անձի վարքագծի հաջողությունը կանխատեսելու կարողությունը: Հուզական ինտելեկտը որոշիչ և ազդեցիկ գործոն է իրական կյանքում դրական արդյունքներ գրանցելու համար: Համարվում է, որ տղամարդկանց և կանանց հաջողությունները տարբեր են այնպիսի համոզիչ ձևերում, ինչպիսիք են հուզական արտահայտությունը և կարեկցանքը: Սեռի ձևավորման և համախմբման գործում հուզական ինտելեկտի բաղադրիչների տարբերությունները կարևոր դեր են խաղում՝ կախված սոցիալական կարծրատիպերից, մշակութային նորմերից և դերի ակնկալիքներից:

Հեղինակները տարբեր կերպ են սահմանել հուզական ինտելեկտի նպատակը, այն է՝ սեփական զգացմունքների և ցանկությունների ներքին միջավայրի հետ գործելու կարողություն (Ռ. Բուսկ, 1991; Է.Լ. Յակովլևա, 1997թ.), հույզերի մեջ վերարտադրված անձի հարաբերությունները հասկանալու և ինտելեկտուալ վերլուծության և սինթեզի վրա հիմնված հուզական ոլորտը կառավարելու կարողություն (Պ. Սալովեյ, Ջ.Դ. Մայեր, 1994; Գ. Գ. Գորսկովա, 1999թ.), հուզական, անձնական և սոցիալական կարողությունների ամբողջությունը, որոնք ազդում են որևէ մեկի ընդհանուր ունակության վրա՝ արդյունավետորեն հաղթահարելու շրջակա միջավայրի պահանջներն ու ճնշումները (Ռ. Բար-Օն, 2000թ.):

Ամփոփելով ականավոր հոգեբանների սահմանումները՝ պետք է նշել, որ ՀԻ-ի զարգացման բարձր մակարդակ ունեցող անձինք ունեն սեփական և շրջապատող անձանց հույզերը հասկանալու ունակություն, այդպիսի անձինք կարողանում են կառավարել իրենց հուզական վիճակը: ՀԻ-ի զարգացման բարձր մակարդակն օգնում է անձին արդյունավետորեն շփվել ուրիշների հետ և այդպիսով ապահովում է արդյունավետ հարմարվողականությունը նոր պայմաններում:

Վերոհիշյալ և այլ հեղինակների տեսական տեսակետները վերլուծելուց հետո մենք կարող ենք սահմանել հուզական ինտելեկտը որպես հուզական և ճանաչողական կարողությունների մի շարք, որոնք ազդում են անձնական սոցիալ-հոգեբանական հարմարվողականության վրա:

Հետազոտողների աչքերից չեն վրիպել հուզական ինտելեկտի գենդերային տարբերությունները, որոնց մասին տեղեկությունները, ընդհանուր առմամբ, բավականին հակասական են: Սա կարելի է բացատրել նրանով, որ ուսումնասիրություններում օգտագործվել են տարբեր մեթոդներ, որոնցից մի քանիսը նախատեսված են չափելու հուզական ինտելեկտը որպես ունակություններ (օբյեկտիվ թեստեր), մյուսները՝ որպես անհատականության գծեր (ինքնահաշվետվության վրա հիմնված հարցաթերթիկներ): Դիտարկենք գենդերային տարբերությունների որոշ միտումներ ՀԻ-ում:

- ***Զգացմունքների արտահայտում***. Գենդերային կարծրատիպերը հատուկ ազդեցություն ունեն սեփական հույզերի արտահայտման վրա: Օրինակ՝ զայրույթին նպաստող իրավիճակներում տղամարդիկ արձագանքում էին զայրույթով, իսկ կանայք հակված էին հիասթափված, վիրավորված զգալու: Կարևոր է նշել, որ չնայած կանանց և տղամարդկանց արտահայտչականության տարբերությանը, նրանց ֆիզիոլոգիական արձագանքը նույնն է: Խոսելով զգացմունքների արտահայտման գենդերային տարբերությունների մասին, պետք է հաշվի առնել այն փաստը, որ տղամարդկանց մոտ սովորական է վերահսկել և նվազագույնի հասցնել հուզական արտահայտումը վշտի ժամանակ: Հոգեբանական չափումները ցույց են տվել, որ թե՛ կանանց, թե՛ տղամարդկանց մոտ արձագանքը նույնն է: Սա կարող է պայմանավորված լինել այն հանգամանքով, որ կանայք ավելի բարձր դեմքի ակտիվություն ունեն, քան տղամարդիկ [2]: Գենդերային կարծրատիպերը ազդում են զգացմունքների արտահայտման վրա: Այսպիսով, տղամարդկանց համար զգացմունքների բաց արտահայտումը կարող է ծաղրի պատճառ դառնալ: Տխրության, վախի, ամաչելու դրսևորումները համարվում են ոչ տղամարդկային որակներ: Իսկ տղամարդկանց համար ավելի ընդունելի է համարվում զայրույթի ու ագրեսիայի արտահայտությունը: Ս. Բերն ասաց, որ էական տարբերություններ չկան տղամարդու և կնոջ միջև զգացմունքային ոլորտում [3]: Հուզական ինտելեկտի ընդհանուր գործակիցը կանանց և տղամարդկանց մոտ նույնն է: Այնուամենայնիվ, կանայք ունեն ավելի բարձր միջանձնային հուզական ինտելեկտ, մինչդեռ տղամարդիկ՝ ավելի բարձր ներքին ՀԻ: Երկու սեռերի մոտ էլ զգացմունքային փորձառությունների ուժը նույնն է, տարբերությունը արտահայտման աստիճանի մեջ է:
- ***Հույզերի ըմբռնում***. Եթե խոսում ենք զգացմունքների ըմբռնման մասին, ապա այս բաղադրիչն ավելի բնորոշ է կանանց: Կանայք ավելի ունակ են հասկանալ զուգընկերոջ հուզական վիճակը դեմքի արտահայտություններով և այլ ոչ խոսքային նշաններով: Հուզական տեղեկատվության մշակման գենդերային տարբերությունները նկատելի են դեռահասության շրջանում: Դեռահաս աղջիկներն ավելի լավ են կառավարում իրենց զգացմունքները և արտահայտում դրանք: Այսպիսով, մենք նշում ենք, որ տղամարդիկ և կանայք տարբեր կերպ են բացատրում իրենց հուզական պոռթկումների պատճառները: Եթե տղամարդը ձախողվում է, պատճառն ուրիշների մեջ է փնտրում:

Կինը, որպես կանոն, պատճառներ է փնտրում իր մեջ, սեփական անբավարարության մեջ:

- ***Զգացմունքների վերահսկում***. Զգացմունքների կարգավորումն ավելի շատ կապված է դրանց ճնշելու հետ: Տղամարդիկ ավելի զուսպ են տխրության, անհանգստության, համակրանքի, իսկ կանայք՝ զայրույթի, ագրեսիայի և սեքսուալության դրսևորումներում: Զգացմունքների զսպումը խնդիր է սեռերի միջանձնային հարաբերություններում:

Սեռերի տարբերությունների պատճառներն ավելի շատ սոցիալական են, քան կենսաբանական: Յունգի կարծիքով՝ սեռերի միջև հուզական տարբերությունները պայմանավորված են երեխաների դաստիարակության մոտեցմամբ: Տղաների դաստիարակության գործընթացում նրանց զգացմունքները ճնշվում են, մինչդեռ աղջիկների մոտ՝ գերակշռում են: Օրինակ՝ ծնողներն ավելի հաճախ են հարցնում աղջիկներին, թե ինչպես են նրանք զգում, քան՝ տղաներին: Մայրերն ավելի հաճախ են խոսում երկու տարեկան աղջիկների հետ ունեցած փորձառությունների մասին, քան նույն տարիքի տղաների հետ: Ծնողները տղայից պահանջում են վերահսկել իր զգացմունքները, իսկ աղջիկները շեշտում են հուզական բացությունը [4]:

Տղամարդիկ և կանայք հավասարապես զգում են որոշակի իրադարձություններ, ցուցադրում են նույնական ֆիզիոլոգիական ռեակցիաներ: Այնուամենայնիվ, նրանք տարբեր կերպ են բացատրում զգացմունքների պատճառները՝ իրենց գենդերային դերին համապատասխան: Իգական կամ արական սեռի ներկայացուցիչների շրջանում որոշակի հույզերի արտահայտումը, ինչպես նաև դրանց կարգավորումը, մեծապես պայմանավորված է գենդերային նորմերի ազդեցությամբ, որոնք ձևավորվում են դաստիարակության միջոցով:

Ըստ Ն. Հոլլի՝ հուզական ինտելեկնտն ունի հինգ բաղադրիչներ՝ զգացմունքների իրազեկվածություն, զգացմունքների վերահսկում, ինքնակառավարում, էմպաթիա (ապրումակցում), այլ անձանց զգացմունքների հասկացում: Մենք իրականացրել ենք հետազոտական աշխատանք, որի ընթացքում, բացի հուզական ինտելեկտի ընդհանուր մակարդակից, անդրադարձել ենք նաև այս բաղադրիչներին:

Մեր կատարած հետազոտական աշխատանքի՝

Նպատակը. բացահայտել հուզական ինտելեկտի սեռադերային առանձնահատկությունները:

Մեթոդիկան. Որպես ուսումնասիրման մեթոդ, ընտրել ենք Ն. Հոլլի «Հուզական ինտելեկտի հայտորոշման թեստ»-ը, որտեղ, ըստ համապատասխան միավորների, որոշվում են անձի հուզական ինտելեկտի և նրա բաղադրիչների մակարդակները:

Կազմակերպման ընթացքը. Հետազոտությունն իրականացրել ենք անհատական եղանակով: Մասնակիցներին տրամադրել ենք հարցերը՝ խնդրելով պատասխանել, ինչպես նաև նշել սեռն ու տարիքը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծություն. Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունն իրականացրել ենք Ն. Հոլլի «Հուզական ինտելեկտի հայտորոշման թեստ»-ում տեղադրված հրահանգների միջոցով:

Ընտրանքը. Հետազոտությունն իրականացրել ենք 18-25 տարեկան իգական և արական սեռերի 20-ական երիտասարդների հետ, որոնք ունեն տարբեր մասնագիտական ուղղվածություններ:

Ստացված արդյունքները հետևյալն են.

Զգացմունքային իրազեկվածություն

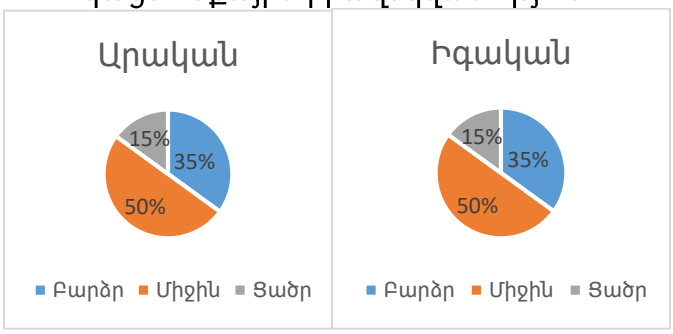

Զգացմունքների վերահսկում

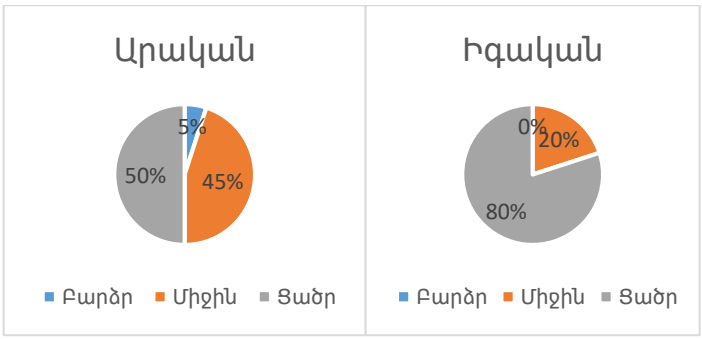

Ինքնակառավարում

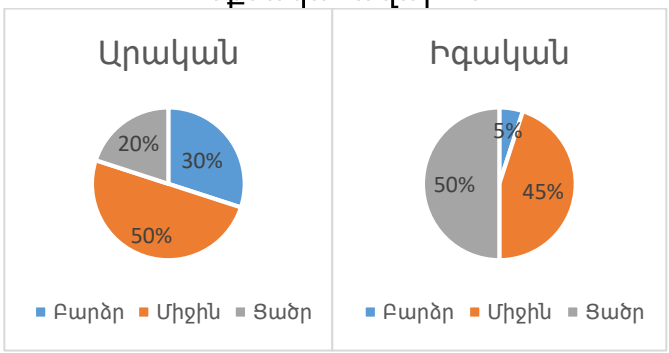

Էմպաթիա (ապրումակցում)

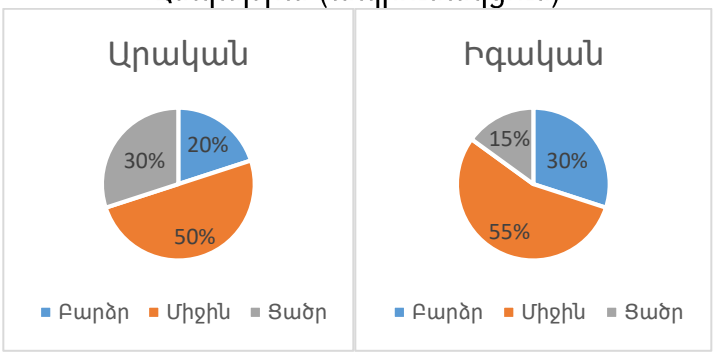

Այլ մարդկանց զգացմունքների հասկացու

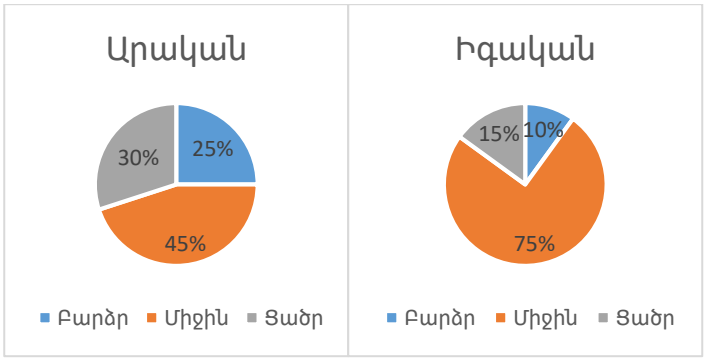

Հուզական ինտելեկտի մակարդակ

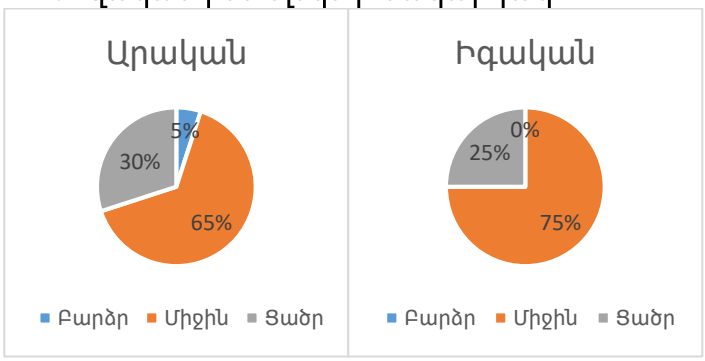

Արդյունքների վերլուծության հիման վրա ստացվել են հետևյալ տվյալները.

Զգացմունքների իրազեկվածության մակարդակը և' արական, և' իգական սեռի շրջանում հավասար է՝ բարձր՝ 35%, միջին՝ 50%, ցածր՝ 15%:

Զգացմունքների վերահսկման մակարդակն իգական սեռի շրջանում կազմում է՝ բարձր՝ 0%, միջին՝ 20%, ցածր՝ 80%, արական սեռի շրջանում՝ բարձր՝ 5%, միջին՝ 45%, ցածր՝ 50%:

Ինքնակառավարման մակարդակն իգական սեռի շրջանում կազմում է՝ բարձր՝ 5%, միջին՝ 45%, ցածր՝ 50%, արական սեռի շրջանում՝ բարձր՝ 30%, միջին՝ 50%, ցածր՝ 20%:

Էմպաթիայի (ապրումակցում) մակարդակը իգական սեռի շրջանում կազմում է՝ բարձր՝ 0%, միջին՝ 55%, ցածր՝ 15%, արական սեռի շրջանում՝ բարձր՝ 20%, միջին՝ 50%, ցածր՝ 30%:

Այլ մարդկանց զգացմունքների հասկացման մակարդկան իգական սեռի շրջանում կազմում է՝ բարձր՝ 10%, միջին՝ 75%, ցածր՝ 15%, արական սեռի շրջանում՝ բարձր՝ 25%, միջին՝ 45%, ցածր՝ 30%:

Հուզական ինտելեկտի մակարդակն իգական սեռի շրջանում ունեցավ հետևյալ արդյունքը՝ բարձր՝ 0%, միջին՝ 75%, ցածր՝ 25%, արական սեռի շրջանում՝ բարձր՝ 5%, միջին՝ 65%, ցածր՝ 30%:

Եզրակացություն. Հուզական ինտելեկտի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության տեսական վերլուծության և ստացված տվյալների համակարգման արդյունքում

կարող ենք նշել, որ հուզական ինտելեկտը արդյունավետ կյանքի համար կենտրոնական դեր է խաղում: Զգացմունքը ճանաչելու և այն ճիշտ նույնականացնելու կարողությունը շատ կարևոր է առարկայի հուզական փորձի համար, քանի որ այն նպաստում է արդյունավետ հաղորդակցմանը և հանդիսանում է զգացմունքների ավելի նուրբ ընկալման մեկնարկային կետը: Այսպիսով, ՀԻ-ի զարգացման բարձր մակարդակ ունեցող անձինք ունեն իրենց և այլ անձանց հույզերը հասկանալու և կառավարելու ընդգծված կարողություններ: Նման անձինք հաջողությամբ հարմարվում են նոր միջավայրում, նրանք ավելի արդյունավետ են միջանձնային հաղորդակցության մեջ, կառավարում են հուզական ոլորտը, հասնում են իրենց նպատակներին՝ այլ անձանց հետ շփվելիս:

Հետազոտական աշխատանքի արդյունքներից կարող ենք ենթադրել, որ հուզական ինտելեկտի մակարդակն ավելի բարձր է արական սեռի ներկայացուցիչների շրջանում:

Զարգացած հուզական ինտելեկտը մեծ հնարավորություններ է բացում կյանքի ցանկացած ոլորտում:

Առաջարկ. Հուզական ինտելեկտը չի համարվում քարացած գործընթաց, այն ենթարկվում է փոփոխության և կարելի է ավելի զարգացնել: Դրա համար պետք է գործադրել որոշակի ջանքեր և տրամադրել ժամանակ: Կարելի է օգտագործել հուզական վիճակի օրագիր, որտեղ կամրագրեք ձեր մտքերն ու կփորձեք հասկանալ, թե ինչ իրադարձություններ են առաջացրել տվյալ հույզերը: Պետք է զարգացնել ինքնագիտակցությունը՝ պարբերաբար ինքներդ ձեզ հարցնելով, թե ինչպես եք տվյալ պահին զգում ձեզ: Դա կօգնի ժամանակի ընթացքում ավելի ճշգրիտ բացահայտել սեփական հույզերը: Դուք պետք է նաև վեր բարձրանաք ձեր դյուրագրգռությունից ու հուսահատությունից: Դժվարությունների ժամանակ մի փնտրեք մեղավորներ ու աշխատանքը սկսեք ինքներդ ձեզնից: Այլ անձանց վերաբերվեք հարգանքով և ընբռնումով, ձեր մեջ զարգացրեք կարեկցանքը: Փորձեք լինել լավատես: Զարգացրեք հաղորդակցման հմտությունները: Ինչ-որ անում եք, արեք դա սիրով, մոտիվացված:

Գրականության ցանկ.

1. Ս. Փիլոսյան, Ընդհանուր հոգեբանություն, ՏԻՐ հրատ., 2017թ. 527 էջ

2. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2-х т. Т.1, Психическое развитие ребенка. – М.: Педагогика, 1986

3. Изотова Е.И., Никифорова Е.В. Эмоциональная сфера ребенка: Теория и практика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений- М.: Издательский центр «Академия», 2004

4. А. В. Андреевна, http://jurnal.org/articles/2007/psih5.html

GENDER FEATURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

Yeva Hovhannisyan

The Roslin Academy of Yerevan's Haybusak University,
Year-2nd

Abstract: Every person has both ups and downs in his life, and here the role of emotional intellect is used. By the 1980s, psychologists had begun to wonder why people with high intellectual capacity often failed to build conscious, effective relationships with others, to become professionals [1; 475-476]. The reason for the popularity of this concept is the person's attempts to adapt, to evaluate more fully through emotional interaction with others, as well as the ability to predict the success of a person's behavior in various areas of social activity. Based on the results of recent psychological research on emotional intelligence, we can say that emotional intelligence is important in various areas of life - for the development and progress of a person. Many theorists and researchers in psychology believe that there is a correlation between emotional intelligence and adapting effectively to everyday life. Emotional intelligence is a decisive factor in achieving positive results in real life. Men and women's successes are thought to differ in persuasive ways such as emotional expression and compassion. Differences in the components of emotional intelligence play an important role in the formation and consolidation of gender, depending on social stereotypes, cultural norms, and expectations of the role.

Keywords: Emotional intellect, gender behavior, social activity, empathy, emotional state, identification of emotions, aggression, emotional sphere.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Ева Оганнисян
Академия Рослин Ереванского Университета Айбусак, 2 курс

Аннотация: У каждого человека в жизни бывают как взлеты, так и падения, и здесь используется роль эмоционального интеллекта. К 1980-м годам психологи начали задаваться вопросом, почему людям с высокими интеллектуальными способностями часто не удавалось построить осознанные, эффективные отношения с окружающими, стать профессионалами [1; 475-476]. Причиной популярности данной концепции являются попытки человека адаптироваться, более полно оценивать через эмоциональное взаимодействие с окружающими, а также способность прогнозировать успешность поведения человека в различных сферах социальной деятельности. Эмоциональный интеллект является решающим фактором в достижении положительных результатов в реальной жизни. Считается, что успехи мужчин и женщин отличаются убедительными способами, такими как эмоциональное выражение и сострадание. Различия в компонентах эмоционального интеллекта играют важную роль в формировании и закреплении пола в зависимости от социальных стереотипов, культурных норм и ожиданий от роли.

Ключевые слова: Эмоциональный интеллект, сексуальное поведение, социальная активность, эмпатия, эмоциональное состояние, идентификация эмоций, агрессия, эмоциональная сфера.

ԾՆՈՂԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀՄՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՍՈՑԻԱԼ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

ՍՈՒՋԱՆՆԱ ՈՓՅԱՆ
Հոգեբանություն, 3-րդ կուրս

Ամփոփագիր - Երեխայի դաստիարակության գործընթացում ծնողներն օգնում են կարգավորել և կազմակերպել նրա աֆեկտիվ հարաբերությունները արտաքին աշխարհի հետ, հասկանալ նրա վարքի փոփոխման դրդապատճառները, նպաստել նրա աճի, զարգացմանը և սոցիալականացմանը: Ընտանիքի մասին պատկերացումների ձևավորման միջոցով կրտսեր դպրոցականը տիրապետում է կյանքի հմտություններին: Այս ամենն ազդում է երեխայի կողմից մարդկանց և ամբողջ աշխարհի ընկալման և վերաբերմունքի վրա: Կրտսեր դպրոցական տարիքի շրջանում ընտանեկան դաստիարակության կարևորագույն նպատակը ու խնդիրն է՝ ընտանեկան ավանդույթների նկատմամբ արժեքային վերաբերմունքի ձևավորումը, ընտանիքի բոլոր անդամներիր նկատմամբ սեր, հետաքրքրություն, պատասխանատվության և արժեհամակարգերի ձևավորում:[1]

Հիմնաբառեր - ընտանիք, ծնող, կրտսեր դպրոցական, դաստիարակություն:

Ընտանիքը, մարդկության կողմից ստեղծված մեծագույն արժեքներից մեկն է իր գոյության ողջ պատմության ընթացքում:[9] Ընտանիքը՝ որպես մարդկանց փոքրիկ համայնք, որպես սոցիալական ինստիտուտ, ազդում է հասարակական կյանքի բոլոր ասպեկտների վրա, սոցիալական բոլոր գործընթացները ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կապված են դրա հետ [7]:

Ընտանիքում երեխայի դաստիարակությունը կարող է որոշվել այնպիսի գործոններով, ինչպիսիք են ծնողական հայացքների ավանդական լինելը, ծնողների ընտանեկան դրությունը, ընտանիքի սոցիալ-տնտեսական վիճակը, ծնողների տարիքը և փորձը [9]: Դաստիարակության ոճերը տարբեր են լինում:

Մեթոդ- Հետազոտական աշխատանքի համար կիրառել ենք

- Ընտանիքում հուզական հարաբերությունների ախտորոշման մեթոդիկա
- Ծնողական վերաբերմունքի հարցաթերթիկ (ՕՐՕ)

Մեթոդիկային մասնակցել են 6-11 տարեկան կրտսեր դպրոցական երեխաներ և նրանց ծնողները:

Ծնողական վերաբերմունքի հարցաթերթիկ (ՕРО) **(А. Варга, В. Столин)**

Ծնողների վերաբերմունքիի հարցաթերթիկը, հոգեախտորոշիչ գործիք է, որն ուղղված է երեխաներին դաստիարակելու և նրանց հետ հաղորդակցվելու հոգեբանական օգնություն փնտրող անհատների ծնողական վերաբերմունքի բացահայտմանը: Ծնողների վերաբերմունքը հասկացվում է որպես երեխայի նկատմամբ տարբեր զգացմունքների համակարգ, նրա հետ շփվելիս կիրառվող վարքային կարծրատիպեր, երեխայի անհատականության բնույթի ընկալման և ըմբռնման առանձնահատկությունները, նրա գործողությունները: [11]

Հարցաթերթիկը բաղկացած է 61 հարցից 5 սանդղակից.

«Ընդունում-մերժում»- Սանդղակը արտացոլում է երեխայի նկատմամբ ինտեգրալ հուզական վերաբերմունքը: Կշեռքի մեկ բևեռի բովանդակությունը՝ ծնողին դուր է գալիս երեխան այնպիսին, ինչպիսին նա կա: Ծնողը հարգում է երեխայի անհատականությունը, համակրում է նրան: Ծնողը ձգտում է շատ ժամանակ անցկացնել երեխայի հետ, հավանություն է տալիս նրա հետաքրքրություններին ու ծրագրերին: Կշեռքի մյուս ծայրում, ծնողն իր երեխային ընկալում է որպես վատ, ոչ պիտանի, անհաջողակ: Նրան թվում է, որ երեխան կյանքում հաջողության չի հասնի ցածր կարողությունների, փոքր մտքի, վատ հակումների պատճառով: Մեծ մասամբ ծնողը զայրույթ է զգում երեխայի նկատմամբ: Նա չի վստահում երեխային և չի հարգում նրան:

«Համագործակցությունը» ծնողական հարաբերությունների սոցիալապես ցանկալի կերպար է: Բովանդակային առումով այս սանդղակը բացահայտվում է հետևյալ կերպ՝ ծնողը հետաքրքրվում է երեխայի գործերով և ծրագրերով, փորձում է ամեն ինչում օգնել երեխային, համակրում է նրան: Ծնողը բարձր է գնահատում երեխայի ինտելեկտուալ և ստեղծագործական կարողությունները, հպարտանում է երեխայով: Նա խրախուսում է երեխայի նախաձեռնությունն ու անկախությունը: Ծնողը վստահում է երեխային, փորձում է վերցնել նրա տեսակետն ու վիճելի հարցերը:

«Սիմբիոզ» - սանդղակը արտացոլում է միջանձնային հեռավորությունը երեխայի հետ շփման մեջ: Այս սանդղակի բարձր միավորներով կարելի է համարել, որ ծնողը երեխայի հետ սիմբիոտիկ հարաբերություններ է փնտրում: Ըստ էության, այս միտումը նկարագրվում է հետևյալ կերպ. ծնողն իրեն զգում է երեխայի հետ մեկ ամբողջություն, ձգտում է բավարարել երեխայի բոլոր կարիքները, պաշտպանել նրան կյանքի դժվարություններից և անախորժություններից: Ծնողն անընդհատ անհանգստանում է երեխայի համար, երեխան նրան թվում է փոքր ու անպաշտպան: Ծնողի անհանգստությունն աճում է, երբ երեխան սկսում է ինքնավար լինել հանգամանքների բերումով, քանի որ ծնողն իր կամքով երբեք երեխային անկախություն չի տալիս:

«Ավտորիտար հիպերսոցիալիզացիա» - արտացոլում է երեխայի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողության ձևն ու ուղղությունը: Այս սանդղակի բարձր գնահատականով և այս ծնողի ծնողական վերաբերմունքով հստակ տեսանելի է ավտորիտարիզմը: Ծնողը երեխայից պահանջում է անվերապահ հնազանդություն և կարգապահություն: Նա ամեն ինչում փորձում է երեխային պարտադրել իր կամքը՝ չկարողանալով ընդունել նրա տեսակետը: Ինքնակամության դրսեւորումների համար երեխան

խստորեն պատժվում է: Ծնողը ուշադիր հետևում է երեխայի սոցիալական նվաճումներին, նրա անհատական հատկանիշներին, սովորություններին, մտքերին, զգացմունքներին:

«Փոքրիկ անհաջողակ» - արտացոլում է ծնողի կողմից երեխայի ընկալման և ըմբռնման առանձնահատկությունները: Այս մասշտաբի բարձր արժեքներով, այս ծնողի վերաբերմունքի մեջ ցանկություն կա երեխային մանկական դարձնելու, նրան անձնական և սոցիալական ձախողում վերագրելու: Ծնողը երեխային իր իրական տարիքից փոքր է համարում: Երեխայի հետաքրքրությունները, հոբբիները, մտքերն ու զգացմունքները ծնողին թվում են մանկամիտ, անլուրջ: Երեխան թվում է ոչ պիտանի, անհաջող, բաց վատ ազդեցությունների համար: Ծնողը չի վստահում իր երեխային, նյարդայնանում է նրա անհաջողությունից ու անճարակությունից: Այս առումով ծնողը փորձում է երեխային պաշտպանել կյանքի դժվարություններից ու խստորեն վերահսկել նրա գործողությունները:

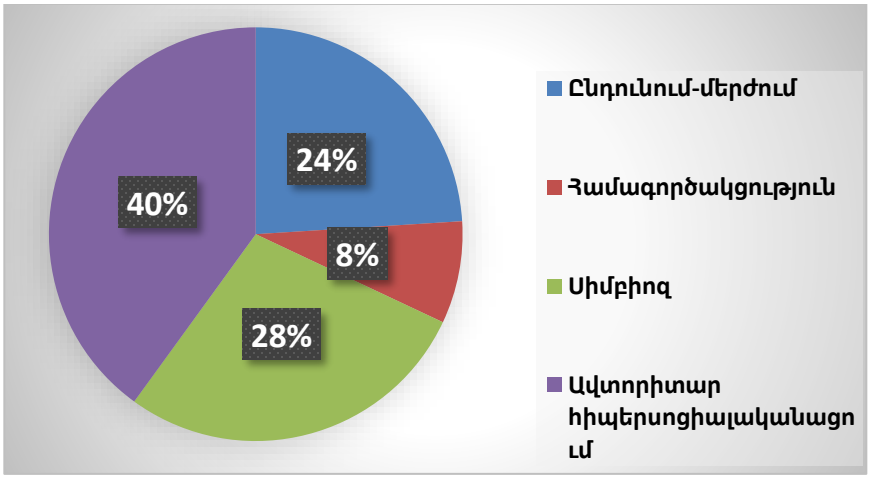

Թեստի լրացման արդյունքում պարզ է դառնում, որ հետազոտությանը մասնակցած անձանցից 40% ավտորիտար հիպերսոցիալականացում, 24%-ընդունում մերժում, 28%-սիմբիոզ, 8% - համագործակցություն:

<u>Եզրակացություն</u>

Հետազոտական աշխատանքից հետո ամփոփելով արդյունքները եկանք այն եզրակացության

- Ընտանիքի ազդեցությունը երեխայի վրա ավելի ուժեղ է, քան մնացած բոլոր կրթական ազդեցությունները: Այն թուլանում է տարիքի հետ, բայց երբեք ամբողջովին չի կորչում:
- Ընտանիքում ձևավորվում են այն հատկանիշները, որոնք չեն կարող ձևավորվել ոչ մի տեղ, բացի ընտանիքից
- Ընտանիքն իրականացնում է անհատի սոցիալականացումը: [6]
- Ընտանիքն է ապահովում ավանդույթների շարունակականությունը: [1]

- Ընտանիքի կարևորագույն սոցիալական գործառույթը քաղաքացու, հայրենասերի, ապագա ընտանիքի մարդու, հասարակության օրինապաշտ անդամի կրթությունն է: [9]
- Ընտանիքն էական ազդեցություն ունի մասնագիտության ընտրության վրա: [10]
- Հետազոտության արդյունքում եկանք այն եզրահանգման, որ ընտանիքի սոցիալական ծանր վիճակում հայտնված և արտագնա աշխատանքի մեկնած ընտանիքի գլխավոր անդամի բացակայությունը շատ ծանր հոգեբանական հետևանքներ է թողնում երեխաների և ընտանիքի անդամների վրա:
- Ծնողները իրենց կյանքի ընթացքի պարտություններն ու անհաջողությունները բումերանգի նման վերադարձնում են իրենց երեխաներին, ճիշտ ծնողավարություն համարելով: [11]

Գրականության ցանկ

1. Божович Л.И., Славина Л.С. Психическое развитие школьника и его воспитание. – М., 1979.
2. Божович Л.И. Личность и его формирование в детском возрасте. М.,1968.
3. Выготский Л.С. Кризис семи лет// собр. соч.: В 6 т. М.,1984, Т. 4
4. Зак А. З. Развитие теоретического мышления у младших школьников. М., 1984.
5. Липкина А. И. Самооценка школьника. М., 1976.
6. Макаренко А. С. Книга для родителей: [Лекции о воспитании детей] / [Сост. и автор. вступит. статья К.И. Беляев]. - М.: Просвещение, 1969. - 359 с.
7. Макаренко А.С. О воспитании в семье: Изб. пед. произведения / [Вступит. статья Е. Медынского и И. Петрухина]. - М.: Учпедгиз, 1955. - 320 с.
8. Обухова Л. Ф., Детская (возрастная) психология. Учебник. -- М., Российское педагогическое агентство. 1996, 374 с.
9. Петровский А.В. Дети и тактика семейного воспитания. - М.: Знание, 1981.
10. https://studfile.net/preview/4166773/page:67/
11. https://psycabi.net/testy/646-test-oprosnik-roditelskogo-otnosheniya-a-ya-varga-v-v-stolin-metodika-oro

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОЦЕНКИ РОДИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ В МЛАДШЕЙ ШКОЛЕ

СЮЗАННА ВОПЯН
Академия искусств и гуманитарных наук «Рослин», 3-й курс

Резюме - Семья является важнейшей социальной средой для каждого человека, ребенка և взрослого.Особая роль в развитии эмоционально-личностной сферы ребенка отводится фактору взаимодействия родителей և ребенка как на ранних, так и на поздних этапах развития. [2] և организовать его аффективные отношения с окружающим миром, понять мотивы изменения его поведения, способствовать его росту, развитию

և социализации. В младших классах средней школы осваиваются жизненные навыки через формирование представлений о семье [2]. Важнейшей целью и задачей семейного воспитания в младшем школьном возрасте является формирование ценностного отношения к семейным традициям, формирование любви, интереса, ответственности и системы ценностей у всех членов семьи.[1]

Ключевые слова - семья, родитель, младшая школа, воспитание.

SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PARENTAL SKILLS ASSESSMENT IN JUNIOR SCHOOL

SUZANNA VOPYAN

Academy of Arts and Humanities "Roslin", 3rd year

Summary - The family is the most important social environment for each individual, child և adult. A special role in the development of the child's emotional և personal sphere is given to the parent և child interaction factor both in the early and later stages of development. [2] և to organize his affective relations with the outside world, to understand the motives for the change of his behavior, to promote his growth, development և socialization. The junior high school learns life skills through the formation of ideas about the family. [2] The most important goal and task of family upbringing in primary school age is to develop a value attitude towards family traditions, to develop love, interest, responsibility and value systems for all family members. [1]

Keywords - family, parent, junior high school, upbringing.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՇԱՐԺԱՌԻԹՆԵՐԸ

ԿԱՐԻՆԵ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ԵՀՀ «Ռոսլին» արվեստի և հումանիտար գիտությունների ակադեմիա, 3- րդ կուրս

Ամփոփագիր- Օգտագործելով Գերչիկովի թեստը քսան երիտասարդ աշխատակիցների շրջանում բացահայտվել է նրանց շարժառիթավորվածության մակարդակը: Կատարված են եզրահանգումներ:

Հիմնաբառեր- աշխատանք, շարժառիթավորում, աշխատակիցներ, ղեկավար ,գործունեություն, կազմակերպություն, նպատակ, խթան, դրդապատճառ:

Շարժառիթավորումը աշխատակցի վարքագծի վրա անդրադարձող ամենաարդյունավետ միջոցներից է և աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման վրա ազդող կարևորագույն գործոնը, դրա բացակայության դեպքում կազմակերպության առաջընթացն անհնար կլիներ: Շարժառիթավորումը լայն հասկացություն է՝ ենթակա գիտական ուսումնասիրության: Մեկ բան պարզ է, որ յուրաքանչյուրն ունի իր շարժառիթավորման առանձնահատկությունները և եթե ցանկանում ենք որևէ կազմակերպությունում մշակել շարժառիթավորման գործիքների փաթեթ, ապա անպայմանորեն պետք է նախ և առաջ հասկանալ աշխատակիցների հիմնական պահանջմունքները այնուհետև մշակել այդ գործիքները:

Շարժառիթավորում տերմինն առաջին անգամ օգտագործել է Ա. Շոպենհաուերը իր «Բավարար պատճառի չորս սկզբունքներ» հոդվածում: Շարժառրթավորման վերաբերյալ բազմաթիվ սահմանումների ենք հանդիպում, օրինակ՝ շարժառիթավորումը մարդու կողմից այս կամ այն վարքագծի գիտակցված ընտրության գործընթացն է: Այն համարվում է նաև փաստերի համախումբ, որն օգտագործվում է՝ որպես նպատակներին հասնելու խթանող գործիքներ: XXդ. -ի կեսերից սկսեց զարգացում ապրել կազմակերպական շարժառիթավորումը, ինչը մի կողմից ենթադրում էր, որ ղեկավարները, կիրառելով որոշակի ոչ նյութական կամ նյութական խթաններ, մղում էին իրենց աշխատողներին կատարել տրված աշխատանքը էլ առավել արդյունավետ, ինտենսիվ և որակյալ, իսկ մյուս կողմից՝ դիտարկվում է որպես աշխատակցի ձգտումը՝ բավարարել սեփական պահանջմունքները աշխատանքային գործունեության միջոցով: Հետազոտողները նշում են, որ աշխատանքային շարժառիթավորումը անձի մեջ դրսևորվում է երեք փոխկապակցված վիճակներով՝ կատարած աշխատանքի վերջնարդյունքի նկատմամբ հետաքրքրությամբ, աշխատանքից բավարարվածությամբ և կազմակերպության նպատակներին ու շահերին նվիրվածության աստիճանով [1]:

Խթանման և շարժառիթավորման հիմնական խնդիրներն են .

- Նպաստել աշխատակիցների զարգացմանը՝ նրանց դարձնելով պրոֆեսիոնալներ իրենց ոլորտում, ապահովել խորացված ուսուցում
- Ապահովել արժանապատիվ աշխատավարձ

• Ստեղծել անհրաժեշտ պայմաններ բոլոր աշխատողների աշխատանքը խթանելու համար

• Ներգրավել որակյալ աշխատողների անձնակազմ

• Աշխատակիցների համար սահմանել նպատակներ՝ ուղղված կազմակերպության ռազմավարական նպատակներին [3]:

Մեթոդ

Հետազոտական աշխատանքի համար կիրառել ենք

- Զրույցի և հարցաթերթիկների մեթոդները
- Վ. Գերչիկովի «անձնային մոտիվացիոն տիպաբանության թեստ մեթոդիկա» -ն

Հետազոտությունը իրականացրել ենք «Հայ Միասնության Խաչ» բարեգործական մշակութային հասարակական կազմակերպությունում :Հետազոտական աշխատանքին մասնակցել են 20 երիտասարդ աղջիկ և տղա աշխատակիցներ:

Վ. Գերչիկովի անձնային մոտիվացիոն տիպաբանության թեստ մեթոդիկա - Վ. Գերչիկովը մեծաքանակ փորձարարական տվյալների հիման վրա առաջադրել է այն միտքը, որ «ունիվերսալ աշխատակիցներ» չկան: Ռուս սոցիոլոգ Վլադիմիր Գերչիկովը 20-րդ դարի վերջին մշակել է մի համակարգ, որը մարդկանց բաժանում է շարժառիթավորման 5 տեսակի:

Շարժառիթավորման յուրաքանչյուր տեսակ բնորոշ է ցանկացած աշխատակցի, սակայն գերակշռում են մեկ կամ երկուսը: Հատկանշական է, որ 4 մոտիվացիոն տեսակ ցանկանում է հաջողության հասնել իրենց կարիերայում (թեկուզ տարբեր ձևերով), իսկ հինգերորդ տեսակը խուսափում է պատասխանատվությունից՝ վախենալով հանրային քննադատությունից:

Այս թեստը թույլ է տալիս բացահայտել անձի տիպը՝ ըստ աշխատանքային շարժառիթավորվածության: Թեստը բաղկացած է 23 հարցից, որտեղ փորձարկվողը հնարավորություն է ունենում ընտրել առաջարկվող տարբերակներից իրեն ամենաբնորոշ տարբերակը: Կան հարցեր, որոնց կարող են տալ մեկից ավելի պատասխաններ: Թեստը ներկայացնում է թե՛ իրավիճակներ, թե՛ երևույթներ:

Մեթոդիկան ունի հատուկ բանալի, որի միջոցով իրականացնում ենք վերլուծություն :Արդյունքում ստանում ենք հետևյալ տեսակներից մեկը:

1. **Գործիքային** (Կատարողական). այս տեսակի աշխատակիցների համար աշխատանքն ինքնին ոչ մի արժեք չունի. նրանց միայն աշխատավարձն է հետաքրքրում: Այսպիսի աշխատակիցը ցանկացած տիպի աշխատանք կկատարի առավելագույն նվիրումով, միայն թե իրեն բարձր վարձատրեն: Կազմակերպության ղեկավարը այսպիսի աշխատակցի մոտիվացիան խթանելու համար պետք է ակնառու դարձնի նրա կատարած աշխատանքի և վարձատրության միջև կապը, ինչպես նաև արդյունավետ աշխատանքի համար տրամադրի պարգևատրումներ:

2. **Մասնագիտական**. այս տեսակի աշխատակիցները, հակառակը, գնահատում են ոչ թե վաստակած գումարը, այլ բուն աշխատանքի բովանդակությունը: Նրանք հնարավորություն են փնտրում ապացուցելու, որ եզակի են և կարող են կատարել տարբեր բարդության աշխատանք:

3. **Սեփականատիրիրական** (տնտեսական). այս տեսակի աշխատակիցները ձգտում են աշխատանքի ծավալի և արդյունքների ամբողջ պատասխանատվությունը և հանձնառությունը վերցնել իրենց վրա: Նրանք պատրաստ են կատարել ամբողջ աշխատանքն առավելագույնս նվիրումով և չպահանջել բարձր վարձատրություն, սակայն կգերադասեն կատարել այն առանց հսկողության:

4. **Անձնվեր** (հայրենասիրական) . այս տեսակի աշխատակիցն առաջին հերթին ցանկանում է օգտակար լինել իր կազմակերպությանը:Նա առավել գնահատում է ընդհանուր գործի արդյունավետությունը ու ղեկավարության կողմից իր արժանիքների գնահատումը, քան աշխատավարձը կամ աշխատանքի հեղինակությունը:

5. **Խուսափողական** (լյումպերացված). այս տեսակի աշխատակիցը խուսափում է աշխատանքից և միայն անում է այն, ինչի համար չի ենթարկվի կարգապահական տույժերի: Կազմակերպության ղեկավարն այսպիսի աշխատակիցներին շարժառիթավորելու համար կարող է կիրառել բացասական շարժառիթավորման այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են խիստ հսկողությունը, կարգապահական տույժերի կիրառումը, աշխատանքը կորցնելու վախը և այլն: Թվարկված յուրաքանչյուր տիպին բնորոշ է իր շարժառիթավորման համակարգը [2]:

Աշխատանքի հիմնական նպատակն է բացահայտել երիտասարդ աշխատակիցների շարժառիթավորվածության մակարդակը: Առարկան՝ կազմակերպություններում երիտասարդ աշխատակիցների շարժառիթավորման գործընթացն է:

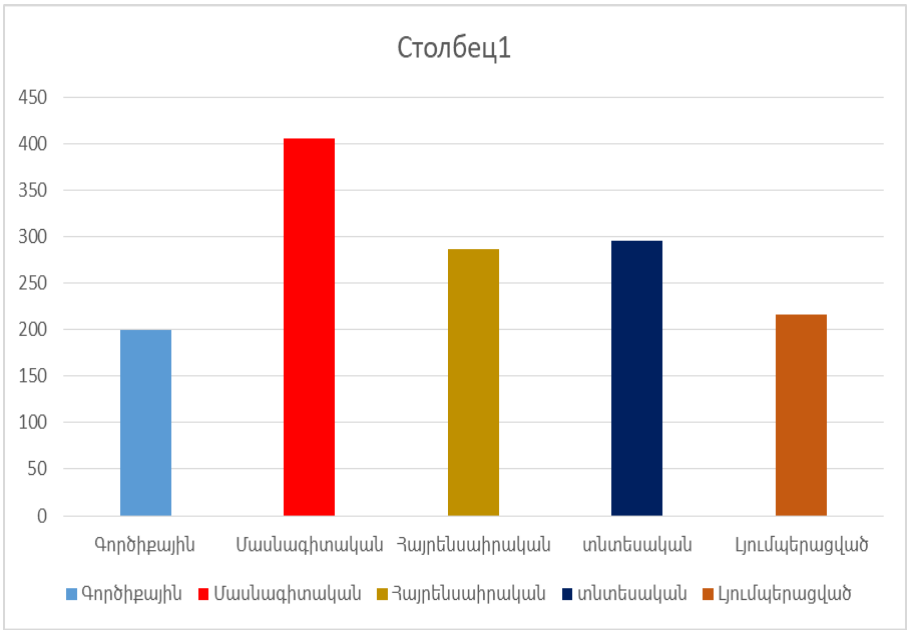

Գերչիկովի թեստի արդյունքում պարզ է դառնում, որ հետազոտությանը մասնակցած քսան աշխատակիցներից ոչ մեկ չէր պատկանում գործիքային տիպին, 15-ը պատկանում էին մասնագիտական, 1-ը հայրենասիրական, 3-ը տնտեսական, 1-ը լյումպերացված տիպին:

Կազմակերպությունում գերակշռում են մասնագիտական տիպի աշխատակիցները.

- Նրանք ունեն նպատակասլացության բարձր շարժառիթավորվածություն, գնահատում են ոչ թե գումարը, այլ հենց աշխատանքի բովանդակությունը, ցուցաբերում են հետաքրքրվածություն:
- Հնարավորություններ են փնտրում ապացուցելու, որ կարող են կատարել աշխատանք, որը ոչ բոլորը կարող են կատարել,հետաքրքրված են բարդ առաջադրանքներով
- Ինքնահաստատվում են իրենց մասնագիտական կարողությունների միջոցով:
- Չեն համաձայնվում անհետաքրքիր աշխատանք կատարել ,ինչքան էլ վճարեն
- Կարևոր են համարում ազատությունը օպերատիվ աշխատանքներում
- Կարևորում են մասնագիտական ճանաչումը, որպես լավագույնը մասնագետ:
- Կարևորում են իրենց և կոլեգաների կոմպետենտությունը,
- Աշխատանքում հմտանալու ցանկությունն է ամեն օր ստիպում գնալ աշխատանքի:

Նրանց բնորոշ է՝

- Վստահությունը իրենց ուժերի նկատմամբ
- Պատասխանատվությունը
- Համառությունը
- Հաջողության հասնելու ձգտումը
- Նախաձեռնողականությունը:

Մասնագետները մեծ կարևորություն չեն տալիս գումարի չափին, հարցարանի բաց հարցերին պատասխանելիս հետազոտվողները հազվադեպ են նշել գումարի կարևորության մասին, քանի որ հասարակական կազմակերպությունները հիմնականում իրենց գործունեությունը ծավալում են դեպի սոցիումը, նրա բարեկեցությունը, պաշտպանությունը և զարգացումը: Աշխատակիցները նշել են, որ հենց բուն աշխատանքն է նրանց ստիպում գնալ աշխատանքի :

Ինչպես շարժառիթավորել մասնագիտական տիպին

- Ընկերության հաշվին սովորելու հնարավորություն ընձեռեք, առաջ մղեք,
- ճանաչեք ձեռքբերումները,
- մի վերահսկեք ամեն քայլը:
- հենց այնպես մի վճարեք, նպատակներ դրեք, օրինակ, որ վերապատրաստումից հետո աշխատավարձը բարձրացվի՝ հաջողված արդյունքների դեպքում:

Եզրակացություն

Ամփոփելով հետազոտության տեսական և փորձարարական վերլուծության արդյունքները կարող ենք հանգել հետևյալ եզրակացություններին .

- Անկախ անձի տարիքից, հասարակությունում զբաղեցրած դիրքից, պաշտոնից, ընտրած մասնագիտությունից, աշխատանքի ոլորտից՝, յուրաքանչյուրն ունի իր պահանջմունքները և հետևաբար, մոտիվացիան անհատական է և ունի իր առանձնահատկությունները: Մոտիվացիան հնարավոր է այն դեպքում, երբ գոյություն ունի հստակ ընդգծված կապ աշխատանքի արդյունքների և նրա հետևանքների միջև: Դրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, որ արտաքին նյութական մոտիվացիան

գործում է միայն այն ժամանակ, երբ գործադրած ջանքերի և պարգևատրման միջև կապը հստակ է:

- Կազմակերպությունը մշակում և կիրառում է խթանման ձևերը համահունչ իր մոտիվացիոն համակարգին, և ժամանակ առ ժամանակ պետք է վերանայի այն և հնարավորության դեպքում անընդհատ փոփոխի այդ միջոցները, որպեսզի աշխատակիցներին կարողանա շարունակաբար պահել մոտիվացված:
- Շարժառիթավորում հնարավոր է այն դեպքում, երբ գոյություն ունի հստակ ընդգծված կապ աշխատանքի արդյունքների և նրա հետևանքների միջև: Դրանով է բացատրվում այն հանգամանքը, որ արտաքին նյութական շարժառիթավորումը գործում է միայն այն ժամանակ, երբ գործադրած ջանքերի և պարգևատրման միջև կապը հստակ է:
- Ամփոփելով կասենք, որ անհնար է աշխատակիցներին մեկ ակնթարթում դարձնել մոտիվացված, ներգրավված ու աշխատանքով հետաքրքրված: Այդպիսի արդյունքի համար պետք է երկար ու նպատակաուղղված աշխատանք տանել:

Գրականության ցանկ

1. Պետրոսյան Մ, Ջավադյան Ա, Ամիրյան Դ, Անձը եւ պաշտոնը, Երևան,
2. Խաչատրյան Ռոբերտ ,Հովհաննիսյան Սամվել ,Սարգսյան Կարեն ,Հովսեփյան Անի ‹‹Կառավարչական հմտություններ›› -ուսումնամեթոդական ձեռնարկ Հեղինակային հրատարակություն Երևան | 2020
3. Бексултанова А.И. Система стимулирования эффективной деятельности работников. // Молодой ученый. 2016. № 1 (105).
4. Веснин В.Р. Основы менеджмента/ В.Р. Веснин. - М.: Триада-ЛТД, 1996.
5. Маслоу А.Х. Теория мотивации: Учебник – 1-е изд., перераб. и доп. – М 60 М.: ИНФРА-М,2009. –(Высшее образование)
6. Эльконин Д.Б. Детская психология: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Под ред. Эльконина Б.Д.; 4-е изд. Москва: Издательский центр "Академия", 2007. ("Классическая учебная книга")
7. DR.CHANDRAKANT VARMA IMPORTANCE OF EMPLOYEE MOTIVATION [Электронный ресурс] URL:

ОСОБЕННОСТИ И МОТИВЫ ТРУДОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОЛОДЕЖИ

КАРИНЕ КАЗАРЯН

Академия искусств и гуманитарных наук «Рослин», 3-й курс

Резюме-мотивация одно из самых эффективных средств, влияющих на поведение сотрудника и важнейший фактор, влияющий на повышение производительности труда, при его отсутствии прогресс организации был бы невозможен: Ясно одно: у каждого есть свои особенности мотивации, и если мы хотим разработать набор инструментов мотивации в какой-либо организации, то мы обязательно должны сначала понять основные потребности сотрудников, а затем разработать эти инструменты:

Ключевые слова-работа, мотивация,сотрудники ,руководитель, деятельность , организация , цель, стимул, мотивация.

FEATURES OF MOTIVATION AND WORK ACTIVITY OF YOUNG PEOPLE

KARINE GHAZARYAN

Academy of Arts and Humanities "Roslin", 3rd year

Resume-motivation is one of the most effective means influencing employee behavior and the most important factor influencing productivity improvement, in its absence, the progress of the organization would be impossible: One thing is clear: everyone has their own motivation characteristics, and if we want to develop a set of motivation tools in any organization, then we must first understand the basic needs of employees, and then develop these tools.

Keywords-work, motivation,employees,manager, activity , organization, goal, incentive, motivation.

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ОТРАЖЕНИЕ ГЕДОНИСТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ АВТОРОВ “ПОТЕРЯННОГО ПОКОЛЕНИЯ”

ВИКТОРИЯ БАБАЯН
студентка 3-го курса

Аннотация: В данной статье рассматривается отражение темы гедонизма в творчестве писателей потерянного поколения, в частности Ф. С. Фицджеральда, Э. М. Ремарка и Э. Хемингуэя. В изучаемый период наблюдается рост гедонистических настроенийв обществе на фоне эпидемий, войны и попыток человечества справиться с последствиями, вызванными данными бедствиями. Проводятся также параллели с современностью.

Ключевые слова: потерянное поколение, гедонизм, век джаза, послевоенное общество, пандемия, карнавальная культура.

На протяжении последних лет исследователями-культурологами особо акцентируется рост гедонистических настроений в современном обществе постмодерна. Ограничения в разных сферах человеческой жизнедеятельности, вызванные пандемией COVID-19, регулярное проведение исторических параллелей с пандемией испанки, в свою очередь, обусловили интерес к реалиям 1920-х годов. Выявление гедонистических идей в творчестве писателей потерянного поколения, на наш взгляд, является актуальной и малоизученной проблематикой на стыке филологии, культурологии, искусствоведения и философии.

Традиционно гедонизм воспринимается как философско-этическое учение, сторонники которого считают, что смыслом жизни и высшим благом является удовольствие, во всех его проявлениях и противопоставляется аскетизму. “Стремление к наслаждению в гедонизме рассматривается как основное движущее начало человека” [1]. Одним из основоположников гедонизма является древнегреческий философ Аристипп, живший в V-IVвв. до нашей эры, который считал, что достижение чувственного удовольствия есть высшее благо. Эпикур же рассматривал удовольствие как отсутствие боли и страдания. Философы XVII-XVIIIвв. противопоставлялирелигиозному истолкованию нравственности гедонистическое восприятие морали, в результате чего, в частности во Франции, гедонизм стал восприниматься как стремление к простейшим, считавшимся в обществе признаками аморального поведения, удовольствиям. Подобные тенденции были объективно обусловлены сменой “темной” средневековой парадигмы “галантным” мировоззрением эпохи Возрождения и Нового времени. Возрождение же философского подхода к изучению гедонизма связывается с именем И. Бентама (1748-1832), который является также одним из основателей утилитаристского движения в философии, часто отождествляющегося с гедонизмом.

Гедонистические настроения возникли в европейском и американском обществе и после Первой мировой войны, что не могло не найти свое отражение в творчестве авторов потерянного поколения. В рамки последнего определения, предложенного американской писательницей Г. Стайн (1874-1946) в беседе, позднее зафиксированной Э. Хемингуэем в повести “Праздник, который всегда с тобой” (1966), в широком смысле включается поколение ощущающих отчужденность от общества людей, прошедших Первую мировую войну, что привело как к их физическому, так и духовно-моральному травмированию. В узком же смысле под данным понятием подразумеваются американские и европейские авторы, творившие между двумя мировыми войнами (в частности – Э. Хемингуэй, Ф. С. Фицджеральд, Э. М. Ремарк). Впервые выражение было опубликовано в качестве эпиграфа (“Все мы – потерянное поколение”) повести Э. Хемингуэя “И восходит солнце” (1926).

Одним из синонимичных “потерянному поколению” культурологических определений является “век джаза” (“эпоха джаза”). Данным понятием, введенным Ф. С. Фицджеральдом, обозначается период американской истории с конца Первой мировой войны до начала Великой депрессии 1929 года. Сам писатель под словом джаз не имел ввиду лишь популярное в 1920-х годах в США музыкальное направление. В своем эссе “Отзвуки века джаза” Фицджеральд пишет. “Слово "джаз", которое теперь никто не считает неприличным, означало сперва секс, затем стиль танца и, наконец, музыку” [2]. Как пишет А. А. Степанова, “Ф. С. Фицджеральд не только дал эффектное название и культурную характеристику этой эпохе (в основе которой – «сиюминутная радость», «лихорадочный гедонизм», «испепеляющая жажда жить – сегодня, немедленно, здесь и сейчас» и в то же время «ощущение распада былого миропорядка, словно бы взорванного войной», ощущение «распавшейся связи времен и неожиданно возникшего вакуума между разными поколениями»), но и акцентировал в ней два важных момента: во-первых, связь с карнавалом («Америка затевала самый массовый, самый шумный карнавал за всю свою историю»); во-вторых, связь с Первой мировой войной и потерянным поколением” [3]. Подобные “карнавальные” описания особо ярко отображены в романе “Великий Гэтсби”. Хоть сам роман больше и сконцентрирован на других темах, но так или иначе он пропитан именно гедонистическими красками:“Раза два или даже три в месяц на виллу являлась целая армия поставщиков. Привозили несколько сот ярдов брезента и такое количество разноцветных лампочек, будто собирались превратить сад Гэтсби в огромную рождественскую елку. На столах, в сверкающем кольце закусок, выстраивались окорока, нашпигованные специями, салаты, пестрые, как трико арлекина, поросята, запеченные в тесте, жареные индейки, отливающие волшебным блеском золота. В большом холле воздвигалась высокая стойка, даже с медной приступкой, как в настоящем баре, и чего там только не было — и джин, и ликеры, и какие-то старомодные напитки, вышедшие из употребления так давно, что многие молодые гостьи не знали их даже по названиям” [4]. Данный отрывок показывает шикарность проводимых вечеринок в особняке Гэтсби, в своеобразно смутные времена – в некотором смысле, американский аналог “пира во время чумы”.

Романы Э. М. Ремарка, сосредоточенные на после военных временах, пропитаны духом гедонизма: описания, диалоги, цели героев, стиль повествования – все окутано гедонистической атмосферой. Сюжетные линии закручиваются вокруг, травмированных тем или иным способом, героев, которые, не смотря на свои многочисленные трудности, стремятся получить от жизни все возможное. Так в романе “Три товарища” переплетаются судьбы трех друзей, недавно вернувшихся с фронта и не имеющих ничего, которые пытаются строить “новую” жизнь, и смертельно больной девушки не имеющей шанс на спасение. Эта компания стремится наслаждаться жизнью, окунается с головой в чувства, не имеющие никакого будущего и находит светлые моменты в окружающей их жизнь безнадеге.

В контексте данного исследования, на наш взгляд, интересным является диалог из этого романа о разных путях достижения удовольствия:

“- Блюз, - сказал он мне. – Чудесно. Хотите потанцевать? / - Нет! – ответил я. / - Жаль. “/ - А ты попробуй, Робби”, - сказала Пат. / - Лучше не надо. “/ Ну почему же”, - спросил Бройер. / - Мне это не доставляет удовольствие, - ответил я неприветливо, - да и не учился никогда. Времени не было. Но вы, пожалуйста, танцуйте, я не буду скучать …. Я показал на свою рюмку. – это тоже своего рода танец” [5, 167].

В другом фрагменте романа фигурирует занимательный диалог о преобладании главенства физических сторон человеческой жизни над духовной составляющей, где проявляется явный гедонистический посыл: “Ленц повесил мне на шею маленькую черную фигурку на тонкой цепочке. / - Так! Это против несчастий, грозящих свыше. А против повседневных бед – вот подарок Отто! Шесть бутылок рома, которые вдвое старше тебя самого …. Ленц жадно посмотрел на шеренгу бутылок … Мы стали принюхиваться / - Отто, аромат сказочный. Нужно обратиться к самой высокой поэзии, чтобы найти достойное сравнение. / - Да, такой ром слишком хорош для нашего мрачного сарая!” [5, 16-17].

Об обильном употреблении алкогольных напитков в Европе 1920-х годов, в частности для достижения удовольствия, пишет и Лауреат Нобелевской премии по литературе Эрнест Хемингуэй: “В Европе в те дни мы считали вино столь же полезным и естественным, как еду, а кроме того, оно давало ощущение счастья, благополучия и радости. Вино пили не из снобизма и не ради позы, и это не было культом: пить было так же естественно, как есть, а мне – так же необходимо, и я не стал бы обедать без вина, сидра или пива” [6]. Ранее творчество Э. Хемингуэя (“И восходит солнце”, “Прощай оружие”) пропитано морально-философскими рассуждениями о войне и мире, боли и удовольствиях, нередко перетекающих из одного в другое. Герои хемингуэевских романов, также как и романов Ремарка, постоянно заняты поиском возможных психологических механизмов преодоления послевоенных травм, которыми часто становятся гедонистические подходы к жизни.

Исследователь творчества Э. Хемингуэя А Старцев, анализируя повесть “И восходит солнце”, связывая постоянный поиск развлечений бывших участников мировой войны с невозможностью адаптироваться в послевоенном мирном обществе, пишет:

“Герои романа – почти все бывшие фронтовики – постоянно ищут развлечений, отчасти чтобы забыться, они опустошены, и им трудно остаться наедине с собой” [7]. В одном из эпизодов романа “Три товарища” проскальзывает обратная точка зрения по отношению к возможности преодоления послевоенного опустошения с помощью повседневного употребления алкоголя у некоторых представителей данного поколения:“Я поставил на стол коньяк, джин и два стакана. / - А себе?, - спросил Готтфрид. / - Я не пью. / - Что такое? С чего бы так? / - Потому, что это проклятое пьянство больше не доставляет мне никакого удовольствия. / Ленц некоторое время разглядывал меня. / - У нашего ребенка не все дома, Отто, - сказал он немного погодя” [5, 55].

Учитывая отображение гедонистических позиций в творчестве авторов потерянного поколения, а также параллели между пандемиями COVID-19 и испанки, в 2020 году было создано “фейково”-пародийное письмо от имени Ф. С. Фицджеральда, которое было опубликовано в юмористическом интернет издании McSweeney’su впоследствии получило широкое распространение в социальных сетях. В данном письме Фицджеральд, оказавшись в условиях карантинных ограничений, якобы пишет: “… почти все горожане скрылись в своих квартирах, и небеспричинно. Сейчас кажется модным избегать общественных мест. Даже баров, о чём я сказал Хемингуэю, за что он толкнул меня в живот. В ответ я спросил его, мыл ли он руки. Он их не мыл. И даже не думал отпираться. Он считает, что это обычный грипп. Интересно, кто ему такое сказал. Администрация предупредила всех, что надо на месяц запастись необходимым. Мы с Зельдой купили красного вина, виски, рома, вермута, абсента, белого вина, хереса, джина и, упаси господи, бренди, если понадобится…” [8].

Исходя из вышеуказанного можно заключить, что в представлении гедонистических идей в творчестве авторов потерянного поколения можно условно выделить описательный (Ф. С. Фицджеральд), атмосферный (Э. М. Ремарк) и идеологическо-содержательные (Э. Хемингуэй) подходы. В заключении также хотелось бы подчеркнуть, что в процессе выработки механизмов преодоления проблемных ситуаций, диктуемых современными реалиями, на наш взгляд, особо важным являются нахождение исторических параллелей и изучение предшествующего опыта, отраженного, в частности, и в произведениях художественной литературы.

Литература

1. Гедонизм // Большая Советская Энциклопедия, том 6, изд. “Советская энциклопедия”, Москва, 1971, стр. 180.

2. Фицджеральд Ф. С., Отзвуки века джаза, https://www.litmir.me/br/?b=71376&p=2 (дата обращения: 15.04.2022).

3. Степанова А. А., Синкопы джазового века в реквиеме Первой мировой: Ричард Олдингтон и Отто Дикс, https://cyberleninka.ru/article/n/sinkopy-dzhazovogo-veka-v-rekvieme-pervoy-mirovoy-richard-oldington-i-otto-diks (дата обращения: 15.04.2022).

4. Фицджеральд Ф. С., Великий Гэтсби, стр.9, http://loveread.ec/read_book.php?id=-11630&p=9 (дата обращения: 15.04.2022).

5. Ремарк Э. М., Три товарища, АО “Вита-Центр” Москва, 1992, стр. 167.

6.Хемингуэй Э., Праздник, который всегда с тобой // Эрнест Хемингуэй, Собрание сочинений, том четвертый, изд. “Художественная литература”, Москва, 1968, стр. 495.

7. Старцев А., Молодой Хемингуэй и “потерянное поколение” // Эрнест Хемингуэй, Собрание сочинений, том первый, изд. “Художественная литература”, Москва, 1968,.

8. Что не так с карантинным письмом Фицджеральда. История эпистолярного фейка наших дней, https://www.filmpro.ru/materials/71915 (дата обращения: 15.04.2022).

ՀԵԴՈՆԻՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸՆԿԱԼՄԱՆ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ «ԿՈՐՈՒՍՅԱԼ ՍԵՐՆԴԻ» ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԲԱԲԱՅԱՆ – 3րդ կուրս

Ամփոփագիր. քննվում է կորուսյալ սերնդի ներկայացուցիչ հեղինակների՝ մասնավորապես, Ֆ. Ս. Ֆիցջերալդի, Է. Մ. Ռեմարկի և Է. Հեմինգուեյի ստեղծագործություններում հեդոնիզմի թեմայի արտացոլումը: Հետազոտվող ժամանակահատվածում՝ համաճարակների, պատերազմի և դրանց հետևանքների հաղթահարմանը նպատակաուղղված քայլերի ֆոնին հասարակության մեջ հեդոնիստական տրամադրությունների աճ է դիտարկվում: Անց են կացվում նաև զուգահեռներ ժամանակակից իրողությունների հետ:

Հիմնաբառեր՝ կորուսյալ սերունդ, հեդոնիզմ, ջազի դար, հետպատերազմյան հասարակություն, համաճարակ, դիմակահանդեսային մշակույթ:

THE REFLECTION OF THE HEDONISTIC WORLDVIEW IN THE WORKS OF THE AUTHORS OF THE “LOST GENERATION”

VIKTORIA BABAYAN – 3th year student

Summary: The given article discusses the topic of hedonism in the works of writers of the lost generation, F. S. Fitzgerald, E. M. Remarque and E. Hemingway in particular. During the period under study, there was an increase in hedonistic sentiments against the backdrop of epidemics, war and attempts by humankind to cope with the consequences caused by these disasters within the studied period. Parallels with the present are also discussed.

Key words: lost generation, hedonism, jazz age, post-war society, pandemic, carnival culture.

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ և ԴԵՐԱՆՎԱՆԱԿԱՆ ՁԱԵՐԻ ՍԽԱԼ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Երևանի §Հայբուսակ¦ համալսարան, §Ռոսլին¦ ակադեմիա, 3-րդ կուրս

Բանալի բառեր. դերանուն, անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, անորոշ, որոշյալ, ժխտական:

20-րդ դարի սկզբին լեզվաբանության մեջ դեռևս դերանունը համակարգված խոսքիմաս չէր: Հիմնականում տարբերակվում էին անուն խոսքի մասերը: Մեծանուն բանասեր Մ. Աբեղյանը դերանունը դիտարկում էր այլ խոսքի մասերի մեջ՝ հաշվի առնելով նրա՝ առարկա, բայի ու առարկայի հատկանիշ ցույց տալը: Այսպես օրինակ՝ նա անձնական դերանունները՝ ես, դու, նա և այլն, համարում էր գոյականական, մյուս դերանուններից շատերը՝ այս, ոչ մի, որոշ, բոլոր, քանի՞ և այլն, ածականական և այլն:

Այսինքն՝ Աբեղյանի կարծիքով՝ դերանունների մեջ առկա է գոյականական, ածականական և մակբայական իմաստ: Ուստի և դրանք դասակարգվում էին այդ խոսքի մասերի մեջ որպես դրանց առանձին տեսակ՝գոյական դերանուն, մակբայ դերանուն և այլն:

Պետք է նշել, որ 20-րդ դարի կեսերից արդեն քերականական աշխատություն-ներում դերանունների այսպիսի ըմբռնումը և այս անվանումների գործածությունը դառնում է սովորական ու ընդունելի: Օրինակ՝ ակադեմիկոս Գ. Բ. Ջահուկյանը Աբեղյանի նման դերանունների մեջ տեսնում է առարկայնության, հատկանշության, հատկանիշի հատկանիշ ցույց տալու հատկություններ և դրանք համարում խոսքի առանձին մասեր՝ գոյական դերանուն, ածական դերանուն, քանակական դերանուն, մակբայական դերանուն…[1]:

Այսօր արդեն դերանունը դպրոցներում և բուհերում դասավանդվում է որպես առանձին խոսքի մաս:

Դերանուն կոչվում են այն բառերը, որոնք ցույց են տալիս առարկա, հատկանիշ, թիվ և թվական կարգ առանց մատնանշելու, առանց տարբերակման՝իբրև նրանց ընդհանուր անուն: Ելնելով դերանվան խոսքիմասային ընդհանուր իմաստից, նրա ձևաբանական և շարահյուսական առանձնահատկություններից՝ դերանունները դասակարգվում են հետևյալ տեսակների՝անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, որոշյալ, անորոշ, ժխտական:

Դերանունները օգտագործվում են գործառական բոլոր ոլորտներում, հատկապես գեղարվեստական գրականության մեջ և առօրյա-խոսակցական ոճում: Սա ունի ինչպես առավելություններ, այնպես էլ թերություններ: Ճիշտ է, այն նպաստում է լեզվի զարգացմանը, սակայն լեզվական սխալ ձևերը այնքան են տարածվում, երբեմն արմատակալում բանավոր խոսքում, որ սխալների նկատելը դառնում է շատ դժվար, և դրանք տարածվում են նաև գրավոր խոսքում՝ մամուլում, հնչում են հեռուստաեթերից:

Քննարկենք դերանունների սխալները:

Ամենատարածված սխալը, որ հնչում է գրեթե ամենուր, անգամ կրթված, բանիմաց անձանց կողմից, անձնական դերանունների՝ սխալ հոլովով կիրառություններն են մի քանի կապերի հետ: Մոտ, վրա, համար, պես, նման կապերի հետ գոյականները դրվում են սեռական հոլովով, օր.՝ **ուսանողի համար, իսկ անձնական դերանունները՝**

[1]Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Երևան, 1974:

տրական հոլովով, օր.՝ ինձ համար, ոչ թե իմ համար, մեզ մոտ, ոչ թե մեր մոտ, քեզ վրա, ոչ թե քո վրա և այլն: Այս սխալները համատարած կիրառություն ունեն այժմ, և եթե հայոց լեզուն իրոք լավ չես տիրապետում, դրանք չես էլ կարող նկատել: Կարող ենք հազարավոր նման սխալների օրինակներ բերել, քանի որ երգարվեստում, գեղարվեստական գրականության մեջ, մամուլում ու եթերում դրանք շատ են: Սահմանափակվենք մի երկուսով: Օրինակ՝ Յութուբ կայքի մի տեսանյութում տեսնում ենք՝ ինչպես է հայտնի երգիչ Արամոն ասում՝ «Ազնավուրը իմ համար մոլորակ է»: Կամ հայտնի ռեփեր Միշոյի երգը հենց վերնագրված է՝ «Իմ ու քո համար»: Անձնական դերանունների տարածված սխալներից մեկը ինքը դերանվան սխալ հոլովաձևի կիրառությունն է: **Իրեն հետ, իրեն սիրտը** ձևերը սխալ են, հնացած, դրանց փոխարեն պիտի լինի **իր հետ, իր սիրտը**:

Վերջին տարիներին, մանավանդ «Անտարես» հրատարակչության գրքերում ակնառու մի սխալ է հանդիպում: Դուք քաղաքավարական դերանունը և նրա հոլովված ձևերչը գրվում են փոքրատառով, ինչը ոչ միայն ոճապես, այլև քերականորեն սխալ է: Այն պետք է գրվի միմիայն մեծատառով: Օր.՝ **Ես Ձեզ լավ գիտեմ, պարոն Մանուկյան:**

Շատ սխալներ կապված են հարցական դերանունների կիրառությանը: Հատկապես շատ տարածված սխալ է **Ինչպե՞ս է քո անունը** կամ նման նախադասությունները: Սովորաբար ճիշտն իմացողը կարող է պատասխանել՝ լավ է, ինչը կշփոթեցնի հարցնողին: Ճիշտ ձևը պետք է լինի՝ **Ի՞նչ է անունդ**: Շատ կոպիտ սխալ է ինչու՞ դերանվան գործածումը համար կապի հետ, պետք է լինի ոչ թե **ինչու՞ համար, այլ ինչու՞ կամ ինչի՞ համար**,որ իրար համարժեք են: Շատ հաճախ էլ **ինչպե՞ս** դերանվան փոխարեն լսում ենք **ո՞նց** դերանունը, որը ոչ գրական է, սակայն պետք է փաստենք, որ այս սխալը լեզվաբանների կողմից այժմ այդքան էլ մերժելի չէ:

Հաջորդ տարածված լեզվական սխալը, որ առնչվում է դերանուններին, վերաբերում է **ոչ մեկը** ժխտական դերանվան սխալ, առանց ը հոդի կիրառությանը: Ոչ միայն բանավոր խոսքում, այլև հաճախ գրավոր խոսքում ոչ մեկը հնչվում է առանց ը կամ ն հոդի: Ինչպես ածականներից սառը և դառը, թվականներից ինը և տասը բառերի, այնպես էլ կոպիտ սխալ է ոչ մեկը դերանվան առանց հոդի՝ ոչ մեկ ձևը: Սխալ կիրառությունը խոսում է այն մասին, որ մարդը լավ չգիտի հայերեն:

Հարցական դերանուններից ինչը հոլովվող դերանունը օգտագործում են սխալ հատկապես մեծահասակները: В чем дело կառույցը հայերենում թարգմանվել է բառացի՝**Ինչո՞ւմն է բանը կամ Բանը նրանում է**: Ռուսաբանության այս սխալ ձևը մերժելի է, ճիշտը պիտի լինի՝ **Ի՞նչն է կամ ո՞րն է խնդիրը**:

Գրավոր խոսքում սխալ կիրառություն ենք տեսնում **ինչ-որ** անորոշ դերանվան: Այն չի գրվում գծիկով, իրականում եթե այս դերանունը հանդես է գալիս առարկայի հետ, ապա գրվում է գծիկով, եթե բայի հետ՝ապա առանց գծիկի: Օր.՝**ինչ-որ աղջիկ, բայց ինչ որ ասաց:**

Որոշ և քանի դերանունները ևս սխալ են օգտագործվում: Որոշ դերանունը մատնանշում է միայն առարկայի հատկանիշ՝որոշ աղջիկներ և կոպիտ սխալ է որոշներ ձևը: Քանի՞ դերանունը կարող է ստանալ գոյականական կիրառություն՝**քանիսը**, բայց

կրկին սխալ է օգտագործել **քանիսները** ձևը: Այնինչ մենք շարունակ տեսնում ենք այս սխալները անգամ կրթված մարդկանց խոսքում:

Մեկ այլ, շատ գործածվող սխալը կապված է ամբողջ և բոլոր որոշյալ դերանուններին: Ամբողջ դերանվան հետ սովորաբար հանդես է գալիս հավաքական գոյական կամ միայն եզակի թվով գոյական, օր.՝**ամբողջ ուսանողությունը, ամբողջ շենքը, իսկ բոլոր դերանվան հետ՝ հոգնակի թվով՝ բոլոր շենքերը:**

Թերևս ամենատարածված սխալներից է անորոշ **այլք** դերանվան սխալ **այլոք ձևը**, որի համատարած սխալ կիրառությունը կարծես օրինաչափություն է դարձել: Այլոց գրաբարյան սեռական հոլովաձևի նմանությամբ գործածվում է այլոք ձևը, այնինչ ճիշտը այլքն է:

Երբեմն գրական խոսքում կան կեղծ գրական ձևերի գործածում, որոնք չեն արտահայտում լեզվի կանոնավոր իրողությունները: Այսպես օրինակ՝ հայերենում կա 2 նա դերանուն՝անձնական և ցուցական, 1-ինը օգտագործվում է անձերի, 2-րդը՝իրերի առումով: Շատ հաճախ տեսնում ենք, որ նաև նրանք ցուցական դերանունների փոխարեն օգտագործում են սա, սրանք, դա, դրանք դերանունները: Այնինչ ընդհանրապես սխալ չէ առաջինների գործածումը: Օր.՝**Վարագույրները շարժվում են քամուց. նրանք մաշված էին:**

Ահա տեսանք թե դերանվան սխալ կիրառված ինչպիսի ձևեր կային:

Ցանկալի է, որ բոլորը օգտագործեն դերանունների ճիշտ ձևերը:

Եվ մանկավարժության կարևոր առաքելությունն այն է, որ սովորեցնի դերանունների ճիշտ կիրառությունները, որպեսզի խուսափենք հետևյալ սխալներին ականատես լինելուց, ինչպես նաև այն, որ բոլորն էլ կարողանան դերանունները ճիշտ կիրառել իրենց խոսքում և խոսեն գրագետ ու գեղեցիկ:

Դերանունների և դերանվանական ձևերի սխալ գործածությունը ժամանակակից հայոց լեզվում

Ամփոփում. Սույն հոդվածում մենք անդրադառնում ենք դերանունների և դերանվանական ձևերի սխալ կիրառությանը ժամանակակից հայոց լեզվում :

Ամենատարածված սխալը, որ հնչում է գրեթե ամենուր անձնական դերանունների՝ սխալ հոլովով կիրառություններն են մի քանի կապերի հետ:

Շատ սխալներ կապված են հարցական դերանունների կիրառությանը:

Հաջորդ տարածված լեզվական սխալը, որ առնչվում է դերանուններին, վերաբերում է **ոչ մեկը** ժխտական դերանվան սխալ, առանց ը հոդի կիրառությանը:

НЕПРАВИЛЬНОЕ УПОТРЕБЛЕНИЕ МЕСТОИМЕНИЙ МЕСТОИМЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ.

АНАИТ МАРГАРЯН

Резюме: В этой статье мы говорим о неправильном использовании местоименных форм местоимений в современном армянском языке. Самая распространенная ошибка, которую почти везде совершают личные местоимения, — употребление неправильного

слога с множественными связями. Многие ошибки связаны с употреблением вопросительных местоимений. Следующая распространенная лингвистическая ошибка, связанная с местоимениями, не относится ни к одной из ошибок отрицательного местоимения без использования артикля.

Ключевые слова: местоимение, личное, указательное, ответное, вопросительное, относительное, неопределенное, определенное, отрицательное.

MISUSE OF PRONOUNS'S IN MODERN ARMENIAN

ANAHIT MARGARYAN

Summary: In this article, we refer to the misuse of pronouns's pronoun forms in the modern Armenian language. The most common mistake that personal pronouns make almost everywhere is to use the wrong syllable with multiple connections. Many mistakes are related to the use of interrogative pronouns. The next common linguistic error related to pronouns refers to none of the negative pronoun errors without the use of the article.

Key words: pronoun, personal, demonstrative, reciprocal, interrogative, relative, indefinite, definite, negative.

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТОКОВ В ПРОЦЕССЕ УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦЕЙ

МАРИЯ САХИНОВА
«Менеджмент» IV курс

Научный руководитель Г. Геворгян
ЕАУ, Институт экономики, менеджмента и информатики

Резюме. Чем больше информацией располагает организация о внутренней и внешней среде, тем большая вероятность ее устойчивого функционирования.

Ключевые слова. Информационные потоки, коммуникация, управленческие решения, обратная связь, шум

Чем больше информацией располагает организация о внутренней и внешней среде, тем большая вероятность ее устойчивого функционирования. Информация играет важную роль в обществе, она связывает между собой различные материальные и интеллектуальные виды деятельности людей и выступает важнейшим ресурс о жизнедеятельности. В управленческой деятельности и предметом, и средством, и конечным результатом является информация. Сейчас, как никогда, информация стала не только доступной, но и, в спорных случаях, заведомо фальсифицированной. Поэтому каждый руководитель, осознавая важность информации в своей деятельности, должен овладеть современными методами сбора, обработки и передачи информации.

Экономическая информационная система **(ЭИС)** связывают объект и систему управления_друг с другом и с внешней_средой посредством **4** информационных **потоков**:

1 - это информационный поток из внешней среды в систему управления, во-первых, он представляет собой поток нормативной информации, создаваемой государственными учреждениями с точки зрения законодательства, и, во-вторых, поток информации о рыночных условиях, создаваемых конкурентами, потребителями, поставщиками;

2 - это информационный поток из системы управления. система управления внешней средой, а именно: предоставление информации, в первую очередь финансовой, государственным органам, инвесторам, кредиторам, потребителям; маркетинговая информация потенциальным потребителям;

3 - это информационный поток от системы управления к объекту управления (прямая связь), представляющий собой набор плановой, нормативной и административной информации для реализации экономических процессов;

4 - представляет собой информационный поток от объекта управления к системе управления (обратная связь), который отражает учетную информацию о состоянии объ-

екта управления экономической системы (сырье, материалы, денежные, энергетические, трудовые ресурсы, готовая продукция и выполненные услуги) в результате реализации экономических процессов.

В процессе управления ключевым моментом рассматриваются управленческое решение, на разработку, принятие и реализацию которого направлены усилия и организационная деятельность профессиональных менеджеров. Начальный старт процессу принятия решений задает информация об изменениях во внешней среде, и о состоянии контролируемых параметров управляемого объекта, а воздействие осуществляется после выработки и принятия соответствующего решения (команда, приказ, распоряжение, план)[1]. Организация состоит из множества отделов, поэтому обмен информацией между ними необходим для координации задач и действий. Обмену информацией должно присходить сверху вниз или снизу вверх, а также вертикально и горизонтально. Основной целью процесса коммуникации является обеспечение понимания информации, которая является предметом обмена, то есть сообщений.

В процессе обмена информацией можно выделить четыре основных элемента.

1.Отправитель, человек, который генерирует идеи или собирает информацию и передает ее.

2.Сообщение, фактическая информация, закодированная с помощью символов.

3. Канал, средство передачи информации.

4. Получатель, лицо, которому предназначена информация и которое ее интерпретирует.

. Обмен информацией начинается с формулирования идеи или отбора информации. Прежде чем передать идею, отправитель должен закодировать ее с помощью символов, используя слова, интонацию и жесты (язык тела). Такое кодирование превращает идею в сообщение.

Потом отправитель использует канал для доставки сообщения (закодированной идеи или набора идей) получателю. Речь идет о физической передаче сообщения, которую многие люди ошибочно принимают за сам процесс общения. В то же время, передача - это лишь один из самых важных этапов, который нужно пройти, чтобы донести идею до другого человека. После того, как сообщение передано отправителем, получатель декодирует его. Декодирование - это перевод символов отправителя в мысли получателя.

После этого этапа первоначальный получатель становится отправителем и проходит все этапы процесса обмена информацией, чтобы передать свой ответ первоначальному отправителю, который теперь играет роль получателя.

Это называется обратной связью. При наличии обратной связи отправитель и получатель меняют свои коммуникативные роли. Обратная связь - это аналогичная реакция на услышанное, прочитанное или увиденное; информация (в вербальной или невербальной форме) отправляется обратно отправителю, указывая на степень понимания, доверия к сообщению, усвоения и согласия с сообщением.

Эффективный обмен информацией должен быть двунаправленным: обратная связь необходима, чтобы понять, в какой степени сообщение было воспринято и понято. Перед тем как обсуждать различные препятствия на пути обмена информацией, необходимо усвоить понятия — шум. Шум - это то, что искажает смысл [2]. Источники шума, которые могут создавать барьеры для обмена информацией, варьируются от языка (в вербальной или невербальной форме) до различий в восприятии, из-за которых может измениться значение в процессах кодирования и декодирования, Определенные шумы присутствуют всегда, поэтому на каждом этапе процесса обмена информацией происходит некоторое искажение смысла. Последние достижения в области информационных технологий могут способствовать улучшению обмена информацией в организациях. Персональный компьютер уже оказал огромное влияние на информацию, которую отправляют и получают менеджеры, вспомогательный персонал и работники. Электронная почта дает сотрудникам возможность отправлять письменные сообщения любому сотруднику организации.

Информированность работника после достижения критического уровня переходит в компетентность

Наличие устойчивого канала поступления информации увеличивает вероятность поступление нужной для работника информации, и при этом неопределенность ее (N) уменьшается. [3]

$$N = \sum_{i=1}^{n} P_i \, log P_i$$

Где P_i – вероятность поступления i-ой информации

Закон информированности требует от руководителей организации

- повышения квалификации своих сотрудников

-быстрее адаптироваться к быстро развивающимся технологиям и внедрить работу в управленческих процессах.

- увеличить информационное обеспечение рабочих для минимизирования ошибок в процессе деятельности.

-принять необходимость развивающегося искусственного интеллекта и уметь эффективно использовать их в управленческой деятельности т. е. во время принятия управленческого решения и во время коммуникации.

Список использованной литратуры

1. Gerald Tavermier, What’s the Problem,International Manegment, November 1979

2.Основы менеджмента: Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури Издательство "ИД «Вильямс»",2008, ст.121

3. Словарь-справочник менеджера/ Под ред. М.Г. Лапусты. – М .: ИНФРА-м М. М. Максимцев, Д. Е. Сорокин ,1996,ст.134

ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀՈՍՔԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՎՐԱ

ՄԱՐԻԱ ՍԱԽԻՆՈՎԱ - «Կառավարում» IV կուրս
Գիտական ղեկավար՝ Գ.Գևորգյան
ԵՀՀ Տնտեսագիտության, կառավարման և ինֆորմատիկայի ինստիտուտ

Ամփոփագիր. Որքան շատ և հավաստի տեղեկություններ ունենա կազմակերպությունը իր ներքին և արտաքին միջավայրի մասին, այնքան ապահովված է նրա կայուն գործունեությունը:

Հիմնաբառեր. Տեղեկատվական հոսքեր, հաղորդակցում, կառավարչական որոշումներ, հետադարձ կապ,աղմուկ :

INFLUENCE OF INFORMATION FLOWS IN THE PROCESS OF ORGANIZATION MANAGEMENT

MARIA SAKHINOVA - "Management" IV year
Scientific supervisor G.Geworgyan
YHU, Institute of Economics, Management and Informatics

Summary. The more and more reliable the organization has information about its internal and external environment, the more stable its activity is ensured:

Keywords. Information flows, communication, management decisions, feedback, noise.

ՀՀ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏԿԵՐԸ ԵՎ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

ՍՈՒՍԱՆՆԱ ԽՈՍՏԵՂՅԱՆ
«Կառավարում» IV ԿՈՒՐՍ

Գիտական ղեկավար՝ Ա. ԱՎԱԳՅԱՆ
ԵՀՀ, Տնտեսագիտության, կառավարման և ինֆորմատիկայի ինստիտուտ

Ամփոփում. Հաշվի առնելով ժամանակակից տեխնոլոգիաների զարգացման հեռանկարները անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել մասնագետների պատրաստման և ուսուցման վրա: Ոլորտի արդիականացման ինչպես նաև բնակչության ակտիվ մասի իրազեկությունը վեր նշվածի վերաբերյալ, որը կապահովի նոր տեխնոլոգիաների լայնածավալ կիրառումը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Բանալի բառեր. բանկ, արտարժույթ, բանկային համակարգ, փոխարժեք, ռուբլու կուրս

Բանկային համակարգը հանդիսանում է ցանկացած տնտեսության ամենակարևոր հատվածներից մեկը, որի բնականոն գործունեությունը վճռորոշ ազդեցություն ունի տնտեսության զարգացման վրա: Միաժամանակ բանկերը դասվում են հասարակության համար ամենավտանգավոր ինստիտուտների շարքին, քանի որ հասարակության դրամական միջոցների հոսքը հիմնականում իրականացվում է բանկային համակարգի կառույցների միջոցով, ուստի մի կողմից անհրաժեշտություն է առաջանում ուժեղացնել պետության վերահսկողությունը բանկային համակարգի կայունության, հուսալիության և անխափան գործունեության նկատմամբ, մյուս կողմից ռացիոնալ գործունեության համար բանկի ներսում անհրաժեշտ է ունենալ ձևավորված կազմակերպական կառուցվածք, մշակված կառավարման համակարգ, գիտակ ղեկավար մարմիններ և հստակ զարգացման ռազմավարություն: Զարգացման ռազմավարությանը խոչընդոտում են բանկային համակարգում առկա հիմնախնդիրերը: Այդ խնդիրներից առաջինը կուսումնասիրենք 2020 թվականի պատերազմը և Covid19 համավարակը, որոնք շոշափելի ազդեցություն ունեցան, ինչպես համաշխարհային այնպես էլ ամբողջ ՀՀ տնտեսության վրա: Երկրորդ քայլով կբացահայտենք նորագույն տեխնոլոգիաների ազդեցությունը բանկային համակարգի վրա և անկանխիկ շրջանառության անցման խոչընդոտները: Իսկ երրորդ քայլով կներկայացնենք ռուս-ուկրաինական պատերազմի ազդեցությունը ՀՀ բանկային համակարգի վրա: Այդ խնդիրների պատճառով էլ ներկայումս խիստ հրատապ է բանկային համակարգում առկա հիմնախնդիրների բացահայտումը, ինչպես նաև դրանց լուծման համապատասխան հանձնարարականների և առաջարկների մշակումը: 2020-ին համավարակով պայմանավորված տնտեսական ճգնաժամը մեծ հարված էր հասցրել ԵԱՏՄ անդամ բոլոր երկրներին: Ռուսաստանի տնտեսության անկումը կազմում էր 3 տոկոս, Հայաստանինը՝ 7,4 տոկոս, Բելառուսինը՝ 0,9 տոկոս, Ղազախստանինը՝ 2,5 տոկոս և Ղրղզստանինը՝ 8,6 տոկոս:

2021-ը Ռուսաստանի տնտեսության համար դարձավ վերականգման տարի. տնտեսական աճը կազմեց 4,7 տոկոս, որին նպաստեցին համաշխարհային շուկայում բնական գազի գնի աճը և դեպի Եվրոպական միության երկրներ արտահանման ավելացումը: 2021-ին Ռուսաստանի տնտեսությունն ամբողջությամբ վերականգվեց, իսկ Հայաստանինը, ցավոք, ոչ: 2022 թվականի փետրվարի 24-ի ռուս-ուկրաինական պատերազմը նոր մարտահրավեր էր ՀՀ բանկային համակարգի և ՀՀ տնեսության համար: Քանի որ Ռուսաստանը Հայաստանի թիվ մեկ արտահանման շուկան է, ռուս-ուկրաինական պատերազմը մեծ ազդեցություն ունեցավ ՀՀ տնտեսության վրա: Հայաստանից դեպի Ռուսաստան արտահանման մասնաբաժինը կազմում է 28 տոկոս, իսկ ներմուծմանը՝ 33.3 տոկոս: Ռուսաստան արտահանվում են հիմնականում պատրաստի և վերջնական սպառման ապրանքներ (պահածո, գինի, կոնյակ, գյուղմթերք, զարդեղեն և այլն), որոնք արդյունավետ են և մեծ օգուտ են բերում Հայաստանի տնտեսությանը: Ռուսաստանից ներկրվում են էներգակիրներ, մետաղներ, շինանյութ, շաքարավազ, ցորեն, կաթնամթերք, հավի միս, ձեթ և լայն սպառման ապրանքներ: Հայաստանի Հանրապետության պարենային ինքնաբավությունը կազմում է 56 տոկոս, հետևաբար, Ռուսաստանից ներկրվող առաջին անհրաժեշտության ապրանքների (ցորեն, ձեթ, հնդկաձավար և այլն) անխափան մատակարարումը ռազմավարական նշանակություն ունի Հայաստանի տնտեսության համար: Պատերազմի հետևանքով Ռուսաստանի հետ արտահանումն ու ներմուծումը անկում է գրանցում: Մասնավորապես, ռուբլու արժեզրկմամբ պայմանավորված հայկական ապրանքը ռուսական շուկայում թանկացել է: ՌԴ–ի դեմ կիրառված պատժամիջոցներն արդեն հանգեցրել են էներգակիրների և գյուղատնտեսական ապրանքների գների բարձրացման: Ռուսաստանին և Ուկրաինային բաժին է ընկնում ցորենի համաշխարհային արտահանման շուրջ 25%-ը: Հացահատիկի համաշխարհային գներն արդեն կտրուկ բարձրացել են: Թանկանում է նաև սոյան, որի առաջատար արտադրողն աշխարհում Ռուսաստանն է: Կանխատեսվում է նաև պարարտանյութերի արժեքի կտրուկ բարձրացում:

Հայաստանի տնտեսության և ֆինանսական համակարգի վրա հնարավոր ազդեցության տեսանկյունից, քննարկենք հետևյալ հարցերը՝

Ինչպե՞ս կազդի Հայաստանի ռուբլու արժեզրկումը արտահանման վրա

Ռուսաստանի Դաշնություն արտահանման վրա ռուբլու փոխարժեքի ազդեցությունը կարճաժամկետ հատվածում բնականաբար որոշակի բացասական է լինելու՝ ՀՀ արտադրված ապրանքների և ծառայությունների նկատմամբ արտաքին պահանջարկը կարճաժամկետ հատվածում որոշակիորեն կկրճատվի: Իսկ երկարաժամկետ ազդեցության չափը կախված է բազմաթիվ գործոններից՝ գործարքի կնքման արժույթից, վճարման ժամկետներից, արտահանող ընկերությունների ճկունությունից, ՌԴ-ում գնաճի տեմպերից և այլն: Բնական արձագանքներից մեկը կլինի տնտեսվարողների կողմից արտահանման գործարքների դիվերսիֆիկացիան, երբ տնտեսվարողները կցանկանան նվազեցնել իրենց ռիսկերը: Բեռնափոխադրումներն Սև ծովի ջրային տարածքով, հատկապես Ուկրաինայի հետ առևտրի մասով, արդեն բավական դժվարացած են:

Ազգային արժույթի արժեզրկումը, արտահանող ընկերությունների վիճակի վատթարացումը կբերի վարկային ռիսկի ավելացման: Առաջին հերթին կվատանան մանրածախ և արտարժույթով արտահայտված կորպորատիվ վարկերի պորտֆելները:

Ինչպե՞ս կազդի ռուբլու արժեզրկումը Հայաստան եկող դրամական փոխանցումների վրա

Ռուբլու արժեզրկումն, ըստ ԿԲ–ի, Հայաստան եկող դրամական փոխանցումների վրա էական ազդեցություն չի ունենա: Փոխարենը կազդի փոխանցումների դոլարային արտահայտության վրա: Այսինքն՝ ԱՄՆ դոլարով արտահայտված դրամական փոխանցումները կնվազեն: Պատմականորեն ՀՀ տնտեսությունը մի քանի անգամ բախվել է նման ցնցումների հետ: Ի տարբերություն նախորդ ժամանակների, ներկայումս Հայաստանի տնտեսությունը շատ ավելի քիչ է կախված դրամական փոխանցումների ծավալներից, իսկ ՌԴ կշիռը այդ դրամական փոխանցումներում զգալիորեն ավելի փոքր է: Դրամական փոխանցումների որոշակի կրճատումը բացասական կազդի ՀՀ ներքին պահանջարկի վրա, բայց, ԿԲ–ի գնահատմամբ, ազդեցությունը շատ մեծ չի լինի:

Ի՞նչ ազդեցություն կունենան պատժամիջոցները ՀՀ տնտեսության վրա

ՌԴ–ի նկատմամ կիրառվող պատժամիջոցների հնարավոր հետևանքները ՀՀ տնտեսության վրա, ԿԲ–ի գնահատմամբ, կարող են լինել ինչպես բացասական, այնպես էլ դրական, ինչպես օրինակ՝ տարածաշրջանից մարդկային ռեսուրսների և կապիտալի ներհոսքի առումով: Բացասական ազդեցություններից մեկը ՀՀ- ում հնարավոր գործազրկության աճն է. քանի որ այն հատվածը, որ աշխատում էր Ռուսաստանում կարող են վերադառնալ և դա կարող է նպաստել գործազրկութան աճին: Ինչպես նաև կարող է ազդել տուրիզմի վրա: Վերջին տարիներին Հայաստանը դարձել է ՌԴ քաղաքացիների համար հիմնական տուրիստական ուղղություններից մեկը (ՀՀ ժամանած զբոսաշրջիկների 40%): Վերոնշյալ հանգամանքները ևս ազդելու են ռուս զբոսաշրջիկների վճարունակության վրա՝ կրճատելով տուրիստական հոսքը դեպի Հայաստան: Մյուս կողմից, սակայն, ռուսական ավիաընկերությունների Եվրոպա թռիչքի սահմանափակումը Երևանի օդանավակայանը կարող է դարձնել տրանզիտային հանգույց:

Ազդեցություն կարող է ունենալ նաև ներդրումների վրա: Այս ոլորտում ևս ՀՀ հիմնական գործընկերը ՌԴ-ն է: 2021թ. սեպտեմբերի դրությամբ ՌԴ ներդրումները կազմել են ընդհանուր ի 60 %-ը: Ակնհայտ է,որ այժմ ՌԴ ընկերությունները, հատկապես պետական,կսահմանափակեն իրենց ներդրումները: Առավել ևս ՌԴ-ում դոլարային հսույթի 80 %-ը պարտադիր վաճառքի միջոցառումը հուշում է,որ հաջորդիվ կնդունվի ՌԴ-ից արտաժույթի դուրս բերման արգելքը: Սանկցիաները սակայն կարող են նաև հնարավորություններ ստեղծել նոր ներդրումների համար: Ռուսական մասնավոր փոքր և միջին ընկերությունները սահմանափակումներից խուսափելու համար կարող են իրենց գրասենյակները հիմնեն Հայաստնում,որը կբերի լրացուցիչ ներդրումների:

Ինչպե՞ս են տեղի ունենալու ՌԴ և ՀՀ տնտեսվարողների միջև ֆինանսական գործարքները:

Գործարքների իրականացման տնտեսական պայմանները՝ արժույթը, բանկային հաշիվները և այլն պետք է իրականացվեն առանձին տնտեսվարողների, իրենց արտերկրի գործընկերների և սպասարկող համապատասխան առևտրային բանկերի հետ լրացուցիչ պայմանավորվածությունների հիման վրա: ՀՀ բոլոր առևտրային բանկերը ջանքեր են գործադրում հնարավոր խնդիրների բացահայտման և վերացման ուղղությամբ: ՀՀ Կենտրոնական բանկը վերոնշյալ խնդիրները տեսնում է որպես լուծելի և գնահատում է վերջիններիս որպես ֆինանսական կայունության համար ոչ էական ռիսկեր:

Ինչպե՞ս է ազդելու SWIFT համակարգի անջատումը Հայաստանի բանկային համակարգի վրա:

SWIFT համակարգը հանդիսանում է ֆինանսական գործառնությունների վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակման միջազգային ստանդարտ: Ցանկացած երկրի SWIFT-ից անջատումը կարող է առաջացնել մեծ տնտեսական հետևանքներ, քանի որ դրամական փոխանցումները դեպի այդ երկրի կամ երկրից դառնում են խնդրահարույց, եթե ոչ անհնար: SWIFT համակարգի անջատումը տարածվում է ՌԴ ոչ բոլոր բանկերի վրա՝ հիմնականում խոշորների: ՀՀ առևտրային բանկերը իրենց գործարքները կարող են ազատորեն իրանացնել ՌԴ մյուս առևտրային բանկերի հետ: ՀՀ առևտրային բանկերը կարող են նաև ֆինանսական գործարքների վերաբերյալ տեղեկատվությունը փոխանակել այլընտրանքային տեսքով, ինչը նույնպես կարող է ապահովել ֆինանսական գործառնությունների անխափան իրականացումը:

Ինչպե՞ս կազդեն այս բոլոր զարգացումները ՀՀ գնաճի վրա:

Կենտրոնական բանկը վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը բարձրացրել է 1.25 տոկոսային կետով՝ սահմանելով 9.25%: Սա նշանակում է,որ կոմերցիոն բանները ՀՀ ԿԲ-ից վարկ վերցնելու դեպքում կվճարեն 9.25%՝ տարեկան: Այս քայլի նպատակն է զսպել Հայաստանում գների աճը և կայունացնել դրամի փոխարժեքը: Տոկոսադրույքի բարձրացմանը կհետևի նաև առևտրային վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքների բարձրացմանը: 3 % աճել է նաև ՀՀ ռիսկի պրեմիան ՝ հասնելով 6 %-ի: Սա նշանակում է, որ առևտրային բանկերի և ձեռնարկությունների համար արտերկրից ներգրավվելիք վարկերը կլինեն կրկնակի թանկ: 9.25% վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքն ամենաբարձրն է 2015 թվականի տարեվերջից ի վեր: Մինչ այդ, երբ կրկին արտաքին քաղաքական ազդեցությունները Հայաստանի տնտեսության վրա ակնհայտ էին, տոկոսադրույքը 2015 թվականի ընթացքում ավելի բարձր մակարդակում է եղել՝ հասնելով 10.5%-ի:

Ռուսաստանի պատժամիջոցներ արդյունքում՝ դիտարկվել է ֆինանսական շուկաների տատանողականության և տնտեսական հեռանկարների հետ կապված անորոշության էական ավելացում: ԱՄՆ-ում և Եվրոգոտում ընթացիկ տարում կանխատեսվում է տնտեսական աճի տեմպերի դանդաղում, իսկ Ռուսաստանում՝ տնտեսական անկում:

Միաժամանակ, մատակարարման շղթաների դիտարկվող խաթարումները միջազգային ապրանքահումքային շուկաներում առաջացրել են գների զգալի աճ: Սա արտահայտվում է գործընկեր երկրներում սպասվածի համեմատ ավելի բարձր գնաճային միջավայրի ձևավորմամբ: Արդյունքում՝ արտաքին հատվածից ՀՀ տնտեսության վրա ակնկալվում է հիմնականում գնաճային ազդեցություն: Սանկցիաները և ընդհանուր գեոքաղաքական անկայունությունը արդեն իսկ հանգեցրել են էներգակիրների գների աճի,որը ազդելու է վառելիքի ներմուծման գնի վրա: Իսկ ՌԴ-ում ինֆիլյացիայի տեմպերի աճը կբերի ՀՀ-ում գնային ճնշումներ բարձրացմանը: ԿԲ Խորհուրդը գնահատում է,որ աշխարհաքաղաքական զարգացումներով պայմանավորված մակրոտնտեսական հեռանկարի հետ կապված անորոշությունը էականորեն ավելացել է: Միաժամանակ, կանխատեսված ուղեգիծ գնաճի շեղման ռիսկերը հիմնականում հավասարակշռված են: վրա:

ՀՀ տարածքում գործող բոլոր բանկերը ՀՀ իրավական դաշտում, կարգավորում և վերահսկվում են ՀՀ Կենտրոնական բանկի կողմից: ՀՀ տարածքում գործող բոլոր առևտրային բանկերը իրացվելի են, բարձր կապիտալացված և իրենց գործունեությունը իրականացնում են բնականոն եղանակով:

Նկարագրված ազդեցությունները ՀՀ տնտեսության վրա (ինչպես բացասական, այնպես էլ դրական) կարող են իրականանալ մեղմ կամ կոշտ սցենարներով, որը էականորեն կախված է նրանից, թե ինչպիսի տնտեսական քաղաքականություն կիրականացվի ՀՀ կառավարության կողմից:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության ֆոնին ներկայումս Հայաստանի համար ամենակարևոր խնդիրը դոլար-դրամ հարաբերակցության կայունությունն է: Քանի որ պատերազմի հետևանքով ռուս քաղաքացիները գալիս են հայաստան և իրենց հետ բերում են ռուբլի, ամենակարևոր խնդիրն է, տարադրամի արտահոսք չլինի: Այդիսկ պատճառով էկանոմիկայի նախարարությունը մշակում է նոր բանաձև, ըստ որի ցանկացած օտարերկրացի, եթե բանկում հաշիվ բացեց, նվազագույնը 6 ամիս պետք է գումարը պահի բանկում: Սա զսպող մեխանիզմներից մեկն է: Վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքի բարձրացման արդյունքում դոլարի փողարժեքը հետ է եկել համարյա իր հին մակարդակին: Ճիշտ է, վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքի բարձրացումը որոշակիորեն սահմանափակում է տնտեսությունը, բայց դա անհրաժեշտ միջոց է, որովհետև դա սահմանափակում է փողի արտահոսքը Հայաստանից: Եթե վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը չբարձրացվեր, մարդիկ ավելի շահագրգռված կլինեին իրենց ավանդները բանկերից հանել և փոխարինել դոլարի, որովհետև դոլարի փոխարժեքն աճում էր: Իսկ ԿԲ-ի այս քայլը բերելու է նաև բանկային տոկոսադրույքների բարձրացման, որը կարող է ավանդների տոկոսադրույքները բարձրացնել: Մարդիկ խրախուսված կլինեն թողնել իրենց փողերը բանկերում, իրենց փողերը չհանեն ու դոլարի վերածեն: Սա բերելու է նրան, որ դոլարի կուրսը չշարունակի սպեկուլյատիվ բարձրանալ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ասատրյան Բ. Բանկային գործ, դասագիրք/ Բ. Ասատրյան ,- Երկրորդ,վերամշակված և համալրված հրատակություն.- Եր.: «Գիր», հրատ. 2013 թ.,
2. Ասրյան Գ. «Բանկի կառավարման հիմունքներ», դասագիրք/ հրատ, 2003
3. Բաբայան Վ. Բանկային գործի հիմունքներ էջ 21
4. Բադանյան Լ., Աբգարյան Կ., Գ. Չատինյան, Ա. Մաթևոսյան և ուրիշներ Ֆինանսներ, դրամաշրջանառություն և վարկ, Դասագիրք/, - Եր., 2010,
5. Երիցյան Գայանե Ֆինանսական կառավարում

СОВРЕМЕННЫЙ ОБРАЗ И РЕАКЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМОЙ РА НА СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ

СУСАННА ХОСТЕГЯН
"Мененджмент" IVкурс
Научный руководитель А.Авагян
ЕАУ, Институт экономики, управления и информатики

Резюме. Учитывая перспективы развития современных технологий, необходимо уделить внимание подготовке специалистов. Осведомленность о модернизации сферы, а также активная часть населения о вышеизложенном, что обеспечит широкомасштабное применение новых технологий в Республике Армения.

Ключевые слова. банк, иностранная валюта, банковская система, обменный курс, курс рубля

THE MODERN IMAGE AND RESPONSE OF THE RA BANKING SYSTEM MANAGEMENT IN THE CURRENT CHALLENGES

SUSANNA KHOSTEGHYAN
"Management" IV year
Scientific supervisor A.Avagyan
Yerevan "Haybusak" University
Institute of Economics, Management and Informatics

Summary. Taking into account the perspectives of the development of modern technologies, it is necessary to pay attention to the training of specialists. Awareness of the modernization of the sector as well as the active part of the population on the above, which will ensure the widespread use of new technologies in the Republic of Armenia.

Keywords. bank, foreign currency, banking system, exchange rate, ruble exchange rate

ՀՀ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՍԱՀԱԿՈՎԱ ՎԼԱԴԻՄԻՐԻ
«Կառավարում» IV կուրս

Գիտական ղեկավար՝ Գ.Գևորգյան
ԵՀՀ, Տնտեսագիտության, կառավարման և ինֆորմատիկայի ինստիտուտ

Ամփոփում. «Մի ժողովուրդ, որի որդիները հավասար չեն օրենքի եւ մահվան առջև՝ հաղթական հայրենիք չի ունենա»:

Բանալի բառեր. հանրային կառավարում, պետական կառավարում, տեղական ինքնակառավարում, կառաավարություն, քաղաքական կուսակցություններ

Հանրային կառավարումը երիտասարդ, սակայն շատ արագ զարգացող գիտություն է, ինչը խթանում են հատկապես այն երկրները, որոնք ձգտում են պետական և քաղաքական համակարգերիի արդիականացմանն ու ժողովրդավարեցմանը: Հանրային կառավարումը՝ պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հասարակական, քաղաքական կազմակերպությունների, ինչպես նաև ԶԼՄ-ների գործունեությունն է՝ ուղղված հասարակության շահերին և կառավարման արդյունավետությանը[1]: Ներկայումս Հայաստանը հանդիսանում է քաղաքացիական հասարակություն ձևավորած սուվերեն, իրավական, ժողովրդավարական, սոցալական պետություն: Սակայն հայ հանրությունը, հատկապես վերջին հանրահայտ իրադրություններով պայմանավորված կորցրել է սթափ մտածելու և հետևաբար ճիշտ կառավարելու և կառավարվելու ունակությունը, ինչը ամբողջ հասարակությանը պահում է սթրեսային վիճակում: Հասարակության յուրաքանչյուր անդամ ցանկանում է հասկանալ ինչպիսի մոտեցումներ պետք է ցուցաբերի արդյունավետ հանրային կառավարում իրականացնելու համար:

20-րդ դարը հատկանշական էր հայկական պետականության և պետական կառավարման պատմության համար: Դարեր ի վեր իր անկախությունը կորցրած հայ ժողովուրդը վերջապես հայկական լեռնաշխարհում կարողացավ վերականգնել իր պետականությունը՝ հաջորդաբար ձևավորելով երեք պետական միավորումներ՝ Հայաստանի առաջին Հանրապետությունը (1918-1920թթ.), Հայաստանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունը (1920-1991թթ.), և Հայաստանի երրորդ Հանրապետությունը՝ 1991թ. սեպտեմբերի 21-ին տեղի ունեցած անկախության հանրաքվեի արդյունքում:Հայ ժողովուրդը իր պատմական զարգացման ընթացքում հանրային կառավարման բազմատեսակ տարբերակներ է կիրառել, մինչև իսկ անգամ պետականությունը կորցնելուց հետո կարողացել է հայ հանրության կառավարումը իրականացնել տարբեր հասարակական,քաղաքական և հատկապես կրոնական կազմակերպությունների առաջնորդությամբ: Օրինակ պատմական Հայաստանում միապետության ժամանակ հայ ժողովրդի կառավարումը իրականացվել է միապետի կողմից, ձևավորված է եղել աշխարհաժողով և արքունիք, որի միջոցով միապետը արդյունավետ կերպով կառավարել է երկիրը: Հայ ժողովրդի հանրային կառավարման

գործում առաջնակարգ նշանակություն է ունեցել Հայոց եկեղեցին՝ հատկապես պետականությունը կորցնելուց հետո: Հայ ժողովրդի պատմության ընթացքում եկեղեցին, որպես հասարակական հաստատություն ստանձնել է էական գործառույթներ հանրային կյանքի կազմակերպման, կարգավորման, կառավարման գործում, մշակույթի, կրթության, բարոյականության ասպարեզներում՝ մեծապես նպաստելով հայ հասարակության գոյատևմանը և սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը: Անկախացման ժամանակահատվածում պետություն-եկեղեցի համագործակցությունը հանրային կառավարման գործում շատ կարևորվում է, սակայն վերջին տարիներին, պայմանավորված Արցախյան պատերազմի արդյունքներով, հանրության հուսահատությունը հասել է այն մակարդակի, որ մինչև իսկ անգամ չի վստահում իր եկեղեցուն: Սակայն դա բացասական երևույթ է և ինչպես նշված է սահմանադրության մեջ. հայ ժողովրդի հանրային կառավարման համար Հայ Առաքելական եկեղեցու դերակատարումը առաջնահերթություն է [2]: Դրա համար մեծ անելիքներ ունի նաև եկեղեցին, իր հանդեպ ժողովրդի ունեցած հավատը վերականգնելու համար: Հայ ժողովրդի հանրային կառավարման գործում մեծ ներդրում է ունեցել հայ ականավոր մտածողների կառավարչական միտքը: Մինչև անգամ հայրենիքից հեռու հայկական համայնքներում հայ առաջադեմ մտածողների կառավարչական միտքը ստեղծել է հանրության կառավարման արդյունավետ ձևաչափեր: Օրինակ 18-րդ դարում Շահամիր Շահամիրյանի կողմից մշակվեց «Որոգայթ Փառացը» [3], որը Մադրասում ապրող հայ ժողովրդին՝ մինչև իսկ անգամ իր հայրենիքից հեռու, ապահովել է վարելու հայեցի կյանք: Այն որպես սահմանադրական իրավունքի նորմերի ամբողջական և համակարգված համակարգ, ներառվել է ժամանակակից երկրների սահմանադրություններում, այդ թվում նաև ՀՀ սահամանդրությունում: Հայոց պետականության վերականգնումից ի վեր Հայաստանը ամբողջական սահմանադրություն է մշակել միայն Հայաստանի երրորդ հանրապետության ժամանակ՝ 1995թ., այնուհետև 2005 և 2015 թվականներին Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունը պահպանելով հիմնական էությունը, որոշակի փոփոխություններով ընդունվել է հանրության հանրաքվեների արդյունքներով: Անկախության 31 տարիների ընթացքում հանրության կառավարման առավել արդյունավետ կազմակերպելու համար ՀՀ պետական կառավարման ձևը, փոփոխությունների է ենթարկվել՝ նախագահականից անցնելով կիսանախագահականի, իսկ 2015թ.-ից խորհրդարանականի [4]:

Որպես քաղաքացիական հասարակություն ձևավորած հանրապետություն՝ ՀՀ պետական կառավարման համակարգը ձևավորվում է ժողովրդի կողմից ընտրված քաղաքական կուսակցությունների ընտրությունների փակ, գաղտնի ընտրությունների արդյունքում: Հանրային կառավարումը իրականացվում է ինչպես պետական կառավարման մարմինների, այնպես էլ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, հասարակական, քաղաքական կազմակերպությունների, ՋԼՄ-ների, և հասարակության այլ խմբերի միջոցով: Որպես խորհրդարանական հանրապետություն,ընտրական իրավունք ունեցող ՀՀ քաղաքացիները ընտրական հայտ ներկայացրած քաղաքական կուսակցություններին իրենց ձայնը տալով դառնում են հանրային կառավարման ակտիվ մասնակից: Հայաստանի Ազգային ժողովի 8-րդ գումարման արտահերթ

ընտրությունները կայացան 2021թ. հունիսի 20-ին: Ընտրությունները նախատեսված էին 2023թ. դեկտեմբերի 9-ին, սակայն անցկացվեցին ավելի վաղ 2020 թվականի Արցախյան պատերազմից հետո Հայաստանում տևական քաղաքական ճգնաժամի պատճառով: Սակայն այս անգամ ևս հանրությունը կրկնեց իր նախորդ սխալը և իր ձայնը տվեց «Քաղաքացիական պայմանագիր» կուսակցությանը: Ազգային ժողովը ձևավորվեց ձայների մեծամասնություն ստացած երեք կուսակցություններից՝

1. Քաղաքացիական պայմանագիր (53.95%)-71 պատգամավոր
2. Հայաստան դաշինք (21.11%)-29 պատգամավոր
3. Պատիվ ունեմ դաշինք (5.22%)- 6 պատգամավոր

ՀՀ-ում մեծ նշանակություն ունեն նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինները: Հայաստանի տեղական ինքնակառավարումը հանրային կառավարման համակարգի մաս է, որը համայնքի բնակչությանը վերապահում է տեղական նշանակության հարցերն ինքնուրույն լուծելու, համայնքային ունեցվածքն օգտագործելու և տնօրինելու իրավունք [5]:

2021թ. ժողովրդավարական ցուցիչով մեր երկիրը զբաղեցնում է 89-րդ տեղը աշխարհում: Ժողովրդավարական երկրներում բնակչությունը գաղտնի քվեարկությամբ ընտրում է պետական իշխանությանը և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին: Դրանից հետևում է, որ հասարակությունը իրավունք ունի վերահսկելու նրանց գործողությունները: Սեպտեմբերի 27-ից Արցախի Հանրապետության նկատմամբ թուրք-ադրբեջանական դաշինքի կողմից սանձազերծված 44-օրյա պատերազմը և covid 19-ով պայմանավորված համաճարակը էական ազդեցություն ունեցավ ՀՀ սոցիալտնտեսական միջավայրի վրա՝ առաջ բերելով նոր խնդիրներ և մարտահրավերներ: Վերը նշված հանգամանքների բերումով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը 2020 թվականին իրականացրել է ճգնաժամային կառավարում:

44-օրյա պատերազմից հետո և հատկապես ռուս-ուկրաինական պատերազմի պարագայում, Հայաստանի համար պետականությունը պահպանելու տարբերակը տարածաշրջանում խաղաղության հաստատումն է և Հայաստանի, որպես սուվերեն պետության, երկարաժամկետ տեսլականի ձևավորումը: Ներկա իշխանությունը իշխանության գալուց ի վեր կատարում է միայն մեկ գործողություն, անընդհատ փնտրում է մեղավորներ: Կարևոր է դադարեցնել մեղավորների փնտրտուքը և փոխարենը՝ սառնասրտորեն վերլուծել սխալներն ու դրանցից դասեր քաղել ապագայի համար: Իշխանությունը կրկնում է նախկին կիսաավտորիտար ռեժիմը, որտեղ ամեն ինչ որոշում է մեկ մարդ: Հասարակությունից ստացած վստահության մանդատը չի նշանակում որոշումների կայացման մենաշնորհ: Հայկական վերնախավի խնդիրն է Արցախում ռուս խաղաղապահների ներկայության ժամկետի երկարաձգումը և Արցախի հիմնանդրի լուծումը ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում՝ հարգելով Արցախի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի սկզբունքը: Այո, այսօր մեր երկիրը անդունդի եզրին է: Այսօր կանգնած ենք պետականությունը, մեր անկախությունը, Արցախի հանրապետությունը կորցնելու վտանգի առաջ: Հայաստանի բնակչության 30%-ից ավելին այսօր մտածում է երկիրը լքելու մասին, իսկ նրանց երկու երրորդն

արդեն իսկ ընդունել է արտագաղթելու որոշումը: Սակայն ամեն բան կորած չէ՝ չպետք է արդյունավետ գործել:

Դրա համար Հայաստանի հանրապետության քաղաքացիական հասարակությունը պետք է դրսևորի այդ հասարակությանը հարիր մտածելակերպ, կազմավորի ազգապահպան գաղափարական շարժում, վերացնեի ներքին թշնամանքը, իսկ պետական ապարատը ձևավորելիս ներգրավի բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների՝ որպեսզի ամենքը զբաղվի իր գործով՝ բժիշկը բժիշկ, լրագրողը՝ լրագրող, դերասանը՝ դերասան: Հաշվի առնելով, որ յուրաքանչյոր երկրի զարգացման գրավականը կրթված քաղաքացին է, իսկ հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ քաղաքացիների գիտակցական մակարդակը բավականին ցածր է, անհրաժեշտ է, սկսած նախադպրոցական կրթությունից, բարեփոխել կրթական համակարգը՝ միջազգային լավագույն չափորոշիչներին համապատասխան: Յուրաքանչյուր երկրի քաղաքական դիրքի համար հիմք է հանդիսանում տնտեսական հզորությունը: Անհրաժեշտ է ունենալ տնտեսական ռազմավարություն, բարձր տեխնոլոգիաների զարգացման հետ միասին պետք է վերագործարկել նաև ՀՀ-ի համար նախկինում մեծ արդյունավետություն ապահոված (քիմիական, տեքստիլ, լեռնամետալուրգիական) ճյուղերը: Կառավարման ոլորտում պետք է ավելի շատ ներգրավել երիտասարդներին,նրանց պոտենցիալը ուղղել համազգային նպատակների իրագործմանը:

Երկրի պաշտպանությունն ապահովելու համար պրոֆեսիոնալ բանակը բավարար չէ, անհրաժեշտ է քաղաքացիների պատրաստվածությունն ու պատրաստակամությունը հայրենիքի պաշտպանությունը ապահովելու համար:

Ներկա պահին երկու ճանապարհ է նշմարվում. ոչինչ չանել՝ վախենալով թուրքերի մուտքից Հայաստան, կամ ակտիվորեն գործել՝ սահամանի բացմանը հնարավորինս պատրաստ լինելու համար:Իհարկե,պետք է ընտրել երկրորդ ճանապարհը,վերացնել անջրպետը ժողովուրդ –էլիտա,հայաստանցի-ղարաբաղցի-սփյուռք տարանջատումը, քանզի ինչպես Մեծն Նժդեհն է զգուշացնում. «Մի ժողովուրդ, որի որդիները հավասար չեն օրենքի եւ մահվան առջև՝ հաղթական հայրենիք չի ունենա» :

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Յու. Սուվարյան «Մենջմենթ», Երևան 2016,էջ 281
2. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն,1995
3. Սուվարյան Յու.,Միրզոյան Վ.,Հանրային կառավարման տեսություն և պատմություն,Ե.,Գիտություն,էջ161
4. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015
5. «Տեղական ինքնակառավարման մասին »ՀՀ օրենքը

ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

ВИКТОРИЯ СААКОВА - "Менеджмент" IVкурс
Научный руководитель Г.Геворгян
ЕУА, Институт экономики, управления и информатики

Резюме. «Народ, сыновья которого не равны перед законом и смертью, не будет иметь победоносной родины».

Ключевые слова. Общественное управление, государственное управление, о местное самоуправление, правительство, политические партии

THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

VICTORIA SAHAKOVA - "Management" IV year
Scientific supervisor G.Gevorgyan
Yerevan "Haybusak" University
Institute of Economics, Management and Informatics

Summary. "A nation whose sons are not equal before the law and death will not have a victorious homeland."

Keywords. public administration, state administration, local self-government, government, political parties

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ և ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱԹԻՎԸ

ԹՈՐՈՍՅԱՆ ԱՆԳԵԼԻԿԱ
Կառավարում 3-րդ կուրս
Գիտական ղեկավար՝ **Ա.Ս. Հարությունյան**
ԵՀՀ, Տնտեսագիտության, կառավարման և ինֆորմատիկայի ինստիտուտ

Յուրաքանչյուր երկրի տնտեսական աճի ապահովման գործում առանցքային նշանակություն ունի մարդկանց կրթական մակարդակի բարձրացումը: **Մարդկային կապիտալը** դարձել է տնտեսական աճի կարևոր գործոններից մեկը: Մարդկային կապիտալը մարդու գիտելիքների, հմտությունների և կարողությունների որոշակի պաշար է, որը ճիշտ օգտագործելով աշխատանքային գործընթացում՝ նպաստում է արտադրողականության բարձրացմանը:

Հիմնաբառեր. Մարդկային կապիտալ, տնտեսական աճ, կրթություն հմտություններ և կարողություններ, մարդկային զարգացման համաթիվ

Երկրի տնտեսական աճի որակական պարամետրերի բարելավումը կրթության և գիտության զարգացման արդյունք է: Զարգացած երկրների տիրապետող դիրքը համաշխարհային տնտեսության մեջ պայմանավորված է կրթության և գիտության հիմքի վրա ստեղծված բարձր տեխնոլոգիական արտադրությամբ:

Ներկայումս ժամանակակից կազմակերպությունների արդյունավետ զարգացման գրավականը մարդկային կապիտալում ներդրումներն են: **Մարդկային կապիտալի տեսությունը** ուսումնասիրում է անհատի, կազմակերպության, հասարակության եկամտի կախվածությունը մարդկանց գիտելիքներից, ունակություններից, հմտություններից: **Մարդկային կապիտալը անհատի գիտելիքների, մասնագիտական հմտությունների, փորձի և կարողությունների ամբողջություն է: Մարդկային կապիտալում ներդրումներն են՝** անընդհատ կրթությունը, ներառյալ կադրերի պարբերական վերապատրաստումը, մասնագիտական փորձի կուտակումը, առողջության պահպանումը[2]:

Կատարված ներդրումների արդյունքում կուտակված այդ պաշարները (կրթական մակարդակ և մասնագիտական պատրաստվածություն)՝ դառնալով կապիտալ, նպաստում են աշխատանքի արտադրողականության աճին, ըստ այդմ էլ ազդում են աշխատակցի, կազմակերպության եկամուտների վրա[3]: Հետևաբար աշխատողի մասնագիտական գիտելիքներում ներդրումներից ստացված եկամուտները նյութական միջոցների ներդրումներին համեմատական են[4]:

Փորձը ցույց է տալիս, որ տնտեսության զարգացման արդյունավետությունը մեծապես կախված է նրանից, թե որքան միջոցներ է երկիրը ներդնում անհատի զարգացման գործում: Մարդկային կապիտալի տեսության հիմնադիր **Թ. Շուլցը** ապացուցել էր, որ **ԱՄՆ-ի տնտեսության եկամուտները ավելի են աճում մարդկային կապիտալից**, քան այլ տեսակի կապիտալից: Ըստ Շուլցի մարդկային կապիտալում ներդրումը շատ ավելի շահավետ է, քան նոր կազմակերպություն հիմնելը[5]: Նրա գնահատականներով մարդկային կապիտալի կուտակման վրա օգտագործվում է հասարակության կողմից արտադրված ամբողջ արտադրանքի ոչ թե **1/4**, ինչպես նշվում էր XX դարի հիմնական տեսությունների մեջ, այլ **3/4**: Ժամանակակից տնտեսության մեջ հենց մարդկային կապիտալն է սահմանում երկրի ազգային հարստության, տարածաշրջանների, համայնքների և կազմակերպությունների հիմնական մասնաբաժինը: Միևնույն ժամանակ զարգացող և զարգացած երկրների ՀՆԱ-ի մեջ ոչ որակյալ աշխատանքի մասնաբաժինը գնալով նվազում է, իսկ տեխնոլոգապես առաջատար երկրներում այն գրեթե վերանում է:

Մարդկային կապիտալը լայն հասկացություն է, որը, բացի մարդկային ռեսուրսներից ներառում է կրթության մեջ կատարված ներդրումները, գիտությունը, առողջությունը, անվտանգությունը, մտավոր աշխատանքի և տնտեսական

[2] Մեսրոպ Մեհրաբյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ Յու.Մ. Սուվարյանի ընդհանուր խմբ. (չորրորդ՝ լրացված, բարեփոխված հրատարակություն), - Եր.: Տնտեսագետ, 2016, էջ 481

[3] Л.О. Ильин, Рынок труда и управление человеческими ресурсами,Ростов-на-Дону, Феникс 2008 г., с. 18-23

[4] М.Амстронг, Практика управления человеческими ресурсами, 8-е издание.Питер, 2004 г., с. 65

[5] Основы управления персоналом, Под редакцией П.А. Златина, Уч. Пособие, Инфра-М., 2007 г., с 22-24

գործունեության միջավայրի գործիքները, որոնք և ապահովում են Մարդկային կապիտալի արդյունավետ գործունեությանը:

Մարդկային կապիտալի արդյունավետ գործունության համար անհրաժեշտ են տնտեսության մրցակցային պայմաններ, ներառյալ անվտանգությունը, էկոլոգիապես մաքուր շրջակա միջավայրը և այնպիսի կյանքի պայմաններ, ինչպիսիք գործում են զարգացած երկրներում: Հակառակ դեպքում, լավագույն մասնագետները մեկնում են այն երկրներ, որտեղ ավելի հարմար է ապրել և ավելի անվտանգ է աշխատել: Շատ երկրներում գիտատեխնիկական առաջընթացի և ինովացիոն գործունեության լճացման հիմանական պատճառներից են ցածր որակի մարդկային կապիտալը և տնտեսական գործունեության կոշտ, նույնիսկ, ճնշող միջավայրը: Մարդկային կապիտալի բոլոր բաղադրիչների որակը նվազել է: Իսկ ռիսկային բիզնեսի և իննովացիոն տնտեսության համար անհրաժեշտ է ստեղծել ամուր հիմքեր:

Մարդկային կապիտալի՝ երկրի տնտեսական աճի վրա բացահայտ ազդեցության օրինակ է նաև Ճապոնիան: «Ծագող արևի երկրում» մեկուսացման քաղաքականության դարերով պահպանված երկրում միշտ էլ բարձր է եղել մարդկային կապիտալի մակարդակը, ներառյալ կրթությունը և կյանքի տևողությունը: Կուտակված մարդկային կապիտալի շնորհիվ Ճապոնիան 20-րդ դարում կարողացավ կատարել տեխնոլոգիական թռիչք և մտնել զարգացած երկրների կազմի մեջ:

Մարդկային կապիտալի տարբերությունը բնական ռեսուրսներից, դասական աշխատանքից և սովորական կապիտալից կայանում է նրանում, որ այն պահանջում է անընդհատ ներդրումներ և զգալի ժամանակ՝ կատարված ներդրումները վերադարձնելու համար: Ընդ որում, մարդկային կապիտալում կատարված ներդրումների հիմնական մասը զարգացած երկրներում իրականացնում է կառավարությունը: Եվ հենց դրանում է կայանում տնտեսության պետական կարգավորման հիմնական ֆունկցիաներից մեկը: Գարի Բեկերն առաջարկել է մարդկային կապիտալի ներդրումների հետևյալ հիմնական ձևերը. **ուսուցում, կրթություն, որակավորման բարձրացում, բժշկական խնամք, գների և եկամուտների վերաբերյալ տեղեկատվության որոնում**: Ներդրումների այս ձևերը տարբերվում են իրենց արդյունքներով, բայց միասնական են այն իմաստով, որ բարելավում են հմտությունները, գիտելիքները և առողջությունը և, հետևաբար, մեծացնում դրամական կամ հոգեկան եկամուտը[6]: Աշխատակիցների հատուկ ուսուցումը ապահովում է ֆիրմայի մրցակցային առավելությունը, նրա արտադրանքի առանձնահատուկ որակական հատկանիշները, շուկայում ֆիրմայի կայուն դիրքը և, վերջին հաշվով՝ կերպարը, իմիջը և նոու-հաուն: Աշխատակիցների հատուկ ուսուցմամբ առաջին հերթին շահագրգռված են ֆիրմաներն ու կորպորացիաները, և հենց նրանք էլ ֆինանսավորում են դա: Նա լայնածավալ վիճակագրական տվյալների հիման վրա, ապացուցեց որ կրթությունը համարվում է և գործատուների, և աշխատակիցների, և պետության եկամտի հիմքը:

[6] ՀՀ տնտեսության մրցունակության ու նորարարության հիմնախնդիրները և դրանց ազդեցության գնահատումը տնտեսական աճի վրա, Ա. Թևիկյան, Եր. «ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ» հրատարակչություն 2014թ.

Արդի ժամանակաշրջանում մարդկային կապիտալը ձեռք է բերում առանձնահատուկ նշանակություն տնտեսական աճի արդյունավետության բարձրացման գործում ինչպես գիտելիքների կուտակման, կրթության ձեռքբերման կարևորության և մասնագիտական որակական մակարդակի բարձրացման, այնպես էլ սպառման կառուցվածքում նոր միտումների առաջացման և աշխատավարձի աճով՝ որպես արտադրության ծախքերի տարր: ՄԱԿ-ը առաջարկել է մարդկային կապիտալի զարգացման հետևյալ բնութագրիչները.

1. բնակչության եկամուտները (կենսամակարդակը),
2. մարդկանց կրթության մակարդակը,
3. մարդկանց առողջական վիճակը՝երկարակեցության մակարդակ, ծնելիության և մահացության մակարդակ:

Մարդկային կապիտալի զարգացման համաթիվը (ՄԶՀ) որոշելու համար վերը նշված երեք գնահատումների ցուցանիշները հաշվարկվում են հետևյալ բանաձևով.

$$H_j = \frac{1}{3}\Sigma_{i-1}^{3} H_{ij} \quad \text{որում } \text{H}_{\text{ij}} = \frac{X\text{ij} - \min k\{X\text{ij}\}}{\max k\{X\text{ik}\} - \min k\{X\text{ik}\}}$$

այստեղ j-ն առանձին երկրի համաթիվն է, i-ն՝ 1, 2, 3՝ վերը թվարկած երեք ցուցանիշների (որոնք օգտագործվում են մարդկային զարգացման համաթիվը հաշվարկելու համար) համաթվերն են, k-ն յուրաքանչյուր ցուցանիշի նվազագույն արժեքն է, X-ը բնութագրիչ ցուցանիշի մեծությունն է: Hj-ն j երկրի մարդկային զարգացման համաթիվն է: ՄԶՀ փոփոխման հնարավոր միջակայքն է 0≤Hij≥1: Դրա իրական մեծությունը փաստորեն նշում է այն մնացյալ ճանապարհը, որը տվյալ երկիրը պետք է անցնի՝ հասնելու մարդկային զարգացման առաջին աստիճան[7]:

ՄԶՀ-ը՝ որպես մարդկային հնարավորությունների աճի կամ նվազման չափանիշ, հնարավորություն է ընձեռում դասակարգելու երկրներն՝ ըստ իրենց քաղաքացիների երկարակեցության, գիտելիքների ձեռք բերման և պատշաճ կենսամակարդակի ապահովման մակարդակների: Այն հաշվարկվում է ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրերի շրջանակում: Ըստ այդ հաշվարկների երկրները դասակարգվում են 4 խմբի՝ զարգացման շատ բարձր մակարդակ, բարձր մակարդակ, միջին մակարդակ և ցածր[8]: Չափվում է և կազմվում 189 երկրների ցուցակ, որպես մարդկային պոտենցիալի հիմնական բնութագրեր համեմատելու համար: Այն ստանդարտ գործիք է հանդիսանում տարբեր երկրներ և տարածաշրջանների կենսամակարդակները համեմատելու համար: ՄԶՀ հաշվարկման համար հաշվի է առնվում երեք տեսակի ցուցանիշներ.

- կյանքի սպասվող տևողություն - գնահատում է երկարակեցությունը,
- երկրի բնակչության գրագիտության մակարդակ (կրթության համար ծախսվող տարիների միջին թիվը)

[7] «Մարդկային կապիտալը հասարակության զարգացման հիմնական գործոն» Բ.Եղիազարյան, Ա.Գյուրջյան, Ն.Եղիազարյան, էջ 282
[8] §Մարդկային կապիտալի զարգացման զեկույց 2020¦, էջ 242-244

- կրթության սպասվող տևողությունը, կյանքի կենսամակարդակը՝ գնահատված մեկ շնչին ընկնող համախառն ազգային եկամուտի միջոցով, ըստ ԱՄՆ դոլարով արտահայտած գնողունակության կարողության հնարավորության:

Ըստ ՄԱԿ-ի մարդկայնի զարգացման 2020 զեկույցի Հայաստանը գտնվում է երկրորդ խմբում՝ բարձր, և զբաղեցնում է 81-րդ տեղը[9]: Չնայած Հայաստանում դպրոցական կրթության տարիների ավելացմանը, Հայաստանը ետ է մնում Վրաստանից, Թուրքիայից և ԱՊՀ մի շարք երկրներից:

Պետական բյուջեից կրթությանն ուղղվող ֆինանսավորումը վերջին 20 տարիների ընթացքում աճել է ավելի քան 6 անգամ: Ըստ որում, ցուցանիշը առավելագույն աճերն արձանագրվել են մինչճգնաժամային շրջանում, որին հաջորդող մի քանի տարիներին կրթության բյուջետային ֆինանսավորման բացարձակ ցուցանիշը տատանվում էր 100 մլրդ դրամի շրջակայքում և միայն 2015-ից հետո կարողացավ հաղթահարել 120 մլրդ դրամի շեմը: Պետական բյուջեի ընդամենը ծախսերի կառուցվածքում կրթության մասնաբաժնի առավելագույն մակարդակն արձանագրվել է 2006-2007թթ.՝ 14.3%, որից հետո ցուցանիշը տարեցտարի անշեղորեն նվազելով, ի վերջո հանգրվանեց 8-9% տիրույթում: Նկատենք, որ 2020թ. պետական բյուջեի մասին օրենքում նախատեսված մակարդակը ևս այս միջակայքում է՝ 8.7%[10]:

Մեր երկիրը հարուստ չէ բնական ռեսուրսներով, ռազմական և անվտանգության առումով անկայուն վիճակում է գտնվում, հետևաբար միակ ներուժը երկրի մարդկային կապիտալն է, որը որոշ չափով դեռ առկա է: Դա պետք է դառնա հիմնարար խնդիր, ինչի արդյունքում ՀՀ-ում հնարավոր կլինի խրախուսել գործընթացներ, որոնք ստեղծում են հասարակության համար մարդկային կապիտալի զարգացման հեռանկարներ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ տնտեսության մրցունակության ու նորարարության հիմնախնդիրները և դրանց ազդեցության գնահատումը տնտեսական աճի վրա, Ա. Թևիկյան, Եր. «ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ» հրատարակչություն 2014թ.

2. «Մարդկային կապիտալի զարգացումը եվ տնտեսական աճը», Վոլոդյա Հովսեփյան

3. «Մարդկային կապիտալը հասարակության զարգացման հիմնական գործոն» Բ.Եղիազարյան, Ա.Գյուրջյան, Ն.Եղիազարյան

4. Մենեջմենթ, ՀՀ ԳԱԱ թղթ. անդամ ՅուՄ. Սուվարյանի ընդհանուր խմբ. (չորրորդ՝ լրացված, բարեփոխված հրատարակություն), - Եր.: Տնտեսագետ, 2016, էջ 481

5. Մարդկային կապիտալի զարգացման զեկույց 2020

6. ՏՀՏ ոլորտը Հայաստանում, 2015, 2017, 2018

7. Տնտեսագիտության տեսություն, մաս II, ուսումնական ձեռնարկ, Հովսեփ Աղաջանյան, Երևան, Հեղինակային հրատարակություն, 2015թ.

[9] §Մարդկային կապիտալի զարգացման զեկույց 2020¦, էջ 242-244

[10] https://www.armstat.am/

8. Л.О. Ильин, Рынок труда и управление человеческими ресурсами,Ростов-на-Дону, Феникс 2008 г

9. Основы управления персоналом, Под редакцией П.А. Златина, Уч. Пособие, Инфра-М., 2007 г.

10. М.Амстронг, Практика управления человеческими ресурсами, 8-е издание.Питер, 2004 г.,

11.https://www.armstat.am

ОСОБЕННОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА И ИНДЕКСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

ТОРОСЯН АНГЕЛИКА - Менеджмент 3 курс
Научный руководитель А. С. Арутюнян
Институт экономики, управления и информатики

Повышение уровня образования населения имеет ключевое значение в обеспечении экономического роста каждой страны. Человеческий капитал стал одним из важных факторов экономического роста. Человеческий капитал – это определенный ресурс человеческих знаний, навыков и умений, который при правильном использовании в процессе работы способствует повышению производительности труда.

Ключевые слова. Человеческий капитал, экономический рост, образование, навыки и умения, индекс человеческого развития

FEATURES OF HUMAN CAPITAL AND HUMAN DEVELOPMENT INDEX

TOROSYAN ANGELIKA - Management 3rd year
Scientific supervisor **A. Harutyunyan**
YHU, Institute of Economics, Management and Informatics

Increasing the level of education of the people is key of importance in ensuring the economic growth of each country. Human capital has become one of the important factors of economic growth. Human capital is a certain resource of human knowledge, skills and abilities, which by using properly in the work process, contributes to increased productivity.

Keywords. Human capital, economic growth, education skills և capacity, human development index

ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սյուզաննա Պիպոյան
ԵՀՀ, «Իրավագիտություն», 5-րդ կուրս
Ղեկավար՝ Գ. Առաքելյան

Ամփոփագիր. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանությունը կարևորագույն տեղ է զբաղեցնում միջազգային միչպետական և ներպետական հարաբերություններում, և այդ առնչությամբ ՀՀ-ում այն կարևորվում է բոլոր բնագավառներում:

Մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ հիմնական դերակատարությունը ստանձնել են Հայաստանի իշխանության բոլոր թևերը առանձնապես ազգային ժողովը: Վերջին տարիներին Եվորպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատարը մոնիտորինգային հանձնաժողովը արտաքին գործերի նախարարների կոմիտեն դրական են արտահայտվում Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպոնության բնագավառում դրական տեղաշարժերի կապակցությամբ:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը համարվում է անկախ միջազգային դատական մարմին: Այն հիմնադրվել է 1959թ. այն բանից հետո, երբ Եվրոպայի խորհրդի անդամ 7 երկրներ (Ավստրիա, Բելգիա, Դանիա, Իռլանդիա, Լյուքսեմբուրգ, Նիդերլանդներ և ԳՖՀ) հանդես եկան Եվրոպական դատարանի իրավասությունը ընդունելու վերաբերյալ հայտարարությամբ:

Հիմնաբառեր. ՄԻԵԴ, միջազգային կոնվենցիա, Միջազգային մարդասիրական իրավունք, մարդու իրավունքների պաշտպանություն:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության աշխարհում գոյություն ունեցող մայրցամաքային համակարգերի ուսումնասիրությունն անառարկելիորեն վկայում է, որ եվրոպական համակարգը միշտ էլ մի քանի քայլ առաջ է եղել մյուս աշխարհամասերում գործող մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգերից: Մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետության առումով ոչ մի աշխարհամաս չի կարող համեմատվել ժամանակակից Եվրոպայի հետ: Դրա հետ մեկտեղ պետք է նշել, որ հազարամյակներ շարունակ Եվրոպա աշխարհամասն առաջատար է եղել նաև այն ժամանակ, երբ ամենադաժան կերպով ստորացվել է մարդ արարածը և դարձել իրավազուրկ էակ: Ոչ մի աշխարհամաս Երկիր, մոլորակի վրա այդքան մեծ դերակատարություն չի ունեցել անարդության, անհավասարության, թշնամության, ռասիզմի, ցեղասպնության, արյունոտ դիկտատուրաների հաստատման և մարդկանց կործանման հարցում որքան Եվրոպան:

Եվրոպան է եղել գաղութատիրության բնօրրանը, որի արդյունքում թալանվել և ստրկացվել են Ասիայի, Լատինական Ամերիկայի և Աֆրիկայի երկրներն ու ժողովուրդները: Այդ աշխարհամասում են տեղի ունեցել աշխարհակործան համաշխարհային պատերազմները:

1949թ. մայիսի 5-ին եվրոպական 11 երկրների մասնակցությամբ անցկացվեց վեհաժողով Լոնդոնում և որի ավարտից ստեղծվեց Եվրոպայի խորհուրդ տարածաշրջանային միջազգային միջկառավարական կազմակերպություն, Այդ կառույցի հիմնական նպատակն էր ժողովրդավարության ամրապնդումը, մարդու իրավունքների պաշտպանության և իրավունքի գերակայության ապահովումը, սոցիալական մշակութային և իրավական ոլորտներում Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների առջև խնդիրների համատեղ լուծումը, **որոնք ամրագրվեցին 1949թ. մայիսի 5-ին ընդունված Եվրոպայի Խորհրդի Կանոնադրությամբ:**

Հայաստանի Հանրապետությունը Եվրոպայի խորհրդի կազմի մեջ մտավ 2001թ. հունվարի 25-ին: Այդ միջազգային տարածաշրջանային կազմակեպությունը բավականին ակտիվ դեր ունի մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության գործընթացում: Պետությունները պարտավոր են բացատրություններ ներկայացնել և Եվրոպայի խորհրդի իրավասու մարմիններին հնարավորություն ընձեռել իրենց տարածքներում իրականացնել մոնիտորինգ, պարզելու, թե որքանով է նրանց ազգային օրենսդրությունը համապատասանում կոնվենցիայի 1 հոդվածի պահանջներին.

Յուրաքանչյուր ոք կոնկրետ պետության շրջանակներում իրավունք ունի բողոքներով դիմելու Եվրոպայի խորհրդի իրավապաշտպան ինստիտուտներին:

Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր մարմիններն են Նախարարների կոմիտեն և Խրհրդարանական վեհաժողովը (Կանոնադրության հոդվ.10)..., որոնց գործուեությունը սպասարկում է Քարտուղարությունը: Կանոնադրության 15 հոդվածի համաձայն՝ Նախարարների կոմիտեն, գործելով Խորհրդարանական վեհաժողովի հանձնարարականով կամ սեփական նախաձեռնությամբ, պետք է աշխատի Եվրոպայի խորհրդի առջև դրված նպատակների, ինչպես նաև անդամ պետությունների կողմից համաձայնագրերի և կոնվենցիաների, վերջիններիս հավանությանը արժանացած կոնկրետ հարցերում ընդհանուր քաղաքականության իրականացման ուղղությամբ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտն ամբողջական դարձնելու նպատակով Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովը 1950թ. նոյեմբերի 4-ին ընդունեց <<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> եվրոպական կոնվենցիան, որն ուժի մեջ մտավ 1953թ. սեպտեմբերի 3-ին: Այն հիրավի Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների համար կարծես միջպետական <<Սահմանադրություն>> լինի, որի հիմնական նպատակն է ձեռք ձեռքի տված ընդհանուր ջանքերով Եվրոպայում իրականացնել մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը: **Կեսդարյա գործողության ընթացքում Կոնվենցիան համալրվել է 12 լրացուցիչ արձանագրություններով, որոնց մի մասը**

(1,4,6,7,9,12) ընդարձակել է փաստաթղթում ամրագրված իրավունքների ազատությունների բովանդակությունը, իսկ մյուս մասը (2,3,5,8,10,11) կատարելագործել է մարդու իրավունքների պաշտպանության ընթացակարգերը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության՝ աշխարհում գոյություն ունեցող համակարգերից ամենաարդյունավետը <<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին>> Եվրոպակա կոնվեցիայով նախատեսված իրավապաշտպան համակարգն է: Կոնվենցիայի արժեքը ոչ թե պայմանավորված է հռչակված իրավունքներով, այլ՝ այդ իրավունքների պաշտպանության գործող մեխանիզմներով:

<<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին>> Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսվում են մարդու իրավունքների պաշտպանության երկու պաշտոնական իրավական կառույցներ՝ Մարդու իրավունքների հանձնաժողովը և Եվրոպական դատարանը, որոնց կողմից իրականացվում է մարդու իրավունքների իրական և օբյեկտիվ պաշտպանություն, և որոնց արդյունավետությունը միջազգային ծավալներով անգերազանցելի է:

1998 թվից Կոնվենցիայի վերահսկողական մեխանիզմների վերակազմավորման արդյունքում Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը դադարեցրեց իր գործունեությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միակ մարմինը մնաց Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը:

1950-թ Կոնվենցիայի դրույթներին համապատասխան՝ մասնակից պետությունները, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ նշված պետությունները, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ նշված պետությունները, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ նշված պետություններն ընդունել են անհատական գանգատ ներկայացնելու յուրաքանչյուրի իրավունքը՝ նաև մասնավոր դիմումատուները կարող են գանգատ ներկայացնել մասնակից պետության դեմ եթե դարձել են Կոնվենցիայով կամ դրան կից Արձանագրություններով երաշխավորված իրավունքների խախտման զոհ: Գանգատները նախապես քննվում էին Հանձնաժողովում, որը լուծում էր դրանց ընդունելության հարցը: Եթե չէր հաջողվում հասնել կողմերի հաշտության համաձայնության Հանձնաժողովը գանգատն ընդունելի լինելու մասին իր հետևությունները շարադրելով համապատասխան զեկույցում՝ այն ուղարկում էր Նախարարներին կոմիտե: Եթե համապատսխան պետությունը նախկինում հայտարարել էր Դատարանի պարտադիր իրավազորությունն ընդունելու մասին, **Հանձնաժողովը կամ Կոնվոնցիայի մասնակից պետություններից յուրաքանչյուրն իրավասու էր զեկույցը Նախարարների կոմիտե փոխանցելուց հետո, երեք ամսվա ընթացքում, գործը փոխանցել դատարան՝ գործով վերջնական որոշում կայացնելու**

Արդյունքում, 1994թ մայիսի 11-ից ստորագրման համար բաց էր Կոնվենցիայի լրացուցիչ 11-րդ Արձանագրությունը, որը պայմանականորեն անվանվեց <<Կոնվենցիային համապատասխան ստեղծված վերահսկողական համակարգի վերակառուցում>>: Նշված Արձանագրությամբ վերացվեց Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին: *Վերափոխված Եվրոպական դատրարանն այս նոր կարգավիճակով սկսեց գործել 1998թ-ի նոյեմբորի 1-ից*

. Լիագումար նիստը

.Դատարանի նախագահը
.Մեծ պալատը
.Բաժանմունքները
.Պալատները
.Կոմիտեները

Դատարանի լիագումար նիստերը

Դատարանն իր աշխատանքի արդյունավետության նպատակով լիագումար նիստերի ընթացքում գործեր չի քննում: Նման նիստերի ընթացքում ընտրվում են Դատարանի Նախագահը, Նախագահի մեկ երկու տեղակալները՝ երեք տարի ժամկետով՝ վերընտրվելու իրավունքով: Լիագումար նիստերում ըն ընդունվում նաև Դատարանի ընթացակարգի կանոնները: Լիագումար նիստերի ընթացքում ձևավորվում են նաև Դատարանի պալատները և Քարտուղարությունը, ընտրվում Դատարանի Պալատների Նախագահներ, Քրտուղար, և Քարտուղարի մեկ կամ մի քանի տեղակալ:

Դատարանի Նախագահ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի աշխատանքները ղեկավարում է Դատարանի նախագահը: Դատարանի նախագահն ընտրվում է Լիագումար նիստում՝ երեք տարի ժամեկոտվ, վերընտրվում իրավունքով, սակայն այդ ժամեկտը չի կարող գերազանցել որպես դատավոր նրա պաշտոնավարման համար սահմանված ժամկե-տը: Դատարանի նախագհն ընտրվում է ներկա գտնվող ընտրված դատավորների կողմից՝ գաղտնի քվեարկությամբ: Եթե ոչ մի դատավոր չի ստանում ներկա գտնվող ընտրված դատավորների ձայների բացարձակ մեծամասնությունը, ապա ընտրություն-ներն սնցակցվում են առավելագույն ձայների ստացած երկու դատավորների միջև: Ձայների հավասարության դեպքում՝ ընտրված է համարվում դատավորներից տարիքով ավագը:

Սահմանվում են պալատների ձևավորման հետևյալ կանոնները.

.Յուրաքանչյու գործով Պալտի կազմի մեջ մտնում են Բաժանմունքի նախագահը և շահագրգիռ պետությունից ընտրված դատավորը: Եթեթ այդ դատավորն այն Բաժանմունքի անդամ չի, որին հանձնվել է գանգատը, ապա այդ դատավորը նիստին մասնակցում է իբրև Պալատի ex effico անդամ:

.Պալատի մյուս անդամներին, համապատասխան Բաժանմունքի անդամների թվից, ըստ հերփականության նշանակում է Բաժանմունքի նախագահը.

. Նշանակում չստացած Բաժանմունքի անդամները գործի քննությանը մասնակցում են իբրև փոխարինող դատավորներ:

Մեծ Պալատը

Մեծ պալատը տասնյոթ դատավորի կազմով ձևավորվում է երեք տարի ժամկետով: Մեծ պալատի կազմի մեջ են մտնում ex office Դատարանի Նախագահը, Դատարանի Նախագահի տեղակալները և Պալատների նախագահները: Բացի այդ, Պալատի կազմի մեջ են մտնում նաև երկու խումբ դատավորներ, որոնց կազմը աշխարհա-գրական և սեռական չափանիշներով պետք է հավասարակշռված լինի և արտացոլի Կոնվենցիայի մասնակից պետությունների տարբեր իրավական համակարգերը:

Խորհրդատվական եզրակացություններ

Նախարարների կոմիտեի խնդրանքով դատարանը կարող է խորհրդատվական եզրակացություններ տալ Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների մեկնաբանմանը վերաբերող իրավական հարցերի վերաբերյալ: Նման եզրակացությունները, սակայն չեն կարող շոշափել այնպիսի հարցեր, որոնք վերաբերում են Կոնվենցիայի առաջին բաժնում և դրան կից Արձանագրություններում սահմանված իրավունքների կամ՝ ցանկացած այլ հարց, որը Դատարանը կամ Նախարարների կոմիտեն կարող էին քննարկել ակնպիսի լսումների արդյունքում, որոնք կարող էին տեղի ունենալ Կոնվենցիայի համապատասխան:

Դատարանի խորհրդատվական եզրակացություն տալու խնդրանքը քննարկվում է Մեծ պալատի կողմից, սակայն, նախքան բուն խնդրանքին անդրադառնոլը, Դատարանը պարզում է՝ արդյոք խորհրդատվական եզրակացություն տալու խնդրանքն իր իրավասության շրջանակում է:Եթե պատասխանը դրական է, Մեծ պալատը քննարկումների արդյունքում խորհրդատվական եզրակացություն է տալիս: Դատարանի խորհրդատվական եզրակացությունը պետք է լինի պատճառաբանված:

Համենայն դեպս անհրաժեշտ է նշել որ, 11-րդ Արձանագրությունն ուժի մտնելուց հետո, Կոնվենցիայի 47-րդ հոդվածին համապատասխան խորհրդատվական եզրակացություններ ստանալու դիմում Դատարան չի ներկայացել

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը համարվում է անկախ միջազգային դատական մարմին: Այն հիմնադրվել է 1959թ. այն բանից հետո, երբ Եվրոպայի խորհրդի անդամ 7 երկրներ (Ավստրիա, Բելգիա, Դանիա, Իռլանդիա, Լյուքսեմբուրգ, Նիդերլանդներ և ԳՖՀ) հանդես եկան Եվրոպական դատարանի իրավասությունը ընդունելու վերաբերյալ հայտարարությամբ: Կոնվենցիայի մասնակից յուրաքանչյուր պետություն ներկայացված է Եվրոպական դատարանում մեկ ներկայացուցչով, որն ընտրվում է Խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից այն անձանց թվից, որոնք ունեն բարոյական և մասնագիտական բարձր որակներ: Յուրաքանչյուր երկիր ներկայացնում է երեք անձանցից կազմված ցուցակ, որոնցից մեկն ընտրվում է Խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից այն անձանց թվից, որոնք ունեն բարոյական և մասնագիտական բարձր որակներ: Պետությունը կարող է իր ներկայացուցիչների մեջ ներառել նաև այլ պետությունների քաղաքացիների հանդիսացող հեղինակավոր իրավաբանների:

Նրանք կարող են վերընտրվել: Երեք տարին մեկ դատարանի կազմի մեկ երրորդը թարմացվում է: Վերջիններս կարող են պաշտոնավարել մինչև 70 տարեկան լրանալը: **Դատավորի լիազորությունները կարող են վաղաժամկետ դադարեցվել մյուս դատավորների քվեների երկու երրորդի մեծամասնությամբ ընդունված որոշման հիման վրա՝ ներկայացվող պահանջներին վերջինիս չհամապատասխանելու մասին:**

Սկզբնական շրջանում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը շատ դանդաղ էր աշխատում: Այսպես, իր գործունեության առաջին 17 տարիների ընթացքում Դատարանը տարեկան քննում էր ընդամենը մեկ գործ, իսկ երեք տարվա ընթացքում ՝ (1962-1965թ. ամառը) ոչ մի գործ: Այդ ժամանակահատվածում նույնիսկ կասկածի տակ

դրվեց Եվրոպական դատարանի գործունեությունը շարունակելու նպատակահարմարության հարցը: Սակայն հետագայում Դատարանի գործունեությունը փոքր-ինչ ակտիվացավ: 1976-1986թ. ընկած ժամանակահատվածում նա քննեց 102-գործ: Խնդիրն այն է, որ վեջինս իրավունք ուներ քննելու միայն այն գործերը, որոնք անցել էին Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովով:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին հասցեագրված դիմումների թվին սկսեց աճել 1980-ականների վերջին և 90-ականների սկզբին, երբ Եվրոպայի խորհրդին սկսեցին անդամակցել Արևելյան Եվրոպայի երկրները: Այսպես, եթե 1980թ. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ստացավ 2600 դիմում, կայացրեց 340 որոշում և կազմեց 199 զեկույց, ապա 1991թ. այդ թվերը կազմեցին համապատասխանաբար՝ 5500, 1658 և 141: Այդ ժամանակներից ի վեր սկսվեց չքննված գործերի կուտակումը: Փաստացի Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանը 1991թ. առաջին չորս ամսվա ընթացքում իր վարույթ ընդունեց ավելի շատ գործեր, քան նախորդ 23 տարվա ընթացքում: Այդ վիճակն առաջացավ այն պատճառով, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը չէր հասցնում քննարկել այդ գործերը, իսկ Դատարանը դրանք կարող էր վարույթ ընդունել միայն հանձնաժողովի կողմից ընդդատության վերաբեյալ համապատասխան որոշում կայացնելուց հետո:

Դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ է կատարել մի շարք պահանջներ:

1. Բողոքի առարկա կարող են հանդիսանալ բացառապես <<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված ու երաշխավորված իրավունքներն ու ազատությունները:

2. Բողոքը պետք է ներկայացվի տուժողի կամ նրա ներկայացուցչի կողմից:

3. Բողոքը պետք է ներկայացվի ոչ ուշ, քան պետության իրավասու մամնի կողմից հարցի վերջնական քննարկումից վեց ամիս հետո:

4. Բողոք կարող է բերվել միայն Կոնվենցիայի վավերացումից հետո կատարված խախտումների կապակցությամբ:

5. Դատարանի կողմից բողոքը վարույթ ընդունելու համար պետք է սպառված լինեն իրավունքների պաշտպնության ներպետական բոլոր միջոցները:

Դատարանը ցանկացած գործ քննելիս առաջին հերթին փորձում է վեճը լուծել բարեկամական կարգավորման միջոցով: Հաջողության դեպքում Դատարանը գործը հանում է ցուցակից՝ կայացնելով որոշում, որում ներկայացվում է փաստերի և ձեռք բերված լուծման հակիրճ շարադրանքը: Եթե վեճը հնարավոր չի լինում լուծել բարեկամական կարգավորման ընթացակարգով, ապա Դատարանը ձեռնամուխ է լինում գործի քննությանը:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ոչ միայն ուղղակիորեն պաշտպանում է անհատի իրավունքներն ու ազատությունները, այլ նաև ազգային դատարանների որոշումների, վճիռների ու դատավճիռների վերանայման միջոցով պետություններին պարտավորեցնում է վերանայել և կատարելագործել ազգային օրենսդրության համապատասխան բնագավառները:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ Դատարանի որոշումներն իրավաբանորեն պարտադիր են միայն պատասխանող կողմ հանդիսացող պետության համար: Իր երկարատև գործունեության ընթացքում անդամ պետությունների կողմից դատարանի որոշման չկատարման որևէ փաստ չի արձանագրվել: Եվրոպայի խորհրդի Կանոնադրության համապատասխան՝ Դատարանի որոշումների չկատարումը կարող է հանգեցնել Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի որոշմամբ՝ Եվրոպայի Խորհրդի կազմից պետության հեռացմանը:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները նույնպես օգտվում են Եվրոպական դատարան դիմելու իրավունքից:

Եվրոպայի խորհրդի կողմից ընդունվել են նաև մի շարք այլ փաստաթղթեր, որոնք կոչված են երաշխավորելու մարդու իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները:

Դրանցից առավել կարևորներն են՝ 1961թ. հոկտեմբերի 18-ի <<Եվրոպական սոցիալական խարտիան>>, 1977թ. հունվար 27-ի <<Ահաբեկչության արգելման մասին>>, 1987 թ. նոյեմբեր 27-ի <<Խոշտանգումների, դաժան անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի և պատժի նախազգուշացման մասին>> եվրոպական կոնվենցիաները և այլն:

Մարդու իրավունքների եվրոպական համակարգը, ոչ լիարժեք կլիներ, առանց Եվրոպական սոցիալական խարտիայի, որը ստորագրվեց 1961թ. և ուժի մեջ մտավ 1965թ.:

Սոցիալ խարտիայի առաջին մասն ստորագրելով, անդամ պետությունները իրենց վրա պարտավորություն վերցրին ստեղծելու այնպիսի պայմաններ, որոնց առկայությամբ հռչակված իրավունքներն ու սկզբունքները կարող են արդյունավետ իրականացվել:

Խարտիայի երկրորդ մասում բացահայտում է յուրաքանչյուր իրավունքի բովանդակությունը և ասվում, թե ինչ պետք է անեն անդամ պետությունները դրա իրականացման ուղղությամբ:

Խարտիայի երրորդ մասը բաղկացած է 20 հոդվածներից, որտեղ հայտարարված է, որ պայմանավորող պետությունները փաստաթղթի առաջին մասը դիտարկում են որպես <<նպատակների մասին հռչակագիր>>, որն իրենք պետք է իրականացնեն համապատասխան կարգով:

1988թ. ընդունվեց Սոցիալական խարտիային կից լրացուցիչ արձանագրությունը: Բացի այդ, Մարդու իրավունքների վերաբերյալ 1990թ. նոյեմբերի 5-ին Հռոմում և 1991թ. հոկտեմբերի 21-22-ը Թուրինում կայացած խորհրդաժողովներում հատուկ շեշտադրված մարդու իրավունքների անքակտելիությունը և որոշում կայացվեց Սոցիալական խարտիային նոր շունչ հաղորդել և վերանայել վերջինիս բովանդակությունը դրանում ամրագրված մարդու իրավունքների ընդլայնման հաշվառմամբ: Ամփոփելով վերոգրյալը հանգել եմ հետևյալին մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարան դիմելու ընթացակարգը հանդիսանում է մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների ամենաարդյունավետ պաշտպանության մեխանիզմը, քանի որ ընթացակարգը նախատեսում է լայն հնարավերություններ խախտված

մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների վերականգման և ներպետական դատական ատյանների կողմից կայացված սխալ և ոչ արդարացի որոշումների կայացման հետևանքով համարժեք նյութական և բարոյական փոխհատուցում:

Վերջին տարիներին Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատարը մոնիտորինգային հանձնաժողովը արտաքին գործերի նախարարների կոմիտեն դրական են արտահայտվում Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում դրական տեղաշարժերի կապակցությամբ:

Կարծում եմ առաջիկայում մեր երկրում կշարունակվեն դրական փոփոխությունները խնդրո առարկա բնագավառներում:

Գրականություն

1. «Մարդու իրավունքներ» Վ. Այվազյան: ՈՒսումնական ձեռնարկ: Երևան 2007
2. «Միջազգային իրավունք», Վ. Քոչարյան, Երևան 2002
3. Պրետոն և այլոք ընդդեմ Իտալիայի, 1996թ. նոյեմբերի 28-ի ՄԻԵԴ-ի վճիռը:
4. Ստոմագյուլլերն ընդդեմ Ավստրիայի, 2002թ. դեկտեմբերի 15-ի ՄԻԵԴ-ի վճիռը:
5. Абаева, Комкова, Аверьянова: Обеспечение защиты прав человека в Российской Федерации. Учебник, М., 2017.
6. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, վճիռների ժողովածու Հայերեն թարգմանություն, գիրք երկրորդ, Երևան 2002:
7. http://www.echr.ru/documents/doc/2440800/2440800-001.htm

Activities of the European Court of Human Rights

Pipoyan S., sv. Araqelyan G.

In conclucion, the protection of human rights and fundamental freedoms is the most important international interstate and instate relations, and in this regard It is in the forefront in the Republic of Armenia and is used in all fields.

The main role in the protection of human rights was assumed by all the branches of the Armenian government, especially the National Assembly of the Armenian government, especially the Nations Assambly.

It was founded in 1959 after a Council of seven Europen member states (Austria, Belgium, Ireland, Luxemburg, Natherlands) issued a statement recognizing the jurisdiction of Europen court:

Деятельность Европейского суда по правам человека

Пипоян С., нр Аракелян Г.

Резюме: В заключение, защита прав человека и основных свобод занимает важное место в международных межгосударственных и внутригосударственных отношениях, и в этом отношении в Республике Армения она находится на первом плане и имеет важное значение во всех сферах, особенно в Национальном Собрании.

Европейский суд по правам человека считается независимым международным судебным органом, он был создан в 1959 году, после того как новые государства-члены Совета Европы (Австрия, Бельгия, Дания, Ирландия, Люксембург, Нидерланды) заявили о своей юрисдикции над Европейским Суд.

ԱՆՄԵՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾԻ ԻՐԱՎԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

ԿԱՐԻՆԵ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ, 3-րդ կուրս
Ղեկավար՝ Մկրտիչ Մուրադյան

Ամփոփում: Անմեղության կանխավարկած սկզբունք, ըստ որի մեղադրյալը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղքը չի ապացուցվել օրենքով սահմանված կարգով: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը դարձել է նաև քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկը և ապահովում է անձի իրավունքների պաշտպանությունը, բացառում չհիմնավորված մեղադրանքները և անհիմն դատապարտումը: Անձի մեղավորությանը կարող է հիմնավորվել միայն օրենքով սահմանված ապացուցման միջոցներով և բավարար ապացույցների առկայության դեպքում, ընդ որում ապացուցման ողջ ծանրությունը պետք է կրեն մեղադրող մարմինները: Անմեղության կանխավարկածի հետ անմիջականորեն առնչվում է նաև «արգելվում է օրենքի խստությամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը» դրույթը: Անմեղության կանխավարկած սկզբունքը ամրագրված է նաև միջազգային իրավական փաստաթղթերում:

Առանցքային բառեր: սկզբունք, հռչակագիր, կասկածյալ, հարցաքննություն, ապացույց, անօրինական գործողություն:

Անմեղության կանխավարկածն անցել է զարգացման երկար պատմություն: Նշված սկզբունքի օրենսդրական առաջին ընդհանուր ձևակերպումը տրվել է 1789թ օգոստոսի 26-ին՝ մարդու և քաղաքացու իրավուքների ու ազատությունների մասին ֆրանսիական հռչակագրի 9-րդ կետում: Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ անմեղության կանխավարկածը առաջին անգամ ամրագրվել է 1215թ-ի Անգլիայի ազատությունների մեծ խարտիայի 39-րդ հոդվածում: Անմեղության կանխավարկածը առաջադրել է բուրժուազիան՝ ֆեոդալական դատարանների չարաշահումների դեմ տարվող պայքարում: Խորհրդային տարիներին անմեղության կանխավարկածը չեր ընդունվում որոշ գիտնականների կողմից (Գոլունսկի Ս. Չելցով Մ. Արսենև Վ.), նրանք անմեղության կանխավարկածի օրենսդրական ամրագրումը անթույլատրելի էին համարում, բայց Մ. Ստրոգովիչը կարևոր դեր ունեցավ Անմեղության կանխավարկածի գիտական մշակման և օրենսդրական ակտերում ամրապնդելու մեջ: Անմեղության կանխավարկածը ամրագրված է մարդու իրավունքների վերաբերյալ մի շարք փաստաթղթերում (մարդու իրավուքների համընդհանուր հռչակագրի 11-րդ հոդված, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) միջազգային այս սկզբունքը որպես արդար դատաքննության

իրավունքի անբաժան տարր, իր կարևորությամբ և հիմնարար բնույթով վաստակել է ինքնուրույն քրեադատավարական սկզբունքի կարգավիճակ և ամրագրում ստացել քրեական արդարադատության ժողովրդավարական համակարգ ունեցող գրեթե բոլոր պետությունների օրենսդրություններում:Հայաստանի հանրապետության քրեադատավարական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ քանի դեռ նրա մեղավորությունը ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռով: Անձի մեղավորությանը կարող է հիմնավորվել միայն օրենքով սահմանված ապացուցման միջոցներով և բավարար ապացույցների առկայության դեպքում, ընդորում ապացուցման ողջ ծանրությունը պետք է լրի մեղադրող կողմը:

Անմեղության կանխավարկածը ամրագրված է նաև ՀՀ սահմանադրության 66-րդ հոդվածում:

Քննարկվող սկզբունքի հիմնական բաղադրիչները երեքն են՝

- անձը հանցագործության մեջ մեղավոր կարող է ճանաչվել օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռով
- անձը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը, մեղադրանքի ապացուցման պարտականությունը կրում են քրեական հետապնդման մարմինները
- չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի

եթե անմեղության կանխավարկածի առաջին կանոնը երաշխավորում է, որ անձն անմեղ է, քանի դեռ արդարադատական ակտով անձի մեղքը չի ապացուցվել, և պաշտպանում է անձին նրա մեղավորության մասին կանխակալ դիրքորոշումից ու հասարակական ընկալումից, ապա հաջորդ երկու կանոնները կազմում են ապացուցման գործընթացի հիմքը և ուղենշում են, թե ինչպես կարող է անձի մեղավորությունն ապացուցվի:

Անմեղության կանխավարկածը հնարավորություն է տալիս գործը քննել կարգ ու կանոնով և միայն դատարանում այսինքն անհրաժեշտ է հավաքագրել ապացույցներ և փաստերով մեղավորություն հաստատել: Յուրաքանչյուր քաղաքացի ով մեղադրվում է հանցագործության մեջ պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը:

Անմեղության կանխավարկածի հիման վրա է որոշվում հետաքննության փուլերը և այն անձի կարգավիճակը ով կատարել է այս կամ այն հանցագործությունը:

Այդ փուլերն են՝

- կասկածյալներ՝ ստուգման գործողությունները կատարելու փուլ
- մեղադրյալ-երբ քննչական մարմինները հիմնավորում են իրենց կողմից բերված փաստարկները
- հանցագործ (ամբաստանյալ) դատարանի վերջնական որոշման (պատժի) հիման վրա

Մեղադրանքը պետք է հիմնված լինի ապացույցների վրա և ոչ թե ենթադրությունների վրա: Անմեղության կանխավարկածից բխում է նաև շատ կարևոր եզրակացություն. <<Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի>>, սա

նշանակում է, որ եթե գործով ձեռք բերված ապացույցները վիճելի են կամ էլ հակասական և կարող են ունենալ տարբեր մեկնաբանություններ, ապա որոշումը պետք է ընդունվի և մեկնաբանվի հոգուտ մեղադրյալի: մեղադրանքը պետք է հիմնված լինի հստակ ապացույցի վրա և ոչ թե ենթադրությունների վրա: Դատարանը պարտավոր է անձի մեղավորության վերաբերյալ անհաղթահարելի կասկածների լինելու դեպքում արդարացնել նրան, քանի որ օրինական և հիմնավորված դատավճիռը կարող է հզոր լծակ հանդիսանալ անմեղներին պատասխանատվությունից ազատելու և քաղաքացիների ազատություններն ու օրինական շահերը պաշտպանելու համար:Դատական և քննչական համակարգի կողմից այս սկզբունքի իրականացումը բացառել է անմեղ քաղաքացիների դատապարտումը և պատիժը ու հետաքննող մարմինների կողմից անօրինական գործողույթուների կատարումը, յուրաքանչուր քաղաքացի իրավունք ունի օգտվել պաշտպանության իրավունքից որը թույլ է տալիս հենց անմեղության կանխավարկածը: Մարդու իրավունքերի և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950թ-ի Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն յուրաքանչուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով:

Մեր երկրի օրենսդրության և համաշխարհային մակարդակի համապատասխան գլուխները հստակ նկարագրում են ամնեղության կանխավարկածի դրույթները՝ անմեղ անձը չի կարող հետապնդվել, մեղադրյալ կարող են անվանել այն անձին ում դեմ կա բավարար ապացույցներ, պետք է հաշվի առնվեն և ծանրացնող և մեղմացնող հանգամանքները, ցանկացած ցուցմունք պետք է տրվի կամավոր, մեղադրյալի կողմից մեղավորության խոստովանությունը հիմք չէ դատավճռի կայացման համար, քանի որ այն պետք է հիմնված լինի ամուր ապացույցներով: Նույնիսկ դատարանի կողմից կայացված դատավճռից հետո քաղաքացին իրավունք ունի բողոքարկել այն, ներկայացնելով նոր փաստեր որոնք հաշվի չեն առնվել առաջին ատյանի դատարանում:

Անմեղության կանխավարկածը կասկածյալի, մեղադրյալի և դատարանի կողմից հանցագործ ճանաչված քաղաքացու իրավունքների պահպանման երաշխիքն է: Քննչական և դատական համակարգը կատրյալ չէ և ցանկացած փուլում կարող է սխալվել որի արդյունքնում ամնեղ մարդը կարող է դատապարտվել ազատազրկման: Ոստիկանությունը իրավունք չունի կասկածյալին ձեռբակալել առանց կարգադրության և խուզարկություն կատարել առանց դատարանի կողմից թույլատվության, անձի վրա իրավունք չունի գործադրել ֆիզիկական կամ հոգեբանական ազդեցություն, սահմանափակել փաստաբանի և հարազատի հետ կապնվելու հնարավորությունը, զրկել անմեղության ապացույցներ հավաքելու իրավունքից կամ թաքցնել արդարացնող փաստերը և արհեստականորեն մեղադրանքներ առաջադրել:

Մեղադրյալը պարտավոր է ուշադիր հետևել դատարանում հետաքննության ընթացքին և վարութներին, քանի որ հավանականություն կա որ անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել:

Ձերբակալությունից անմիջապես հետո քաղաքացուն պետք է բացատրվի թե ինչու է հենց ինքը կասկածվում այս կամ այն գործողությունը կատարելու մեջ, Բացի այդ նրան հնարավորություն պետք է տան կապնվել փաստաբանի հետ: Նախաքննության

ընթացքում ոչ մի դեպքում չպետք է ճնշում գործադրվի կասկածյալի կամ վկաների հանդեպ, քննիչը պարտավոր է հաշվի առնել և գործով արձանագրել կասկածյալին արդարացնող և մեղադրող բոլոր ապացույցները, գործը դատարան է բերվում միայն մեղավորության կամ անմեղության բոլոր ապացույցների հավաքագրումից հետո:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք /ընդունված 01.07.1998թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:
2. ՀՀ Քրեական օրենսգիրք /ընդունված 05.05.2021թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:
3. ՀՀ Սահմանադրություն /ընդունված 05.07.1995թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:
4. Արթուր Ղամբարյան Անմեղության կանխավարկածը ՀՀ իրավական համակարգում, Երևան 2005թ. 100 էջ:
5. Հովհաննես Քոչարյան Անձի սահմանադրական իրավունքների քրեադատավարրական հիմունքները, Երևան, 2006, 95 էջ:

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕЗУМПЦИИ НЕВИНОВНОСТИ

МКРТИЧ МУРАДЯН, КАРИНЕ АРАКЕЛЯН
Ереванский университет Айбусак

Презумпция невиновности была выдвинута буржуазией в борьбе против злоупотреблений феодальных судов. В социалистическом уголовно-процессуальном праве презумпция невиновности была поставлена на более гуманистическую основу. Принцип презумпции невиновности также стал одним из важнейших демократических принципов уголовного судопроизводства, обеспечивающим защиту прав личности, исключающим необоснованные обвинения и необоснованные осуждения. Вина лица может быть доказана только доказательствами, предусмотренными законом, при наличии достаточных доказательств и бремени доказывания возлагается на орган уголовного преследования.

Ключевые слова: принцип, заявление, подозреваемый, допрос, доказательство, противоправное деяние,

LEGAL-COMPARATIVE DESCRIPTION OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE

MKRTICH MURADYAN, KARINE ARAQELYAN

The presumption of innocence was put forward by the bourgeoisie in the struggle against the abuses of the feudal courts. In socialist criminal procedure law, the presumption of innocence was placed on a more humanistic basis. The principle of the presumption of innocence has also become one of the most important democratic principles of criminal

justice, ensuring the protection of individual rights, excluding unfounded accusations and unfounded convictions. The guilt of a person can be proved only by evidence provided for by law, if there is sufficient evidence and the burden of proof is placed on the criminal prosecution body.

Keywords: principle, declaration, suspect, interrogation, evidence, illegal act.

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ ՄԻՔԱՅԵԼ

Իրավագիտություն, 3-րդ կուրս
Ղեկավար՝ **Ռ. Սիրունյան**

Ամփոփում. Հասարակության անդամների անվտանգության ապահովումը, հանցավորության դեմ պայքարը, յուրաքանչյուր պետության առաջնային, սակայն իրենց լուծման առումով բարդություն ներկայացնող խնդիրներից են: XXI դարի նախաշեմին անչափահասների հանցավորության խնդիրները շարունակում են մտահոգել ողջ հասարակությանը:Վտանգավոր այս խնդրի շուրջ անհրաժեշտ ազդեցություն գործելու և դրա դիմաց արդյունավետ պայքար մղելու համար լուրջ աշխատանքներ են տարվում նաև՝ Հայաստանի Հանրապետությունում: 1990-ական թթ-ը, նշանավորված էին բուռն իրադարձություններով, որոնք իրենց անմիջական ազդեցությունն ունեցան երիտասարդության, ինչու ոչ նաև՝ անչափահասների շրջանում: Տնտեսական ճգնաժամը, գաղափարական նախկին կոնցեպցիաների փլուզումը, սոցիալ-տնտեսական բարեփոխումները, անչափահասների շուրջ առաջացրեցին հակասոցիալական ուղղվածության ոչ ֆորմալ միավորումներ, որոնցում կարելի է հայտնաբերել նույնիսկ կազմակերպված հանցավոր խմբերին բնորոշ տարրեր՝ սկսված դերերի հստակ բաշխումից մինչև բազմաստիճան հիեարխիայի ձևավորումից (փոքրեր, միջիններ հեղինակություններ և այլն), մինչև կանոնավոր դրամաշորթությամբ (ռեկետ) զբաղվելը և այլն:Հարկ է նշել, որ մեծ է նաև անչափահասների կողմից բռնության կիրառմամբ և հասարակական կյանքի դեմ ուղղված հանցանքների կատարման թիվը:

Առանցքային բառեր. Անչափահաս, հանցագործություն, հանցավորություն, պատիժ, վիճակագրություն:

Վիճակագրական տվյալների համաձայն, վերջին 20 տարիների ընթացքում նկատվում է անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների կտրուկ աճ: Ըստ ՀՀ Ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի տրված վիճակագրության տվյալների համաձայն՝ 1993թ-ի համեմատ, 2016թ-ին հանցավորությունը ՀՀ-ում աճել է 1,4 անգամ և դա այն դեպքում, որ ՀՀ-ում բնակչությունն էապես նվազել է (1993թ-ին եղել է՝ 3.753.500 մարդ, իսկ 2016թ-ին՝ 2.986.500 մարդ): Անչափահասներին հատուկ է այլ անձանց ազդեցության տակ ընկնելու, արկածախնդրության հետևից գնալու,

երբեմն ոչ ճիշտ վարքագիծ դրսևորելու երևույթները, սակայն, դրանք չկանխարգելելու և նրանց հետ բացատրական աշխատանքներ չկատարելու դեպքում կարող է այն ավելի խորանալ և էականորեն փոխել ոչ միայն անչափահասի աշխարհընկալումը, այլև ապրելակերպն ու հետագա ճակատագիրը:Անչափահասների հանցավորության մասին խոսելիս հարկ է միշտ հաշվի առնել հանրորեն վտանգավոր արարքում արտահայտվող նրանց հանցավոր դիտավորության և դրդապատճառների առաջացման առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, անչափահասների հանցանքների զգալի մասը կատարվում է իրավիճակի սխալ գնահատման, բնավորության §տղամարդկային¦ գծերն ապացուցելու ցանկության, ուրիշի ազդեցության տակ ընկնելու, §հեղինակավոր¦ մեծահասակի օրինակին հետևելու և այլ պատճառներով:Անդրադառնալով հանցագործությունների թվերին, կարող ենք շեշտել, որ անչափահասների կողմից §նախընտրած¦ հանցատեսակը, ինչպես միշտ, եղել է գողությունը՝ 116 դեպք, նախորդ տարվա համեմատ 15-ով պակաս: Գրանցվել է նաև մարմնական վնասվածք հասցնելու՝ 28, ավազակային հարձակման՝ 2, անօրինական զենք կրելու՝ 7, թմրանյութ պատրաստելու, իրացնելու՝ 3, ավտոմեքենա գողանալու 4 և այլ դեպքեր: Հանցագործության մեջ ներքաշվելու հիմնական թիրախային խումբը՝ 15-17 տարեկաններն են: Ինչպես շատ մասնագետներ են նշում՝ անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների հիմնական դրդապատճառը անբավարար զբաղվածությունն է և ծնողների անուշադրությունը: ՀՀ գլխավոր դատախազությունում կատարված ուսումնասիրությունները պարզում են, որ նախորդ տարվա համեմատ 2018թ անչափահասների հանցավորության ցուցանիշը որոշակիորեն նվազել է: Եթե 2017թ-ին արձանագրվել էր անչափահասի կողմից կամ նրա մասնակցությամբ կատարված հանցագործության 403 դեպք, ապա 2018թ. արձանագրվել է նման 359 դեպք, այսինքն նվազումը եղել է մոտ 44 դեպքով կամ 12%-ով: 17 կամ 5%-ով նվազել է նաև հանցանք կատարած, իսկ 19.3%-ով՝ դատապարտված անչափահասների թիվը: Չնայած, այս դրական միտումներին՝ 2018թ-ին աճել են անչափահասների կողմից կամ նրանց մասնակցությամբ կատարված առանձին վտանգավոր հանցատեսակներով, մասնավորապես՝ սպանության, առողջությանը դիտավորությամբ ծանր վնաս պատճառելու, ավազակության, կողոպուտի դեպքերը: Ըստ ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 85-րդ հոդվածի. §անչափահասները քրեական պատասխանատվության են ենթարկվում և նրանց նկատմամբ պատիժ է նշանակվում սույն օրենսգրքի դրույթների համապատասխան՝ հաշվի առնելով սույն բաժնում նախատեսված կանոնները¦: Անչափահասների քրեական պատասխանատվության և պատժի հարցերը նվիրված են ՀՀ Քրեական օրենսգրքի Բաժին 5-ը (Գլուխ 14, հոդվածներ 85 - 96): Միևնույն ժամանակ օրենսգիրքը նախատեսում է անչափահասների քրեական պատասխանատվության, պատժի նշանակման և դրա տեսակների սահմանման, ինչպես նաև նրանց քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատելու, վաղեմության ժամկետները հաշվելու ու դատվածությունը մարելու հատուկ պայմանները:ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1985թ-ի Նոյեմբերի 29-ի 40/33 բանաձևով հաստատված §Պեկինյան կանոնների¦ (§ՄԱԿ-ի նվազագույն ստանդարտ կանոնները անչափահասների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ¦) համաձայն՝ անչափահաս է համարվում այն երեխան կամ երիտասարդը,

որն իրավախախտման համար, գործող իրավական համակարգի շրջանակներում, կարող է ենթարկվել պատասխանատվության, մեծահասակի նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության ձևերից տարբերվող ձևով (Տես, §2.2¦-ի §ա¦ ենթակետ): Անչափահաս հասկացությունը լայն տարիքային սահմաններ է ընդգրկում՝ 7-ից մինչև 18 տարեկան կամ ավելի մեծ և միևնույն ժամանակ §Պեկինյան կանոնների¦ §4.1¦ -ի համաձայն. §Այն իրավական համակարգերում, որոնցում ընդգրկվում է §անչափահասների քրեական պատասխանատվության տարիք¦ հասկացությունը, այդպիսի տարիքի նվազագույն չափը չպետք է սահմանվի շատ ցածր՝ հաշվի առնելով զգացմունքային, հոգեկան և մտավոր հասունության գործոնները:

Ըստ ՀՀ Քրեական իրավունքի՝ անչափահաս են համարվում հանցանք կատարած 14-ից 18 տարեկան անձինք: Ընդ որում, անչափահասների կողմից կատարված հանցանքների վերաբերյալ գործեր քննելիս դատարանը պարտավոր է միջոցներ ձեռնարկել անչափահասի տարիքը (ծննդյան թիվը, ամիսը, տարին) հստակ որոշելու կապակցությամբ: Քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի առաջին մասի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության է ենթակա այն անձը, ում 16 տարին լրացել է նախքան հանցանք կատարելը: Նույն հոդվածի երկրորդ մասի համապատասխան՝ այն անձինք, որոնց 14 տարին լրացել է մինչև հանցանք կատարելը, ենթակա են քրեական պատասխանատվության, այն հանցագործությունների համար, որոնց ցանկը տրված է հոդված 24-ի երկրորդ մասում (սպանություն, դիտավորությամբ առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելու, բռնաբարության, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների, գողության, կողոպուտի, ավազակության, շորթման և այլ հանցագործությունների համար): Այս դեպքում օրենսդիրը հիմնվում է այն հանգամանքի վրա, որ 14 տարին լրացած անձինք, որպես կանոն, կարող են գիտակցել նշված հանցագործությունների հանրային վտանգավորությունը: Միևնույն ժամանակ, եթե անձը հասել է քրեական օրենսգրքի հոդված 24-ի առաջին և երկրորդ մասերով նախատեսված տարիքի (14 կամ 16 տարեկան) սակայն, մտավոր զարգացման մեջ հետ մնալու հետևանքով ընդունակ չի եղել ամբողջ չափով գիտակցել իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը կամ ղեկավարել դա, ապա նա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 24-ի երրորդ մաս):

Քրեական օրենսգրքի 85-րդ հոդվածի երկրորդ մասն ասում է, որ՝ հանցանք կատարած անչափահասի նկատմամբ կարող են նշանակվել համապատասխան պատիժ կամ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ: Ինչ վերաբերվում է քրեական պատասխանատվության հիմքերին և սկզբունքներին, ապա դրանք ընդհանուր են, թե մեծահասակների և թե անչափահասների համար:

Հանցագործ անձի հոգեբանությունն ու առանձնահատկությունները

Անչափահասների մոտ մեծանում է կարեկցանքի կարիքը, հատկապես կրիտիկական, անցումային տարիքում (13 - 17 տարեկան): Անչափահասները ձգտում են շփվել միմյանց հետ և ինքնահաստատվել թիմում: Այս ցանկությունն ավելի ցայտուն է դրսևորվում անչափահասների վատ պահվածքում: Անչափահասներն ունեն ինքնահաստատման կարիք և եթե դրականորեն արտահայտվել չի ստացվում, ապա վարքագիծը դրսևորվում է ավելի վատ կողմով՝ խուլիգանություն, վատ վարք և

հանցագործություն: Հաճախ նրանց մոտ բացակայում է ռացիոնալ տարրերը և դա հաճախ արտահայտվում է զգացմունքային մակարդակով: Այստեղ հուզական տեսակը ավելի արտահայտիչ է, քան մեծահասակների մոտ: Այս հատկանիշն ազդում է իրավիճակային որոշումներ կայացնելիս, որոնք չունեն ողջամտություն և հավասարակշռություն: Անչափահասների շրջանում տեղի են ունենում հուզական պոռթկումներ, որոնք կարող են հոգեբանական տեղաշարժեր առաջացնել: Անչափահասները ձգտում են գտնել հասարակության կողմից չհասկացված իրենց տեսակը, որն էլ հանգեցնում է §դժվար¦ դեռահասների ոչ պաշտոնական միավորումների, որոնք սահմանափակ հետաքրքրություններով և իրենց ազատ ժամանակը կազմակերպելու անկարողությամբ, հետագայում վերածվում են հակասոցիալականների:Անչափահասները սկսում են անհարգալից վարքագիծ դրսևորել, թույլ են տալիս ապօրինություններ և իրավախախտումներ, իսկ հետո՝ հանցագործություններ: Քանի որ հակասոցիալական խմբերը վերածվում են հանցավորների, դրանցում տեղի են ունենում՝ որակական փոփոխություններ, ավելանում է մասնակիցների քանակը, բացասական, սոցիալական և բարոյական հատկանիշներով մարդկանց համամասնությունը (այստեղ՝ նախկինում դատվածություն ունեցողներ): Կան խմբեր, որոնք հատուկ կազմակերպված են գործում հանցագործություններ կատարելիս (գողություններ, կողոպուտներ, ավազակային հարձակումներ): Հանցավոր խմբերում մեծանում է դեռահասների սոցիալական վտանգավորության աստիճանը: Նման խմբերի ղեկավարները չափահաս կամ անչափահաս հանցագործներ են, որոնք ունեն որոշակի հանցավոր (քրեական) փորձ: Աճող ակտիվությունն ու գրգռվածությունը խրախուսում են դեռահասներին կոնֆլիկտների: Անկախության ցանկությունն արտահայտվում է ինքնահաստատման, հասակակիցների շրջանում հեղինակություն ձեռք բերելու, քաջություն և վճռականություն ցուցաբերելու ցանկությամբ: Նման անչափասներին է բնորոշ՝ կոպտությունը, լկտիությունը, համառությունը, վարքագծի ընդհանուր ընդունված նորմերին ենթարկվելու ցանկություն չունենալը: Ընկերության և ընկերակցության զգացողության թյուրըմբռնումը, փոխօգնությունը, դավաճան անվանվելու վախը, հանցակիցներից վրեժխնդրության սպառնալիքը միավորում են հարաբերությունները անչափահասների հանցավոր խմբերում: Անչափահասների հանցագործությունները հետաքննելիս պետք է հաշվի առնել հանցագործի կենսափորձի բացակայությունը, հուզական գրգռվածության բարձրացումը, հոգեբանական ենթադրությունը, հասակակիցների կամ չափահաս դրդիչների համոզմանը հեշտ ենթարկվելը, ինչպես նաև կյանքի իրավիճակը քննադատաբար և ճիշտ գնահատելու անկարողությունը և սեփական գործողությունները:

Ինչպես վերը նշեցինք, անչափահասների կողմից կատարվող տարածված հանցագործության տեսակը՝ գողությունն է: Որպես կանոն, անչափահասները ընտրում են իրենց հետաքրքրություններին համապատասխան գույք՝ քաղցրավենիք, խաղեր, ալեհավաք ապրանքներ, ալկոհոլային խմիչքներ, էլեկտրոնային այլ սարքեր և այլն: Թողնում , ձեռք չեն տալիս ավելի արժեքավոր իրերին և առարկաներին: Այդ է վկայում նրանց կողմից կատարված արարքի, կանխամտածված գործողությունների բացակայությունը: Օրինակ՝

- Բաց պատուհանով մուտք գործելու պարզ եղանակներ

- Խախտման փոքր չափեր
- Զգալի ֆիզիկական ուժ չպահանջող պատնեշներ կոտրելը
- Հանցագործության հետքերը թաքցնելու միջոցներ չձեռնարկելը
- Ցինիկությունը
- Չարաճճի գործողություններ հանցագործության վայրում
- Իրերի և ապրանքների անհիմն վնաս

• Անպարկեշտ մակագրություններ, գծագրեր և բառակապակցություններ: Հանցագործության վայրի և ժամանակի մասին կարող են վկայել նաև անչափահասների կողմից կատարվելու փաստի մասին՝ գողություն մանկապարտեզից, դպրոցի բուֆետից, դպրոցի մոտ գտնվող կրպակից կամ մթերային խանութից: Անչափահասների կողմից հատկանշական են նաև գողացված ապրանքները թաքցնելու և օգտագործելու եղանակները: Բոլորիս էլ հայտնի է, որ անչափահասները հակված են և սիրում են գաղտնիքներ ստեղծել, մոգոնել:Ուստի, գողացված ապրանքները թաքցնելու համար, նրանք հաճախ օգտագործում և նույնիսկ ստեղծում են տարբեր տեսակի թաքստոցներ նկուղներում, վերնահարկերում, անտառում (հաճախ ծառերի խոռոչներում) և այլն: Այդ վայրեր հաճախակի այցելությունների մասին տեղեկություններ ստանալը կօգնի բացահայտել գողության մեղսակիցներին: Այս պահվածքին է նպաստում պարծենալու, իրենց գերազանցությունը ցույց տալու հակումը: Այդ պատճառով էլ նրանք հաճախ ցույց են տալիս իրենց մոտ հայտնված իրերը, դիտավորյալ գումարներ են ծախսում և հաճախ կիսվում իրենց գողոնով: Սրանք որոշակի միջոցներ են, որոնք կօգնեն հանցավորության դեմ պայքարող և բարձր մակարդակով իրար հետ համագործակցող օղակներին ավելի պարզ սխեմաներով բացահայտել սույն հանցագործությունը կատարած անձանց, տուժող կողմին և կանխարգելել հետագա հանցագործություններ ծնող պատճառների ի հայտ գալը:

Անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների դեմ ուղղված պատժատեսակները եվ նրանց կիրառման կարգը

Անչափահասների կողմից և նրանց մասնակցությամբ կատարվող հանցագործությունների դեմ քրեաիրավական պայքարը, այս բնույթի հանցագործությունների նախականխումն ու կանխումը, ինչպես նաև դրանց նպաստող պայմանների, պատճառների վերհանումն ու վերացումը մնում են ՀՀ իրավապահ մարմինների հիմնական և ամփոփոխ առաջնահերթություններից մեկը: Կոնկրետ, սույն խնդրով, ՀՀ դատախազությունը վերջին ժամանակաշրջանում խստացրել է անչափահասի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին միջնորդություն ներկայացնելու քրեադատավարական պրակտիկան: Դատախազներին հանձնարարվել է անչափահաս մեղադրյալների նկատմամբ խափանման միջոց կիրառելու հարցը լուծելիս, նախևառաջ քննարկել հսկողության հանձնելը, խափանման միջոց կիրառելու հարցը: Այս քաղաքականությամբ առաջին անգամ միջին ծանրության և ծանր հանցագործություն կատարած անչափահասների նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կարող է կիրառվել, բացառապես այն դեպքերում, երբ քրեական գործով ձեռք բերված փաստական տվյալները փաստում են մեղադրյալի

կողմից ազատության մեջ մնալու հետ կապված խափանման միջոցների պայմանները խախտելու մասին: Այս մոտեցման արդյունքում, գործնականում գրեթե բացառվել են անչափահասների նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հարցը:Հանցագործություն կատարած անչափահասների նկատմամբ պատժողական քաղաքականությունը փոխվում է դեպի ազատազրկման ձևով պատժի նվազեցումը, հանցանք կատարած անչափահասներին ուղղելու առավել արդյունավետ քրեաիրավական գործիքակազմի կիրառումը: ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից հանձնարարվել է, որպեսզի անչափահասների նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու դեպքերում, դատախազները հատուկ ուշադրություն դարձնեն նրանց ուղղմանը նպաստող լրացուցիչ պարտականությունների սահմանմանը, պատժի փոխարեն քրեաիրավական ներգործության՝ այլ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառմանը:

Այսպիսով՝ անչափահասների քրեական պատասխանատվության առանձնահատկություններն են՝

1. Այնպիսի պատիժների նշանակումը, որոնք կարող են կիրառվել անչափահասների նկատմամբ՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր անչափահասի կյանքի և դաստիարակության պայմանները, հոգեկան զարգացման աստիճանը, առողջության վիճակը, անձի այլ առանձնահատկությունները, ինչպես նաև այլ անձանց ազդեցությունը (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 90, 1-ին մաս)

2. Մինչև տասնվեց տարին լրանալը միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ ազատազրկումը, ըստ հանցագործությունների համակցության, չի կարող գերազանցել յոթ տարին (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 90, 2-րդ մաս): Տասնվեցից մինչև տասնութ տարին լրանալը միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ ազատազրկումը, ըստ հանցագործությունների համակցության, չի կարող գերազանցել տասը տարին (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 90, 3-րդ մաս):

3. Ըստ դատավճիռների համակցության՝ ազատազրկման ձևով նշանակվող վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել տասներկու տարին (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 90, 4-րդ մաս):

Քրեական պատասխանատվության եվ պատժի փոխարինումը դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառումով

Եթե անչափահասը դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցից պարբերաբար խուսափում է, ապա տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ դատապարտյալի վարքագծի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող իրավասու մարմնի միջնորդությամբ նյութերն ուղարկվում են դատարան՝ նշանակված միջոցը վերացնելու և անչափահասին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը լուծելու համար:

Նոր հանցանք կատարելիս անչափահասը քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ նախկին հանցագործության համար, եթե վերջինիս կապակցությամբ նրա

նկատմամբ կիրառվել է դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոց: (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 91)

1. Ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանք կատարած անչափահասին պատժից ազատելը, թե դատարանը գտնի, որ պատժի նպատակներին կարելի է հասնել նրան անչափահասների հատուկ ուսումնադաստիարակչական կամ բժշկական-դաստիարակչական հաստատությունում տեղավորելու միջոցով: (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 93)

Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելը: Անչափահաս տարիքում հանցանք կատարած և ազատազրկման դատապարտված անձի նկատմամբ պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է՝

1) ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան մեկ քառորդը.

2) ծանր հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան մեկ երրորդը.

3) առանձնապես ծանր հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան կեսը: (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 94)

Քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից ազատելը վաղեմության ժամկետներն անցնելու հետևանքով: Մինչև տասնութ տարին լրանալը հանցանք կատարած անձին վաղեմության ժամկետներն անցնելու հետևանքով քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից ազատելիս քր. օրենսգրքի 75-րդ և 81-րդ հոդվածներով նախատեսված վաղեմության ժամկետները համապատասխանաբար կրճատվում են կիսով չափ: (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 95):

Անձն ազատվում է քրեական պատասխանատվությունից, եթե հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից անցել են հետևյալ ժամկետները.

1) երկու տարի՝ ոչ մեծ ծանրության հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

2) հինգ տարի՝ միջին ծանրության հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

3) տասը տարի՝ ծանր հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից.

4) տասնհինգ տարի՝ առանձնապես ծանր հանցանքն ավարտված համարելու օրվանից (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 75):

Հանցագործության համար դատապարտված անձն ազատվում է պատիժը կրելուց, եթե օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո մեղադրական դատավճիռն ի կատար չի ածվել հետևյալ ժամկետներում.

1) երկու տարի՝ ոչ մեծ ծանրության հանցագործության համար դատապարտվելու դեպքում.

2) հինգ տարի՝ միջին ծանրության հանցագործության համար դատապարտվելու դեպքում.

3) տասը տարի՝ ծանր հանցագործության համար դատապարտվելու դեպքում.

4) տասնհինգ տարի՝ առանձնապես ծանր հանցագործության համար դատապարտվելու դեպքում (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 81):

4. Դատվածության մարումը: Ազատազրկման հետ չկապված պատիժը կրելուց հետո անձի դատվածությունը համարվում է մարված:

Մինչև տասնութ տարին լրանալը հանցանք կատարած անձանց համար քր. օրենսգրքի 84-րդ հոդվածով նախատեսված դատվածությունը մարվելու ժամկետները կրճատվում են և համապատասխանաբար հավասար են՝

1) մեկ տարվա՝ միջին ծանրության հանցագործության համար ազատազրկումը կրելուց հետո.

2) երեք տարվա՝ ծանր հանցագործության համար ազատազրկումը կրելուց հետո.

3) հինգ տարվա՝ առանձնապես ծանր հանցագործության համար ազատազրկումը կրելուց հետո: (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, Հոդված 96):Ըստ իս, կարծում եմ, որ մեր օրենսգիրքը հստակ դիրքորոշում ունի՝ անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների, նրանց պատասխանատվության ենթարկելու (կամ չենթարկելու) և դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցների վերաբերյալ: Առհասարակ, ինքներս, մեծ պատասխանատվություն ենք կրում, մեզանից տարիքով փոքրերի մտավոր և ֆիզիկական զարգացման համար, քանի որ մենք ենք շատ հարցերում օրինակ ծառայում նրանց:Կարծում եմ, որ՝

1. Կարելի է հատուկ և կարճաժամկետ դաընթացներ կազմակերպել, որոնք կանցկացվեն միմիայն բարձրակարգ իրավաբան մասնագետների և հոգեբան մասնագետների կողմից: Դասընթացի ընթացքում ծնողների ուշադրությանը կհրավիրվեն առանցքային նշանակության հարցեր՝ անչափահասների, նրանց իրավագիտակցության, ընտանեկան համերաշխության, դեռահասության շրջանի հոգեկան վախերի և այլ խնդիրների մասին, ծնողները կկիսվեն իրենց դրական ու մոտիվացիոն դաստիարակչական գործողություններով և միասնական աշխատանքի միջոցով կարծում եմ, կստանանք դրական արդյունք:

2. Օրինապահ մարմինների կողմից(Ոստիկանություն, ՀՀ դատախազության աշխատակիցներ, իրավաբաններ, փաստաբաններ) դրական եմ համարում այցելությունները ուսումնական հաստատություններ, նրանց կողմից կատարված զրույցները և տարվող աշխատանքները:Կցանկանայի, որ դա լիներ հաճախակի, ամսվա կտրվածքով՝ 1-2 անգամ, հետաքրքիր քննարկումների կամ խաղերի տեսքով, քանի որ նույն խնդրի մասին միատոն և անհետաքրքիր զրույցները, կարող են կրել երեխաների մոտ՝ անցանկալի և հոգնեցուցիչ բնույթ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=153080

2. Ա.Ս. Ոսկերչյան, Քրեաիրավական տերմինների արդի համառոտ բացատրական բառարան: Քրեական իրավունք, քրեադատավար. իրավունք¦, Երևան, ԵԳԵԱ 2004 — 184 էջ:

3. Անչափահասների քրեական պատասխանատվությունը և պատիժների տեսակները¦ Հ. Գալստյան https://advocates.am/images/_photos_of_advocates/ex_1/2._ANCHAPAHAS_PATIJ.pdf

4. ՀՀ Քրեական իրավունք:Ընդհանուր մաս/ Ս.Առաքելյան, Ա. Գաբուզյան, Հ.Խաչիկյան և ուրիշ. - Եր.: ԵՊՀ հրատ. 2012 - էջ՝ 538

5. А.А.Гукова, «Анализ преступлений, совершенных несовершеннолетними¦.

6. Ищенко Е.П, §Криминалистика¦ 2010.

7. А.Д. Вилкова, А.М. Терехов §Причины совершения преступлений несовершеннолетними¦ М., 2019

ПРОБЛЕМЫ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

КАРАПЕТЯН МИКАЭЛ 3 курс Р. Сирунян

Резюме: Обеспечение безопасности членов общества, борьба с преступностью входят в число приоритетов каждого государства, но сложны в плане своего решения. На пороге XXI века проблема правонарушений несовершеннолетних продолжает волновать все общество. 1990-е годы ознаменовались бурными событиями, которые оказали непосредственное влияние на молодежь, почему не несовершеннолетних.Экономический кризис, крушение старых идеологических концепций, социально-экономические реформы создали вокруг несовершеннолетних неформальные антисоциальные объединения, в которых можно найти элементы, характерные даже для организованных преступных групп, от четкого распределения ролей до многоуровневых иерархий. до занятия регулярным вымогательством (рэкетом) и др. Следует отметить, что количество преступлений, совершаемых несовершеннолетними с применением насилия и против общественной жизни, велико.

Ключевые слова. Несовершеннолетний, преступление, наказание, преступление, статистика.

PROBLEMS OF CRIMES COMMITTED BY MINORS

KARAPETYAN MIKAEL , sv R. Sirunyan:

Summary: Ensuring the security of members of society, the fight against crime, are among the priority issues of each state, but they are complex in terms of their solution. At the threshold of the 21st century, the problem of juvenile delinquency continues to be of concern to the whole society. The 1990s were marked by turbulent events that had a direct impact on the youth, why not the juveniles. The economic crisis, the collapse of old ideological concepts, the socio-economic reforms, created informal anti-social associations around minors, in which elements characteristic of even organized criminal groups can be found, ranging from clear distribution of roles to multi-level hierarchies. before engaging in regular extortion (racketeering), etc. It should be noted that there is a large number of crimes committed by minors against public life.

Keywords. Juvenile, crime, punishment, crime, statistics.

ԿՅԱՆՔԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔ/ ՀՂԻՈՒԹՅԱՆ ԱՊՕՐԻՆԻ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՏՈՒՄ

ԱՆԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ 3-րդ կուրսի
Ղեկավար՝ Գ. Ստեփանյան

Ամփոփում. ՀՀ Սահմադրությունը ընտանիքը ոչ միայն դիտարկում է որպես հասարակության բնական և հիմնական բջիջ, այլև բնակչության պահպամնան և վերարտադրման հիմք: Սահմանդրական կարգի հիմունքներում ամրագրվել է մայրության և մանկության հատուկ պաշտպանությունը պետության կողմից: Համաձայն վերոգրյալի ՀՀ Սահմանադրության 16-րդ հոդվածում նշվում է՝ ընտանիքը, որպես հասարակության բնական և հիմնական բջիջ, բնակչության պահպանման և վերարտադրման հիմք, ինչպես նաև մայրությունը և մանկությունը պետության հատուկ պաշտպանության և հովանավորության ներքո են:

Առանցքային բառեր. Սահմանադրություն, մայրություն, կյանքի իրավունք, վերարտադրողականություն, բնակչություն:

«Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների» մասին ՀՀ օրենքում անդրադարձել է մարդու վերարտադրողական առողջությանը և վերարտադրողական իրավունքներին, համաձայն վերոնշյալ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Մայրությունը և մանկությունը գտնվում են պետության և հասարակության հովանավորության ու պաշտպանության ներքո և աջակցություն ստանալու իրավունք ունեն: ՀՀ օրենսդրությունը երաշխավորում է անվտանգ մայրությունը, համաձայն որի, կինն ունի անվտանգ մայրության, այն է՝ հղիության ընթացքում առողջության պահպանման, ծննդաբերության և հետծննդյան ժամանակաշրջանում իր, պտղի առողջությանը և նորածնին նվազագույն ռիսկ պատճառող մեթոդների կիրառմամբ օգնություն ստանալու իրավունք: Կինն իրավունք ունի տեղեկություն ստանալու կրծքով կերակրման առավելությունների, ինչպես նաև մանուկների և վաղ տարիքի երեխաների առողջ և անվտանգ սնուցման վերաբերյալ[1]: Իսկ ինչ վերաբերում է հղիության ընթացքում կատարվելիք միջամտություններին, ապա համաձայն օրենքի հղիության ընթացքում ցանկացած բժշկական միջամտություն կատարվում է կնոջ համաձայնությամբ: Կինն իրավունք ունի հրաժարվել բժշկական միջամտությունից կամ պահանջել ընդհատել այն: Սակայն կա մեկ բացառություն՝ առանց հղի կնոջ համաձայնության, բժշկական հանձնաժողովի որոշմամբ, դրա անհնարինության դեպքում՝ բժշկի որոշմամբ, թույլատրվում է իրականացնել բժշկական միջամտություն հղի կնոջ կյանքին սպառնացող վտանգի, ինչպես նաև շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդությունների դեպքերում՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

ՀՀ օրենսդրությունը յուրաքանչյուր կնոջ տալիս է իրավունք կատարելու հղիության արհեստական ընդհատում (աբորտ) [1]:

Համաձայն «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների» մասին ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի՝ 1.

Յուրաքանչյուր կին ունի հղիության արհեստական ընդհատման (աբորտի) իրավունք: Հղիության արհեստական ընդհատումը (աբորտը) (այսուհետ՝ ընդհատում)՝

1) մինչև 12 շաբաթական հղիության ժամկետը կատարվում է կնոջ գրավոր դիմումի համաձայն: Բժշկական ցուցումների դեպքում ընդհատումը մինչև 12 շաբաթական հղիության ժամկետը իրականացվում է կնոջ գրավոր համաձայնությամբ.

2) 12-ից մինչև 22 շաբաթական հղիության ժամկետը կատարվում է բացառապես բժշկական (ներառյալ՝ սեռի հետ կապված հիվանդության ժառանգման հավանականության դեպքում) կամ սոցիալական ցուցումների առկայության դեպքում՝ կնոջ գրավոր համաձայնությամբ:

Հայաստանում թույլատրվում է կատարել հղիության արհեստական ընդհատում ըստ կնոջ ցանկության մինչև 12 շաբաթական հղիության ժամկետը, քանի որ այդ ժամկետում հնարավոր է կատարել պտղաձվի հեռացում՝ կնոջ օրգանիզմին հասցնելով նվազագույն վնաս և խուսափել ծանր բարդություններից:

Հղիության արհեստական ընդհատումը՝ աբորտը (լատիներեն՝ վիժում), վիրաբուժական կամ դեղորայքային միջամտություն է, որը բերում է հղիության ընդհատման: Հղիության արհեստական ընդհատումը կիրառվում էր դեռևս հին դարերում: Հին Հայաստանում, Հունաստանում, Հռոմում այն համարվում էր շարքային երևույթ, քանի որ պտուղը համարվում էր մարդ միայն ծնվելուց հետո: Քրիստոնեության տարածման հետ մեկտեղ փոխվեց վերաբերմունքը արհեստական վիժման նկատմամբ, այն նույնացվեց մարդասպանության հետ: Չնայած շատերն են դիմում աստվածաշնչյան տեքստերին աբորտի դեմ իրենց տեսակետները հիմնավորելու նպատակով, սակայն շատերի համար միգուցե տարօրինակ կարող է թվալ այն իրողությունը, որ Սուրբ Գրքում որևէ անմիջական, հստակ հիշատակություն չկա միտումնավոր աբորտի վերաբերյալ՝ բացառությամբ այն փաստի, որ աբորտը ծանոթ է եղել և կիրառվել է հին աշխարհում: Այնուամենայնիվ Սուրբ Գրքում կան որոշ տեքստեր, որոնք ոչ ուղղակի, միջնորդավորված են առնչվում աբորտի թեմային: Օրինակ Ելից 21:22-25 համարներում խոսվում է պատահական վիժեցման վնասի հատուցման մասին, կամ Սաղմոս 139:13-16 համարներում մարդու աշխարհ գալը վերագրվում է Աստծուն, ինչպես նաև Երեմիայի 1:4-5 և Ղուկասի 1:39-45 համարներում խոսվում է մասնավոր անհատների մասին, որոնց Աստված ընտրել է նախքան նրանց ծնունդը: Աբորտի վերաբերյալ որոշակի հիշատակություններ են պահպանվել վաղ շրջանի քրիստոնեական մտածողների գրվածքներում: Հաճախակի է նշվում, որ քրիստոնեության պատմության ընթացքում եկեղեցու պաշտոնական ուսմունքը և աստվածաբանական ավանդությունները միաձայն դեմ են եղել աբորտին: Աբորտին դեմ արտահայտվելու փաստարկներից մեկն այն է, որ աբորտը, ինչպես նաև պտղի արհեստական վիժեցումներն ընդհատում են սեռական հարաբերությունների վերարտադրողական գործառույթը:

Փաստարկներից մյուսն էլ շեշտում էր, որ պտղին սպանելը մարդասպանության ձև է:

Վաղ և միջնադարյան շրջանի որոշ հեղինակներ հաճախ այն տեսակետն էին պնդում, որ պտուղը հղիությունից որոշ ժամանակ հետո էր միայն հոգևորվում:

Ըստ Աքվինացու՝ եթե մեկը դեռևս չհոգևորված պտղի վիժեցման պատճառ դառնա, ապա նա պատասխանատվություն չի կրի դրա համար:

Վարդան վարդապետ Այգեկցին բարոյական մեղք է համարում պտուղ սպանելն առհասարակ՝ անկախ նրանից՝ այն հոգևորվե՞լ է, թե՞ ոչ:

Այս առիթով նա գրում է. «Եվ հազար անգամ վայ այն կնոջը, որը չար դեղերով ու հնարքներով խափանում է որդեծնությունը և ուրիշներին էլ խրատում նույնն անել... յուրաքանչյուր մանկան դիմաց, որի ծնունդը խափանվել է չար դեղերով, Աստված նրանցից հասուն մարդու արյուն պիտի պահանջի ահավոր ատյանում»:

Նրա դատողության համար ելակետը որդեծնության գաղափարն է: Ըստ նրա՝ ցանկացած գործողություն կամ գաղափար, որն ուղղված կլինի որդեծնության դեմ, հավասարազոր է սպանության: Նա այստեղ համարժեք հարթության վրա է դիտում ոչ միայն նրան, ով իրեն թույլ կտա այդպիսի արարք, այլև նրան, ով կփորձի ուրիշին գայթակղել այդ մտքով: Միայն որդեծնության դեմ ուղղված միտքն արդեն դատապարտելի է, քանի որ այն ոտնձգություն է կյանքի դեմ: Սա այլևս կասկածի ոչ մի տեղ չի թողնում աբորտի գաղափարը Հայ եկեղեցու տեսակետից դատապարտելի և անընդունելի համարելու համար:

16-րդ դարում մի շարք եվրոպական երկրներում հղիության արհեստական ընդհատմանը դիմող կանանց ենթարկում էին մահապատժի: Մինչև 19-րդ դարն աբորտներն արգելված չէին պետության կողմից, և ոչ էլ եկեղեցին էր առանձնապես ճնշումներ գործադրում: 1803 թ. Բրիտանիան առաջինն ընդունեց հակաաբորտային օրենքներ, որոնք ժամանակի ընթացքում ավելի խստացան: ԱՄՆ-ը հետևեց դրա օրինակին, երբ առանձին նահանգներ սկսեցին արգելել աբորտը: 20-րդ դարում աբորտները մի շարք երկրներում օրինականացվեցին: Սակայն Լատինական Ամերիկայի, Ասիայի, Աֆրիկայի և Եվրոպայի որոշ պետություններում շարունակում են գործել խիստ սահմանափակումներ արհեստական վիժման դիմող կանանց և այն

իրականացնող անձանց համար: 19-րդ դարում Կաթոլիկ եկեղեցին մերժեց այն գաղափարը, որ պտուղը հղիությունից որոշ ժամանակ հետո է հոգևորվում, և առաջ քաշեց այն տեսակետը, որ սաղմը հոգևորվում է հղիության պահից սկսած:

Օրենսդրի այն կարգավորումը, ըստ որի թույլատրվում է կատարել հղիության արհեստական ընդհատում ըստ կնոջ ցանկության մինչև 12 շաբաթական հղիության ժամկետը փոքր ինչ խնդրահարույց է: Օրենսդիրը կնոջը տվել է նման իրավունք, քանի որ այդ ժամկետում հնարավոր է կատարել պտղաձվի հեռացում՝ կնոջ օրգանիզմին հասցնելով նվազագույն վնաս և խուսափել ծանր բարդություններից, սակայն այստեղ առաջանում է խնդիր, որը կապված է պտղի իրավունքների հետ: Այստեղ անհրաժեշտ է ոչ միայն հաշվի առնել կնոջ օրգանիզմին հասցված վնասը և բարդությունները, այլ նաև պտղի առողջությունը և կյանքի իրավունքը:

Հղիության ընդհատման պարճառները

Խոսելով կանանց կողմից կատարվող հղիության ընդհատման մասին, անհրաժեշտություն է առաջանում բացահայտել դրան նպաստող շարժառիթներն ու գործոնները:Ընդհատմանը նպաստող պատճառները կարող են բազմաթիվ լինեն, թերևս ամենատարածված պատճառներից են.

1. **Անձնական պատճառներ:** Երբեմն կինը չի ցանկանում, որ հղիությունը շարունակվի, քանի որ հղիությունը պլանավորված չէ և այն կարող է ընդհատել կնոջ կրթությունը կամ աշխատանքային ծրագրերը: Տարածված պատճառներ են նաև ծնողների երիտասարդ տարիքը: Կինը կարող է հղիացած լինել բռնաբարության, արյունապղծության կամ մեկ այլ հարկադրված սեռական հարաբերության արդյունքում: Նա աբորտ անելու որոշում կարող է կայացնել նաև ուրիշների ճնշմամբ: Օրինակ զուգընկերը կամ ընտանիքի անդամները կարող են դեմ լինել հղիության շարունակմանը: Հավելյալ պատճառ կարող է լինել նաև այն, որ կինը չի կարողանում իրեն պատկերացնել մոր դերում:

2. **Սոցիալ-տնտեսական:** Կինը կարող է համոզված լինել, որ երեխային մեծացնելու համար չունի համապատասխան միջոցներ կամ հասարակության օժանդակությունը, մանավանդ եթե նա արդեն ուրիշ երեխաներ էլ ունի: Պատճառներից են նաև երեխա մեծացնելու անկարողությունը, անաշխատունակությունը:

3. **Առողջությանը և կյանքին սպառնացող վտանգներ:** Հնարավոր է, որ հղիությունը սպառնա կնոջ առողջությանը և նույնիսկ կյանքին: Կարող են լինել դեպքեր, երբ օրինակ պարզվի, որ իր երեխայի մոտ ենթադրվում են ժառանգական լուրջ շեղումներ, որոնց պատճառով նա կարող է մահացած կամ արատավոր ծնվել:

4. **Սելեկտիվ աբորտ:** Սելեկտիվ աբորտը լինում է 3 տեսակի.

1) Սեռով պայմանավորված աբորտ
2) Գեներով պայմանավորված աբորտ
3) Սելեկտիվ «կրճատում»

1. Սեռով պայմանավորված աբորտը հղիությունը դադարեցնելու տեսակ է՝ հիմնվելով նորածնի կանխատեսված սեռի վրա: Կանանց պտղի սելեկտիվ աբորտը ամենատարածվածն է, երբ տղա երեխաները ավելի են կարևորվում, քան աղջիկ երեխաները, հատկապես Արևելյան Ասիայի և Հարավային Ասիայի մասերում (մասնավորապես, այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունը, Հնդկաստանը և Պակիստանը), ինչպես նաև Կովկասում, Արևմտյան Բալկաններում, իսկ ավելի քիչ չափով ՝ Հյուսիսային Ամերիկայում: Սեռով կատարվող աբորտն ազդում է մարդկանց սեռերի հարաբերակցության վրա: **Ըստ ՄԱԿ-ի՝** ամենալուրջ խնդիրը Հայաստանում սեռով պայմանավորված աբորտներն են, որի արմատները մշակութային և գենդերային անհավասարության մեջ են և էլ ավելի են խորացնում կանանց նկատմամբ բռնության մթնոլորտը: Ամեն տարի դրա հետևանքով ավելի քան 1400 աղջիկներ չեն ծնվում Հայաստանում: Մինչև 2060թ. Հայաստանում չի ծնվի գրեթե 93,000 աղջիկ, եթե սեռով պայմանավորված աբորտների կամ մինչև ծննդաբերությունը երեխայի սեռի ընտրության միտումը շարունակի մնալ անփոփոխ: Սեռով պայմանավորված աբորտները Հայաստանում սերտորեն կապված են բռնի աբորտների հետ: Կանայք երբեմն ստիպված են իրենց

ամուսինների և նրանց ընտանիքների դրդմամբ/պարտադրմամբ աբորտի ենթարկել իգական սեռի պտուղը: Սեռերի անհամամասնությունը կարող է բերել մի շարք այլ հիմնախնդիրների՝ ժողովրդագրական, տնտեսական, հասարակական, բարոյահոգեբանական:

2. Գիտության և բժշկության զարգացման շնորհիվ այժմ հնարավոր է դարձել պտղի մեջ բնածին խանգարումների առկայությունը հայտանաբերելը նախքան ծննդյան պահը: Գենետիկայով պայմանավորված աբորտը այն պտղի հեռացումն է, որը նախածննդյան թեստավորման միջոցով հայտնաբերվում է որոշակի մտավոր կամ ֆիզիկական թերություններով: Նախածննդյան շատ թեստեր այսօր համարվում են սովորական, օրինակ ՝ Դաունի համախտանիշի արյան թեստը: Կանայք, որոնք կրում են հաշմանդամություն ունեցող պտուղներ, հաճախ կանգնում են խնդրի առաջ՝ վիժել կամ պատրաստվել և լույս աշխարհ բերել հաշմանդամություն ունեցող երեխայի:
3. Սելեկտիվ կրճատումը՝բազմակի հղիության ընթացքում պտղերի թվի կրճատման պրակտիկան է, ասենք քառյակի, եռյակի կամ երկվորյակների դեպքում:Այն ամենահաճախը կատարվում է, որպեսզի բազմակի հղիության ընթացքում պտղի քանակը հասցվի անվտանգ թվաքանակի, երբ բազմակի հղիությունը օժանդակ վերարտադրողական տեխնոլոգիաների օգտագործման արդյունք է:Արդյունքներն ինչպես մոր, այնպես էլ նորածինների համար ընդհանուր առմամբ ավելի վատ կարող են լինել, քան պտղի քանակը: Այս կարգը օգտագործվում է նաև բազմաթիվ հղիությունների դեպքում, երբ պտղից մեկը ունի լուրջ և անբուժելի հիվանդություն, կամ այն դեպքում, երբ պտուղներից մեկը գտնվում է արգանդի սահմաններից դուրս: Այս դեպքում այն կոչվում է ընտրովի դադարեցում:

Հղիության ընդհատման հետևանքները

Արհեստական ընդհատումը երբեք չի կարող կնոջ օրգանիզմի համար անհետևանք անցնել, քանի որ հղիության ժամանակ բոլոր օրգան-համակարգերի գործունեությունը վերակառուցվում է, որպեսզի ստեղծվեն նպաստավոր պայմաններ սաղմի զարգացման համար: Հղիության ընդհատման ժամանակ առաջանում է հորմոնալ, իմունային, սիրտ-անոթային համակարգերի դիսբալանս (ապակողմնորոշում), որը ծանրաբեռնվածություն է մայրական օրգանիզմի համար: Աբորտի հետևանքները առավել վտանգավոր են մանկածնման ֆունկցիայի համար: Արգանդի հավելումների բորբոքումների արդյունքում հաճախանում են արտարգանդային հղիության, կամ արգանդափողերում կպումային պրոցեսների դեպքերը: Կանանց 100-ից 25-ի մոտ առաջանում է անպտղություն: Արհեստական ընդհատումը ազդում է նաև հետագա հղիությունների ընթացքի և ելքի վրա: Որպես նախկինում կատարված աբորտի հետևանք՝ կանանց մոտ կարող են դիտվել ինքնաբեր վիժումներ, վաղաժամ ծննդաբերություններ, ծննդաբերական գործունեության խանգարումներ, ընկերքի անոմալ տեղակայում, անջատման խանգարում և այլն:

ՀՀ Քրեական օրենսգրքի անդրադարձը հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատմանը

Նշված հիմնախնդրին անդրադառնում է ոչ միայն ՀՀ Սահմանադրությունը, «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների» մասին ՀՀ օրենքը այլ նաև ՀՀ քրեական օրենսգիրքը: Հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատման համար օրենսդիրը նախատեսել է քրեական պատասխանատվությունը,որը իր հերթին նույնպես կխթանի նման խնդրի լուծմանը: ՀՀ քրեական օրենսգիրքը ունի հատում գլուխ(25), որը նվիրված է կյանքը և առողջությունը վտանգող հանցագործություններին: Քր.օրենսգրքի 174 հոդվածի 1-ին մասը անդրադառնում է հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատում կատարելուն, ըստ որի՝ 1. Համապատասխան բժշկական բարձրագույն կրթություն ունեցող անձի կողմից հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատում (աբորտ) կատարելը՝պատժվում է տուգանքով՝ առավելագույնը քսանապատիկի չափով, կամ հանրային աշխատանքներով՝ ութսունից հարյուր հիսուն ժամ տեւողությամբ, կամ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով, կամ կարճաժամկետ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով:Ինչպես տեսնում ենք առաջին մասում օրենքը նախատեսում է պատասխանատվություն համապատասխան բժշկական բարձրագույն կրթություն ունեցող անձի նկատմամբ ով կկատարի հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատում: Սակայն պրակտիկան ցույց է տվել, որ նման ընդհատումներ կատարում են նաև համապատասխան բժշկական բարձրագույն կրթություն չունեցող անձինք: Հենց դա է պատճառը,որ օրենսդիրը նախատեսել է պատասխանատվություն նաև այդ անձանց նկատմամբ: Համաձայն քր.օրենսգրքի

174-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ համապատասխան բժշկական բարձրագույն կրթություն չունեցող անձի կողմից հղիության ապօրինի արհեստական ընդհատում (աբորտ) կատարելը՝պատժվում է տուգանքով՝ տասնապատիկից երեսնապատիկի չափով, կամ հանրային աշխատանքներով՝ հարյուրից երկու հարյուր ժամ տեւողությամբ, կամ կարճաժամկետ ազատազրկմամբ՝ մեկից երկու ամիս ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով:

Հասարակությունում տեղ գտած թյուր կարծիքների պատճառով հանդիպում են դեպքեր, երբ կնոջը հարկադրում են կատարել հղիության արհեստական ապօինի ընդհատում նրա ամուսինը, ընտանիքի անդամները և նույնիսկ շրջապատող անձինք: Եվ հենց նման խնդրի լուծման և իհարկե կանխարգելման համար քրեական օրեմսգրքում տեղ է գտել հետևյալը՝***Հոդված 176. Հղիության արհեստական ընդհատմանը (աբորտ կատարելուն) կամ ամլացմանը հարկադրելը***

1. Կնոջն իր հղիությունն արհեստական եղանակով ընդհատելուն (աբորտ կատարելուն) կամ անձին ամլացմանը հարկադրելը՝ բռնություն գործադրելով, դա գործադրելու սպառնալիքով, շանտաժով կամ հարկադրանքի այլ եղանակով՝պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից յոթ տարի ժամկետով:

2.Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը, որը՝

1) կատարվել է մերձավոր ազգականի կամ զուգընկերոջ կամ նախկին զուգընկերոջ կողմիցկամ

2) անզգուշությամբ առաջացրել է հանցագործությունից տուժած անձի մահ կամ հանգեցրել է նրա կամ նրա մերձավոր ազգականի կամ մերձավորի ինքնասպանության կամ առաջացրել է այլ ծանր հետեւանք՝պատժվում է ազատազրկմամբ՝ հինգից տասը տարի ժամկետով:

Ինչպես կանխել հղիության արհեստական ապօրինի ընդհատումը

Հղիության արհեստական ընդհատման նվազեցման կամ դրա վերացման համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին վերացնել դրան նպաստող գործոնները: Ինչպես արդեն նշել ենք հղիության արհեստական ընդհատմանը նպաստող գործոնները բազազան են:Նման խնդրի վերացումը պահանջում է երկարատև և հագեցված աշխատանք: Այս գործընթացինպետք է միավորվեն հասարակության և պետության ջանքերը: Օրենսդիրը պետք է մշակի և կյանքի կոչի բարդ և միաժամանակ արդյունավետ ծրագիր, որը կկարողանա լուծել վերը նշված խնդիրը: Հղիության արհեստական ընդհատման կանխման համար ես առաջարկում եմ հետևյալ փուլերվ կազմված մի ծրագրի: Հղիության արհեստական ընդհատման կանպման համար անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ քայլերը.

1. Ընտանեկան իրավահարաբերությունների կարգավորում աստվածաշնչյան սկզբունքներով:Ինչպես սահմանում է ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ ընտանեկան օրենգիրքը, ընտանիքը հասարակության բնական և հիմնական բջիջն է , բնակչության պահպանման և վերարտադրման հիմքը:Եվ ինչպես նշվում է ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 1-ին հոդվածում՝ ընտանեկան օրենսդրությունը ելնում է ընտանիքի ամրապնդման, ընտանեկան հարաբերությունները փոխադարձ սիրո ու հարգանքի վրա կառուցելու, ընտանիքի բոլոր անդամների փոխադարձ օգնության և պատասխանատվության, ընտանեկան գործերին որևէ մեկի կամայական միջամտության անթույլատրելիության, ընտանիքում երեխաների դաստիարակության առաջնայնության, ընտանիքի անդամների կողմից իրենց իրավունքների անարգել իրականացումն ապահովելու, այդ իրավունքների դատական պաշտպանության հնարավորության անհրաժեշտությունից: Ընտանեկան իրավահարաբերությունները կարևորագույն հետք են թողնում հասարակության և պետության ողջ կազմավորման,ամրապնդման և հզորացման վրա: Քանզի հզոր պետությունը կազմված է ամուր և կայուն ընտանիքներից: Հետևաբար ընտանեկան իրավահարաբերությունները պետք է հիմնվեն և կարգավորվեն բարձրագույն, սուրբ, կատարյալ, բարոյական և ամուր սկզբունքների հիման վրա իսկ այդպիսի սկզբունքներ մենք կարող ենք գտնել միայն Աստվածաշնչում:

2. *Հասարակությունում ձևավորված մտածելակերպի վերացում:* Սա վերաբերում է սեռերով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատմանը: Հասարակությունում ձևավորված թյուր կարծիքը խտրականություն է դնում սեռերի միջև,որն էլ հանգեցնում է աբորտի:Սա պայմանավորված է նրանով, որ Հայաստանում գերադասում են ունենալ տղա երեխա հատկապես առաջին երեխան: Տղա երեխայի նկատմամբ առկա ընդգծված նախապատվությունը համարվում է զուտ հայկական մտածե-

լակերպի արդյունք, ինչպես նաև տղաների նկատմամբ նախընտրությունը հիմնականում պայմանավորված է տվյալ տոհմի շարունակման անհրաժեշտությամբ, ընտանիքում տղամարդու ազդեցիկ դիրքով, հասարակության մեջ տղաների շատ ավելի ակտիվ դերակատարությամբ:

3. *Ֆինանսական օգնություն տրամադրելու լայն ծրագիր:* 2015-2016թթ. Հայաստանում կատարվել է հարցում հղիության արհեստական ընդհատման վերաբերյալ, որին մասնակցել է 6116 կին: Հարցման 5,6% որպես ընդհատման պատճառ նշել էր աղքատությունը:Եվ հենց հղիության արհեստական ընդհատմանն նպաստող պայմաններից մեկն էլ դա ֆինանսական միջոցների բացակայությունն էր:Նման խնդրի վերացման համար անհրաժեշտ է, որպեսզի պետությունը ավելացնի հղի կանանց իրավունքները և արտոնությունները, ինչպես նաև տրամադրի ֆինանսական միջոցներ, որոնցով նրանք հնարավորություն կունենան մեծացնել և որոշակի չափով ապահովել երեխաների կյանքը:Չնայած այս ամենին վերջին 2 տարվա ընթացքում նկատվում են նման միտումներ:

4. Ծնելիության աճի բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի մշակում : Այս գործոնը իր մեջ ներառում է տարատեսակ սեմինար-դասընթացների կազմակերպում և անցկացում, ոչ միայն դրանք կազմում ընդգրկելով արդեն իսկ հղի կանանց, այլ նաև երիտասարդ աղջիկներին, որոնց կիրազեկեն հղիության պլանավորման, ընթացքի և հետծննդաբերական փուլերի մասին: Այստեղ կարող են ներառվել ոչ միայն ֆինանսական աջակցության ծրագրեր այլ նաև հետագայում երեխայի դաստիարակման և կրթության ապահովման երաշխիքներ:

Գրականության ցանկ

1. Федосеева Н.Н., Фролова Е.А., Проблема определения правового статуса эмбрионов в международном и российском праве // Медицинское право, 2008,

2. Пурге А. Р., Правовое положение эмбрионов в современном праве России // Молодой ученый, 2012, № 2.

3. Սիմոնյան Գ., Մարդու կյանքի սկիզբ. Քրեաիրավական կարգավորում, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2013 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողվածու:

4. ՀՀ Քրեական դատավարության օրենսգիրք /ընդունված 01.07.1998թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:

5. ՀՀ Քրեական օրենսգիրք /ընդունված 05.05.2021թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:

6. ՀՀ Սահմանադրություն /ընդունված 05.07.1995թ. վերջին փոփոխություններով և լրացումներով/:

ПРАВО НА ЖИЗНЬ / НЕЗАКОННЫЙ АБОРТ

АНИ САРГСЯН 3 курс

Начальник: Г. Степанян

Резюме. Конституция Республики Армения рассматривает семью не только как естественную, основную ячейку общества, но и как основу сохранения и воспроизводства населения. Особая защита материнства и детства государством закреплена в принципах конституционного строя. Согласно вышеизложенному, в статье 16 Конституции РА указано, что семья, как естественная основная ячейка общества, является основой сохранения и воспроизводства населения, так же как материнство, детство находятся под особым защита государства.

Ключевые слова. Конституция, материнство, право на жизнь, воспроизводство, население.

RIGHT TO LIFE / ILLEGAL ABORTION

ANI SARGSYAN - 3rd year
sv G. Stepanyan

Summary.The Constitution of the Republic of Armenia considers the family not only as a natural, basic cell of the society, but also as a basis for the preservation and reproduction of the population. The special protection of motherhood and childhood by the state is enshrined in the principles of the constitutional order. According to the above, Article 16 of the Constitution of the Republic of Armenia states that the family, as a natural և basic cell of society, is the basis for the preservation and reproduction of the population, just as motherhood, childhood are under the special protection of the state.

Key words. Constitution, motherhood, right to life, reproduction, population.

ՄՈՐ ԿՈՂՄԻՑ ՆՈՐԱԾԻՆ ԵՐԵԽԱՅԻ ՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՄԱՐԻԱ ՀԱԽՎԵՐԴՅԱՆ - 2-րդ կուրս
Ղեկավար՝ Ի.գ.թ.՝ Աննա Հակոբյան

Ամփոփագիր. Աշխատության մեջ ներկայացվեց մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության հանցագործության ընդհանուր բնութագիրն ու առանձնահատկությունները: Առանձին վերլուծության են ենթարկվել հանցագործության հանցակազմի չորս տարրերը, պրակտիկայում առկա պատկերն ու օրենսդրական բացթողումները, ինչպես նաև արդեն իսկ կատարված էական նշանակություն ունեցող լրացումները:

Հեղինակները եկել են այն եզրահանգմանը, որ այս հանցագործության թվի աճը էապես պայմանավորված է նորածնի մոր հոգեբանական ներապրումների հետ, այսինքն խնդիրն առավելապես կրում է հոգեբանական բնույթ, որին նպաստում են նաև կենսաբանական ու սոցիալական գործոնները:

Հեղինակները առաջարկում են ստեղծել հատուկ հոգեբանական ինստիտուտներ, որոնք վերահսկեն հղի կանանց սոցիալ-հոգեբանական վիճակը հղիություն ողջ ընթացքում:

Հիմնաբառեր. Քրեական օրենսգիրք, նորածին երեխա, մանկասպանություն, մեղմացուցիչ հանգամանքներ, հոգեճնշող վիճակ, սուրոգատ մայր, հատուկ սուբյեկտ

Վերջին տասնամյակներում մեր երկրում զգալի աճ են ապրում մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության դեպքերը, ինչը նկատվում է դատական գործերի թվի ավելացումից[11]:

Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության թվերի աճի ավելացումը պահանջում է կատարել խնդրի գիտական խորը ուսումնասիրություններ, մասնավորապես՝ իրավաբանական, բժշկական և հոգեբանական:

Հանցագործության թվի աճով պայմանավորված օրենսդիրը ՀՀ քր. օրենսգրքի 2021 թվականի մայիսի 5-ի նախագծով (օրենսգիրքն ուժի մեջ կմտնի 2022 թվականի հուլիսի 1-ին) կատարել է լրացումներ, որոնք երաշխիք կարող են հանդիսանալ արարքի ճիշտ որակման և հնարավոր սխալներից զերծ մնալու համար:

Աշխատության նպատակն է հանցագործության այս տեսակի սահմանումը, որպես հատուկ սուբյեկտի (մոր) կողմից կատարված հանցագործություն, այն դարձնել առավել խորը ուսումնասիրության առարկա:

Աշխատանքում ներկայացված է հանցագործության բուն էությունը, հանցակազմի տարրերը, նախկին օրենսդրական բացթողումներն ու նոր օրեսնգրքով կատարված լրացումներն ու կարգավորումները, մատնանշվել են դեռևս առկա բացթողումներն և արվել են որոշակի առաջարկություններ:

[11] Տե՛ս Դատական տեղեկատվական համակարգ, datalex.am,գործի համար՝ ԵԱԴԴ/0074/01/15, ՇԴ2/0029/01/15, ՍԴ/0068/01/13, ՇԴ/0077/01/11

Գործող ՀՀ քր. օրենսգրքի (ընդունված 2003 թվականի ապրիլի 18-ին) 106-րդ հոդվածը սահմանում է մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը: Հոդվածի համաձայն՝ *«Մոր կողմից ծննդաբերության ժամանակ կամ դրանից անմիջապես հետո, ինչպես նաև հոգեծնշող վիճակում կամ մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում նորածին երեխայի սպանությունը՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ տարի ժամկետով»:*

Հանցագործության այս տեսակի մասին խոսելիս նախ և առաջ պետք է նշել մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության հասկացության և ֆիլիցիդի հետ անուղղակի կապի մասին: Ֆիլիցիդ տերմինն ունի լատինական ծագում՝ filius (որդի) կամ filia (դուստր) և վերջածանց -cide-, որը նշանակում է սպանել: Տեսական առումով մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը ֆիլիցիդի դրսևորման ձևերից մեկն է:

Մեր օրենսդրության մեջ նախկինում մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը հատուկ հանցակազմով նախատեսված չէր և որակվում էր հասարակ (առանց ծանրացուցիչ հանգամանքների) սպանության[12]:

Մարդկության գոյության բոլոր ժամանակներում մայրն ասոցացվել է հոգատարության և բարեխնամություն հետ: Սակայն հենց այդ նույն իրականության մեջ, բնությունը մայրական հոգեբանությունն օժտում է անկանխատեսելի ու անկառավարելի բնազդով: Հենց այդ հոգեբանական ծանր ներապրումների պատճառով՝ մեր իրականության մեջ անհաշվելի են դարձել այն դեպքերը, երբ երեխային թե՛ կյանք տվողի, թե՛ կյանքից զրկողի դերում մայրն է հանդես գալիս:

Մանկասպանությունը որպես սոցիալական խնդիր ի հայտ է եկել վաղուց: Ծնողները միշտ էլ իրավունք են վերապահել տնօրինելու իրենց երեխաների կյանքը և շատ դեպքերում ազատվել են պատասխանտվությունից: Օրինակ, հռոմեական իրավունքում մանկասպանությունը չէր ենթադրում պատասխանատվություն միայն այն դեպքում, եթե այն կատարել է ընտանիքի հայրը[13]:

Ժամանակի ընթացքում իրավական մտքի զարգացմանը զուգահեռ հասարակության կողմից հանցագործության այս տեսակը ենթարկվել է սուր քննադատության՝ բարոյական տեսանկյունից, նախատեսվել խիստ պատիժներ՝ իրավական կարգավորման համատեքստում:

Պատմական որոշակի ժամանակաշրջանում մանկասպանությունն իր տեսակով համարվել է վտանգավոր և խիստ պատժելի հանցագործություն: Ասվածը վերաբերվում է այն ժամանակաշրջանին, երբ պետությունն ամբողջությամբ գտնվել է եկեղեցու ազդեցության ներքո: Եկեղեցին շեշտադրում էր կատարում ոչ միայն բուն հանցագործության էության, այլ նաև մոր բարոյական հատկանիշների վրա: Պատիժ նախատեսելիս կարևորվել է, թե արդյո՞ք նորածնին սպանող մայրն անբարոյական է թե ոչ, ամուսնալուծվա՞ծ է արդյոք, ապրու՞մ է իր ամուսնու հետ թե ոչ:[14]

---

[12] ԿԱՆԹԵՂ. Գիտական հոդվածների ժողովածու Էդգար Վահրադյան՝ «Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության առանձնահատկությունները», Երևան, 2014թ, է՝ 255.

[13] А.Н. Попов, Убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ), Санкт-Петербург, 2001г. стр.4

[14] А.Н. Попов, Убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ), Санкт-Петербург, 2001г. стр.4

Անհրաժեշտ են խորը և համակողմանի ուսումնասիրություններ այս խնդրի իրական էությունն ու հիմնապատճառները բացահայտելու համար, քանի որ հանցագործության սուբյեկտը ոչ թե հասարակ ֆիզիկական անձն է, այլ հանցագործության հատուկ սուբյեկտը (մայր):

Ցավոք մեր օրենսդրությունը չի տվել սահմանում, թե երեխայի գոյության որ կետից է սկսվում նրա կյանքը: Հարցը գիտական տարակարծությունների տեղիք է տալիս:

Համաձայն Էնգելսի արգանդում երեխային սպանելն արդեն իսկ սպանություն է: Հիմնական ընդունված գաղափարն այն է, որ մարդկային կյանքը սկսվում է մինչև երեխայի կենսաբանական ծնունդը: Այս մասին են վկայում վերջին գիտական բացահայտումները:

1996 թվականին Եվրախորհրդի բիոէթիկայի վերաբերյալ դեկտեմբերին կայացած նստաշրջանում գիտնականները պնդել են, որ էմբրիոնը (սաղմը) մարդ է՝ սկսած հղիության 14-րդ օրվանից:[15] Այստեղ կարեորագույն խնդիր են նաեւ հղիության արհեստական ընդհատումները (աբորտ), քանի որ շատ երկրների օրենքներով յուրաքանչյուր կին կարող է ազատվել անցանկալի հղիությունից մինչև հղիության 12 շաբաթական դառնալը: Նույնն է նաև պրակտիկան մեր երկրում:

Առավել ընդունելի է նորածնության վերաբերյալ մանկաբուժության մեջ նշված ժամանակահատվածը՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ մեկ ամսվա ընթացքում երեխան հասցնում է ամբողջությամբ հարմարվել սովորական կյանքի պայմաններին: Ավելին, օրենքում նման դրույթի ամրագրումը իրական երաշխիք կարող է հանդիսանալ արարքի ճիշտ որակման համար:[16] 2021 թվականի մայիսի 5-ի օրենսդրական փոփոխություններով արարքը որակվում է մոր կողմից նորածին երեխայի սպանություն, եթե մայրը հանցավոր ոտնձգությունը իրականացնում է մինչև երեք ամսական երեխայի նկատմամբ:

Յուրաքանչյուր հանցագործության բուն էությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել հանցակազմի 4 տարրերը՝ օբյեկտ, օբյեկտիվ կողմ, սուբյեկտ, սուբյեկտիվ կողմ:

Օբյեկտ: Մոր կողմից նորածին երեխային սպանելը հանցավոր ոտնձգություն է նորածին երեխայի կյանքի նկատմամբ: Այս հանցագործության օբյեկտը նորածնի կյանքն է և որպես հետևանք նորածինը հանցագործության զոհ է դառնում: Ինչպես ցանկացած չափահաս մարդու կյանքը, այնպես էլ նորածնի կյանքը պահանջում է անհրաժեշտ պաշտպանություն հանցավոր ոտնձգություններից:

Օբյեկտիվ կողմ: Որպես հիմնական հատկանիշներ հանդես են գալիս արարքը և արարքի հետևանքով վրա հասած հանրորեն վտանգավոր հետևանքը: Մոր գործողությունը կամ անգործությունը պատճառահետևանքային կապի մեջ պետք է լինի վրա հասած հետևանքի՝ երեխայի մահվան հետ:

---

[15] А.Н. Попов, Убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ), Санкт-Петербург, стр.9

[16] ԿԱՆԹԵՂ. Գիտական հոդվածների ժողովածու Էդգար Վահրադյան՝ «Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության առանձնահատկությունները», Երևան,, 2014թ., էջ. 256

Արարքը կարող է դրսևորվել գործողությամբ և անգործությամբ: Մոր կողմից ակտիվ գործողություններով մահվան վրա հասնելու օրինակներ են՝ շնչահեղձությունը, ջրահեղձությունը, մեծ բարձրությունից երեխային նետելը և այլն:

Անգործության օրինակներ են՝ երեխային կերակրելուց հրաժարվելը, անուշադրություն ցուցաբերելը և այլն:

Դատական պրակտիկան ուսումնասիրելով հանդիպում են դեպքեր, երբ նորածնի մայրը դիտավորությամբ երեխային ծննդաբերում է լոգարանում, անհարմար դիրքում, այնպես, որ երեխան ընկնի գլխիվայր: Այստեղ պատճառահետևանքային կապն անհերքելի է: Մեջբերենք դատական գործից նկարագրական մի փոքրիկ հատված՝ «*…գտնվելով միայնակ և տեսնելով ծննդաբերության նախանշաններ՝ պտղաջրերի հոսք, մտել է տան լոգարան, որտեղ երեխայից ազատվելու նպատակով՝ նրան սպանելու դիտավորությամբ, կանգնած դիրքով ծննդաբերել է արական սեռի կենսունակ երեխա, որի հետևանքով ծննդաբերելու ժամանակ նորածինը գլխի հատվածով՝ արգանդի բարձրությունից ընկել է լոգարանի սալիկապատ հատակին և ստացել է կյանքի հետ անհամատեղելի գանգուղեղային փակ բութ վնասվածքներ, որից հետո ******ը դրսևորելով անգործություն չի մոտեցել նրան, սպասել է մի քանի րոպե և տեսնելով, որ երեխան արդեն մահացել է մորածնի դին դրել է պոլիէթիլենային տոպրակի մեջ և նույն օրը՝ առավոտյան ժամը 06:30-ի սահմաններում գցել է ******* քաղաքի թիվ *****շ. բակում դրված աղբամանի մեջ*»[17]:

Հնարավոր են և քիչ չեն դեպքերը, երբ ծննդաբերության ժամանակ գրանցվում են դժբախտ պատահարներ (հիմնականում այն դեպքերում, երբ բացակայում է ծննդաբերության ժամանակ բժշկական օգնությունը):

Հանցագործության օբյեկտիվ կողմը քննարկելիս կարեւոր է մատնանշել, որ ֆակուլտատիվ հատկանիշներից *ժամանակը* դառնում է հանցակազմի պարտադիր հատկանիշ: Երեխայի սպանությունը գործող օրենսգրքի 106-րդ հոդվածով (նոր օրենսգրքի 157-րդ հոդված) որակելու համար օրենսդիրը հաշվի է առնում հանցագործության կատարումը մինչև նորածնության 28-րդ օրը, իսկ դրանից հետո հանցագործության կատարումը այլեւս ենթակա չէ որակման սույն հոդվածով:

Սուբյեկտ: Օրենսդիրը մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը դասել է մեղմացուցիչ հանգամանքներում կատարված հանցագործությունների շարքին, հաշվի առնելով հանցագործության սուբյեկտը (նորածնի մայրը) և սուբյեկտիվ կողմը (հոգեճնշող վիճակում գտնվելը, մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում գտնվելը):

Մինչև 2021 թվականի քրեական օրենսգրքի փոփոխությունը, օրենսգրքի 10-րդ հոդվածը որոշակիորեն առաջացնում էր կազուսային իրավիճակ, քանի որ ստացվում է, որ հոդվածով սահմանված հանցագործության սուբյեկտ կարող է լինել միայն նորածնի մայրը (այս պարագայում կենսաբանական մայրը): Այստեղ խնդրահարույց է սուրոգատ (փոխնակ) մոր կողմից նորածին երեխային սպանելու հարցը, քանի որ թեև սուրոգատ մայրը չի հանդիսանում երեխայի կենսաբանական մայրը, սակայն կարող է

[17] Դատական տեղեկատվական համակարգ, datalex.am, գործի համար՝ ԱՐԴ1/0023/01/18

ծննդաբերութունից հետո գտնվել վերոնշյալ հոգեճնշող վիճակում, որը հետծննդյաբերական դեպրեսիայի դրսևորում է:

Այս հարցն իր լիարժեք կարգավորումն է ստացել 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված նոր քրեական օրենսգրքով, որտեղ սույն հանցագործությունն ամրագրված է օրենսգրքի 157-րդ հոդվածով: Հոդվածը սահմանում է՝ «Ծննդկանի կամ ծննդաբերի կողմից ծննդաբերության ժամանակ կամ դրանից հետո հոգեճնշող կամ մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում մինչև երեք ամսական իր երեխայի սպանությունը՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը չորս տարի ժամկետով»:

Հոդվածում «Մայր» արտահայտությունը «Ծննդկան»-ով փոխարինելն էապես հեշտացնում է սուրոգատ մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության դեպքում հանցագործությունը ճիշտ որակելու գործընթացը, թեև պրակտիկորեն մեր երկրում նմանօրինակ դեպքեր չեն գրանցվել:

Այս համատեքստում գտնում ենք, որ հանցագործության սուբյեկտն օրենսդրի կողմից պետք է սահմանվի «Ծնող» արտահայտությամբ՝ ներառյալ նորածնի հայրը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տղամարդիկ ևս երեխայի լույս աշխարհ գալուց հետո ունենում են հոգեբանական ծանր ներապրումներ, որոնք հիմք են հանդիսանում երեխային կյանքից զրկելու համար: Մասնավորապես՝ ընտանիքի ավելացված հոգս, ազատական կյանքից հրաժարում, պատասխանատվության բեռի զգացում և այլն: Սակայն գտնում ենք, որ ի տարբերություն նորածնի մոր, հոր պարագայում նորածին երեխայի սպանությունը պետք է որակել ոչ թե մեղմացուցիչ այլ ծանրացնող հանգամանքներով:

Պրակտիկան վկայում է, որ մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության դեպքերը մեծապես իրականացվում են կա՛մ 40 տարեկանից բարձր կանանց կողմից[18], կա՛մ վաղ տարիքում մայրացած կանանց կողմից: Նշվածը սերտորեն փոխկապակցված է նաև սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշների հետ՝ հոգեճնծող վիճակում գտնվելը, մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում գտնվելը:

Սուբյեկտիվ կողմ: Սուբյեկտիվ կողմի հիմնական հատկանիշներն են հոգեճնշող վիճակում գտնվելը, մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարման վիճակում գտնվելը: Որպես ֆակուլտատիվ հատկանիշ կարելի է նշել մոր հույզերը, ապրումներն ու սպանության դրդապատճառները:

Տարիքային ավելի բարձր շեմ ունեցող կանանց մոտ հանցագործության դրդապատճառներից է հասարակական կարծիքը: Կանայք վախենում են, որ հասարակությունը կարող է չընդունել ու քննադատության ենթարկել մեծ տարիքում մայրանալը: Իրավիճակը կարող է փրկել միայն այն գիտակցումը, որ մայրանալն ամենագեղեցիկ երևույթն է անկախ թե, որ տարիքում է դա տեղի ունենում: Ոչ ոք իրավունք չունի սահմանել տարիք մայրանալու համար և յուրաքանչյուր կին պարտավոր է իր մեջ ուժ գտնել հաղթահարելու հասարակական կարծիքի թունավոր ներուժը:

[18] Դատական տեղեկատվական համակարգ, datalex.am, դատական գործի համար՝ ՇԴ2/0029/01/15

Կանանց մոտ բացի հասարակական կարծիքը առաջնային դասելը կան նաև հոգեբանական այլ ներապրումներ ևս: Շատ կանայք մտահոգվում են իրենց կառուցվածի մասին և ծննդաբերությունից հետո իրենց իդեալական կառուցվածքը կորցնելու համար մեղադրում են իրենց նորածին երեխային, և սպանում են նորածնին:

Հոգեբանական գործընթացները բազմաթիվ են, իսկ դրանք լիարժեք թվարկելն անհնարին: Բժշկության մեջ գրեթե անհերքելի փաստ է հետծննդյաբերրական դեպրեսիան, որից ապահովագրված չէ ոչ մի ծնողական:

Նոր օրեսնգրքով օրենսդիրը պատժի առավելագույն սահման է նշանակել չորս տարի ազատազրկումը, ինչպես նաև կատարել լրացում՝ ավելացնելով 158-րդ հոդվածը: Սույն օրենսգրքի 157-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունը կազմակերպելը կամ դրան դրդելը կամ օժանդակելը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ հինգից տասը տարի ժամկետով:

Օրենսդրի կողմից սույն հանցագործությանը հանցակցելը քրեականացնելը ևս կարող է ունենալ պրևենտիվ (նախապաշտպանական, նախազգուշացնող) ֆունկցիա, քանի որ հայ իրականության մեջ թե՛ հղիության արհեստական ընդհատումները, թե՛ մոր կողմից նորածին երեխային կյանքից զրկելու արատավոր երևույթները շաղկապված են ընտանիքի կողմից գործադրված հոգեբանական ճնշման, հասարակական կարծիքի, երրորդ անձանց բացասական հոգեներգործության հետ:

Վերջում ցանկանում ենք առաջարկել համայնքներում կազմակերպել երեխաների ծնելիությունը խթանող միջոցառումներ:

Բացի մոր կողմից նորածին երեխայի սպանությունը, հասարակության մեջ բազմաթիվ են սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումները:

Պետք է նշել նաեւ հանցագործների ցածր կրթական մակարդակը. այսպիսով, 76 կանանցից միայն 43-ն ունեն միջնակարգ կրթություն: Նրանցից շատերը (49) հանցագործության պահին չեն աշխատել: Վերոնշյալից հետևում է, որ հաճախ հանցավոր վարքագծի պատճառ է հանդիսանում կնոջ սոցիալական անորոշությունը, ցածր կրթական մակարդակը, մշտական եկամտի բացակայությունը[19]: Կարելի է բաց քննարկումներ, հոգեբանական զրույցներ կազմակերպել հղի կանանց հետ:

Ի լրումն վերոգրյալի, մեր առաջարկն է ստեղծել հատուկ մասնագիտացված հոգեբանական ինստիտուտներ, որոնք հղիություն բոլոր փուլերում կիրականացնեն վերահսկողություն հղիների հոգեբանական առողջության նկատմամբ: Եթե հղի կնոջ գիտակցության մեջ դեռևս երեխայի ծննդից առաջ տպավորվի իր երեխայի կյանքի ու ապրելու իրավունքը, հոգեֆիզիոլոգիական ամուր կապը, ապա մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության դեպքերը կկրճատվեն:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, ընդունված 2003 թվականի ապրիլի 18-ին

2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք, ընդունված 2021 թվականի մայիսի 5-ին

[19] МУРЗИНА Лариса Ивановна, «Убийство матерью новорожденного Ребенка: уголовно-правовые и римино-логические проблемы», Саратов, 2009, стр. 18

3. Мурзина Лариса Ивановна, «Убийство матерью новорожденного Ребенка: уголовно–правовые и риминологические проблемы», Саратов, 2009

4. А.Н. Попов, Убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 106 УК РФ), Санкт-Петербург, 2001

5. Գիտական հոդվածների ժողովածու Էդգար Վահրադյան՝ «Մոր կողմից նորածին երեխայի սպանության առանձնահատկությունները», Երևան,, 2014թ.

6. Դատալեքս դատական տեղեկատվական համակարգ http://www.datalex.am/

УБИЙСТВО НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА СОВЕРШАЕМОГО МАТЕРЬЮ

АХВЕРДЯН МАРИЯ - 2 курс
Руководитель Анна Акопян

Резюме. В работе представлены общая характеристика и признаки преступления убийства матерью новорожденного ребенка. Отдельно проанализированы четыре состава преступления, общее состояние практики и законодательные упущения, а также уже внесенные существенные дополнения. Выводы работы таковы - рост количества данного преступления в значительной степени обусловлен психологическими воздействиями на новорожденную мать, то есть проблема носит в большей степени психологический характер, чему также способствуют биологические и социальные факторы. В качестве возможного варианта решения проблемы и как указатель снижения количества преступлений в работе предложено создание специальных психологических институтов, которые будут следить за социально-психологическим здоровьем беременных на протяжении всей беременности.

Ключевые слова. уголовный кодекс, новорожденный ребенок, детоубийство, смягчающие обстоятельства, депрессивное состояние, суррогатная мать, специальный субъек.

THE MURDER OF A NEWBORN CHILD BY MOTHER

MARIA HAKHVERDYAN - 2nd year
Superviser PhD: **Anna Hakobyan**

Summary .In the work were presented the general description and features of the crime of murder of a newborn child by the mother. The four elements of the crime, the current situation and the legislative omissions, as well as the essential additions already made were analyzed separately. Summing up the work, we conclude that the increase in the number of this crime is essentially conditioned by the psychological influences of the newborn mother, that is, the problem is mostly of a psychological nature, which is also contributed by biological and social factors. As a possible solution to the problem guide to reducing the number of crimes, the work suggested the creation of special psychological institutes that will monitor the socio-psychological health of pregnant women throughout pregnancy.